

Univerzita Karlova v Praze

Právnická fakulta

Barbora Slezáková

**Role orgánu sociálně-právní ochrany dětí v procesu
zprostředkování osvojení**

Diplomová práce

Vedoucí diplomové práce: JUDr. Ondřej Frinta, Ph.D.

Katedra občanského práva

Datum vypracování práce (uzavření rukopisu): 22. 3. 2016

Prohlašuji, že předloženou diplomovou práci jsem vypracovala samostatně a že všechny použité zdroje byly řádně uvedeny. Dále prohlašuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Dne 22. 3. 2016

Barbora Slezáková

Poděkování

Touto cestou bych chtěla poděkovat vedoucímu diplomové práce JUDr. Ondřeji Frintovi, Ph.D. za cenné rady a připomínky při zpracování práce.

Obsah

SEZNAM ZKRATEK	8
ÚVOD.....	9
1 HISTORICKÝ VÝVOJ	11
1.1 Starověký Řím	11
1.1.1 Formy adopce ve starověkém Římě.....	12
1.2 Středověk	13
1.3 Novověk.....	13
1.4 Období po I. světové válce	14
1.5 Období po II. světové válce	15
2 OSVOJENÍ, POJEM A PRAMENY PRÁVNÍ ÚPRAVY.....	17
2.1 Prameny právní úpravy	17
2.1.1 Vnitrostátní právo LZPS, Občanský zákoník, Občanský soudní řád, Zákon o zvláštních řízeních soudních, Zákon o sociálně-právní ochraně dětí, Zákon o mezinárodním právu soukromém	18
2.1.2 Mezinárodní právo Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod, Úmluva o právech dítěte	20
2.2 Pojem osvojení.....	21
2.2.1 Typy osvojení	22
2.2.2 Požadavky kladené na osvojitele	23
2.2.3 Další podmínky osvojení	24
2.3 Souhlas s osvojením	25
2.3.1 Souhlas dítěte.....	26
2.3.2 Souhlas rodiče s osvojením dítěte.....	27
2.3.3 Souhlas manžela osvojitele.....	30
2.4 Nezájem rodiče o dítě, jako subjektivní důvod nepotřebnosti jeho souhlasu....	31

2.5	Péče před osvojením	32
2.6	Právní následky osvojení	34
2.6.1	Zrušení osvojení.....	35
2.6.2	Opětovné osvojení osvojenice	36
3	SOCIÁLNĚ-PRÁVNÍ OCHRANA DĚTÍ	37
3.1	Pojem sociálně-právní ochrany.....	37
3.2	Historický vývoj sociálně-právní ochrany dětí na našem území	38
3.3	Sociálně-právní ochrana	42
3.4	Standardy kvality sociálně-právní ochrany.....	44
3.5	Zařízení sociálně-právní ochrany.....	45
3.5.1	Zařízení odborného poradenství pro péči o děti	45
3.5.2	Zařízení sociálně výchovné činnosti.....	46
3.5.3	Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc	46
3.6	Orgány poskytující sociálně-právní ochranu	47
3.6.1	Obecní úřady obcí s rozšířenou působností	49
3.6.2	Krajské úřady	49
3.6.3	Ministerstvo práce a sociálních věcí.....	50
3.6.4	Úřad pro mezinárodně právní ochranu	50
4	PROCES ZPROSTŘEDKOVÁNÍ OSVOJENÍ	51
4.1	Fáze procesu zprostředkování osvojení	51
4.1.1	Vyhledávání dětí	52
4.1.2	Vyhledávání vhodných osob, jako osvojitelů	53
4.1.3	Odborná příprava osob.....	53
4.1.4	Výběr osvojitele pro dítě	54
4.2	Zprostředkování osvojení orgány sociálně-právní ochrany dětí.....	55

4.2.1	Postup obecního úřadu obce s rozšířenou působností v procesu zprostředkování osvojení	56
4.2.1.1	Spisová dokumentace dítěte.....	56
4.2.1.2	Spisová dokumentace žadatelů	57
4.2.2	Evidence krajského úřadu vedené za účelem zprostředkování osvojení	59
4.2.2.1	Evidence dětí.....	60
4.2.2.2	Evidence žadatelů	60
4.3	Odborné posuzování	61
4.3.1	Odborné posuzování žadatelů o osvojení	61
4.3.2	Odborné posuzování dětí	62
4.4	Příprava osvojitele na přijetí dítěte	63
4.4.1	Fáze první – setkání	63
4.4.2	Fáze druhá – základní témata.....	64
4.5	Výběr osvojitele pro dítě	64
4.5.1	Výběr žadatele, jako vhodného žadatele.....	65
4.5.2	Informování žadatele o jeho výběru	66
4.5.3	Seznámení s dítětem	67
4.5.4	Návrh žadatele o svěřením dítěte do péče.....	68
4.6	Přerušování zprostředkování osvojení	69
4.6.1	Žádost o přerušování zprostředkování osvojení	69
4.6.2	Výběr osvojitele	70
4.6.3	Svěření do péče budoucího osvojitele / do péče před osvojením	70
4.6.4	Důvody, pro které nelze osvojení zprostředkovat	71
4.7	Vyřazení z evidence dětí nebo žadatelů.....	72
4.7.1	Vyřazení z evidence dětí.....	72
4.7.2	Vyřazení z evidence žadatelů	72

4.8	Výjimky ze zprostředkování osvojení	73
4.9	Porovnání počtu umístěných dětí do osvojení v letech 2010 až 2014	74
5	ZPROSTŘEDKOVÁNÍ OSVOJENÍ ÚŘADEM PRO MEZINÁRODNĚ PRÁVNÍ OCHRANU DĚTÍ	76
6	PRÁVNÍ ÚPRAVA OSVOJENÍ VE VYBRANÝCH ZEMÍCH EVROPSKÉ UNIE 82	
6.1	Právní úprava osvojení ve Velké Británii	82
6.1.1	Podmínky osvojení	82
6.1.2	Proces osvojení	82
6.2	Právní úprava osvojení v Polsku.....	83
6.3	Právní úprava osvojení v Dánsku	84
	ZÁVĚR	86
	SEZNAM LITERATURY A DALŠÍCH ZDROJŮ	89
	SEZNAM PŘÍLOH	93
	SEZNAM TABULEK	94
	RESUMÉ	95
	RESUMÉ	96
	KLÍČOVÁ SLOVA	97

SEZNAM ZKRATEK

OZ	Občanský zákoník
OZO	Obecný zákoník občanský
ZoR	Zákon o rodině
LZPS	Listina základních práv a svobod
OSŘ	Občanský soudní řád
OSN	Organizace spojených národů
ZŘS	Zákon o zvláštních řízeních soudních
OSPOD	Orgán sociálně-právní ochrany dětí
ZSPOD	Zákon o sociálně-právní ochraně dětí
SPOD	Sociálně-právní ochrana dětí
ČR	Česká republika
MPSV	Ministerstvo práce a sociálních věcí
Úřad	Úřad pro mezinárodně právní ochranu dětí

ÚVOD

Pro svoji diplomovou práci jsem si vybrala téma „Role orgánu sociálně-právní ochrany dětí v procesu zprostředkování osvojení.“ Diplomovou práci jsem rozdělila na dvě hlavní části. První část se zabývá osvojením jako institutem občanského práva. Druhá část se věnuje konkrétně procesu zprostředkování osvojení a roli orgánu sociálně-právní ochrany dětí.

Osvojení je jedním z nejdůležitějších institutů občanského práva vůbec. Osvojení je upraveno v zákoně č. 89/2012, občanský zákoník, Sb. (dále jen „Občanský zákoník“ nebo „OZ“) z. v části II. Rodinné právo, hlava II. Příbuzenství a švagrovství. Nově tedy není na osvojení pohlíženo jako na institut náhradní rodinné péče, nýbrž je osvojení postaveno na úroveň vztahům biologickým mezi rodiči a dětmi.

Občanský zákoník nahlíží na osvojení jako na přijetí cizí osoby za vlastní, kdy cílem osvojení je vytvořit takový vztah mezi osvojitelem a osvojencem, jaký je mezi rodičem a dítětem. Problematice osvojení se věnovali lidé již v dávných dobách římských, avšak postupem doby bylo osvojení spíše nahrazováno jinými formami náhradní péče o dítě. Osvojení se začalo ve větší míře objevovat po první a druhé světové válce, kdy z důvodů hrůz způsobených válkou, se ocitlo spousta dětí bez rodičů a současně mnoho osob toužících po dětech, které však, v důsledku převážně zdravotních komplikací, vlastní děti mít nemohli. Jednalo se tedy převážně o děti osiřelé. V současné době dochází k osvojení osiřelých dětí v minimální míře, ve většině případů se jedná o děti osiřelé sociálně, což znamená, že sice biologické rodiče mají, nicméně tito rodiče buď o dítě pečovat nechtějí, nebo nemohou z důvodů složité životní situace.

V první části diplomové práce je nejprve vymezeno historické hledisko osvojení, neboť již v dobách římských bylo osvojení velice důležitým institutem, ačkoli celý proces byl velice složitý. Postupem doby docházelo k upořádání institutu osvojení před jinými typy náhradní rodinné péče. Vzestup osvojení je spatřován až v souvislosti s první a následně druhou světovou válkou. Dále je v této části vymezen pojem osvojení a jeho právní úprava. V jednotlivých podkapitolách jsou dále vymezeny typy osvojení,

jaké jsou podmínky pro osvojení, druhy souhlasů nutných k tomu, aby mohlo k osvojení dojít, a samozřejmě i následky, jaké jsou s osvojením splněny.

Druhá část diplomové práce je věnována sociálně-právní ochraně dětí. Nejprve je vymezen samotný pojem sociálně-právní ochrany dětí, s čím souvisí i historický vývoj sociálně-právní ochrany a její prameny. Hlavní kapitola druhé části je věnována procesu zprostředkování osvojení, kde jsou popsány jednotlivé kroky, které musí dodržovat orgány sociálně-právní ochrany při zprostředkování osvojení, dále jaké orgány se zabývají zprostředkováním osvojení. Další kapitola je věnována mezinárodnímu osvojení, kdy hlavní úlohu hraje Úřad pro mezinárodně právní ochranu dětí. Poslední kapitola je zaměřena na úpravu osvojení ve Velké Británii, v Polsku a v Dánsku.

Téma této diplomové práce jsem si vybrala především z důvodu potřeby poukázat na skutečnost, jak je role orgánu sociálně právní ochrany dětí v procesu zprostředkování osvojení důležitá. V předloňském roce jsem absolvovala čtyřměsíční stáž na Úřadu městské části Praha 9, kde jsem se dostala do kontaktu s pracovníci daného sociálního odboru. Na základě této stáže jsem zjistila, jak nesmírně těžkou práci dané sociální pracovnice musí vykonávat, neboť se domnívám, že asi pro nikoho není lehké odebírat vlastním rodičům jejich dítě, byť ve většině případů - a v osvojení především - se tak děje s jejich výslovným souhlasem, nebo v situaci, kdy rodiče o dítě nejeví zjevný zájem. Zprostředkování osvojení je velice důležitá činnost státu, kdy je nutné klást vysoké požadavky na osoby, které tuto činnost vykonávají, aby pro děti, kterým jsou vybíráni nejvhodnější osvojitelé, skutečně byli vybráni ti nejvhodnější, neboť musí být předpoklad, že o dítě bude dobře postaráno, že osvojitelé s dítětem vytvoří harmonické rodinné prostředí.

Cílem mé diplomové práce je popsat proces zprostředkování osvojení orgánem sociálně-právní ochrany dětí, zejména poukázat na skutečnost, jakou roli v procesu zprostředkování osvojení tyto orgány mají.

Metody, které jsem použila při zpracování diplomové práce, jsou analýza a studium odborné literatury, komparace.

1 HISTORICKÝ VÝVOJ

Osvojení má nejen v českém právním prostředí velký význam. Počátky osvojení můžeme nalézt již v dávných dobách Římských, kdy potomci podléhali moci otcovské. Následný vývoj byl již pomalejší. Až do 20. století bylo osvojení pokládáno spíše za institut majetkoprávní. V těchto dobách osoby bezdětné potřebovaly předat svůj majetek či živnost svému následníkovi. Vnímání osvojení se změnilo až po druhé světové válce, kdy v důsledku hrůz způsobených vleklým válečným konfliktem, bylo mnoho dětí, jejichž rodiče byli ve válce zabití, ale také bylo spoustu dospělých lidí, kteří v důsledku útrap vlastní děti mít nemohli. Nově již bylo osvojení chápáno, jako institut umožňující náhradní rodinnou péči. Osvojení v tomto smyslu se dochovalo i v současné době.

1.1 Starověký Řím

První zmínky o adopci jsou zaznamenány již ve starověkém Římě. Nejvyšší moc v rodině náležela otci rodiny. Moc otcovská, neboli *patria potestas*, vznikala trojím způsobem, a to početím dítěte v řádném manželství, legitimací nemanželského dítěte nebo adopcí – osvojením. Otcovská moc založená osvojením neboli adopcí (*adoptio*) vznikla, přijal-li někdo cizího člověka za vlastního. V době starověkého Říma existovaly dvě formy (srov. dále) osvojení, pro které platila obecná zásada „*Adoptio naturam imitatur*“, což v překladu znamená „osvojením se napodobuje příroda“. Právě na základě této zásady, mohli osvojovat pouze muži. Další požadavek plynoucí z obecné zásady je věkový rozdíl mezi osvojencem a osvojitelem minimálně 18 let. Bylo zakázáno adoptovat děti nemanželské, neboť ty směly být legitimovány a vylučovala se adopce dětí propuštěných z moci otcovské. Nepřipouštěla se adopce s podmínkou nebo s doložkou času. V případě, že se takováto adopce uskutečnila, byla ze zákona neplatná.¹

¹ KINCL, J., URFUS, V., SKŘEJPEK, M. *Římské právo*. 1. vydání. Praha: C.H.Beck, 1995, s. 147-148.

1.1.1 *Formy adopce ve starověkém Římě*

Arrogace (adrogatio, arrogatio) znamenala, že osvojovaný byl „*persona sui iuris*“ neboli „osoba svého práva“. Nad obecné podmínky adopce uvedené výše, byly pro arrogaci stanovené přísnější podmínky a to, že arrogant nesměl mít vlastní děti a musel být starší alespoň 60 let. Účinkem arrogace bylo, že arrogovaný – osvojovaný vstupoval se svými dětmi do osvojitelovy rodiny, podstoupil kapitisdeminuci, neboli změnu nebo zánik jednoho ze tří statusů člověka, a stal se „*persona alieni iuris*“. Původní majetek osvojovaného se stal majetkem osvojitele, veškeré předešlé dluhy osvojence zanikly, avšak věřitelé byli chráněni pretorem. Cílem arrogace byla prostá snaha zachovat staré patricijské rody. V pozdějších dobách se arrogací zajišťovala pomoc a ochrana osvojovanému, a nově náležela osvojovanému i dědická práva.²

Adopce v užším slova smyslu (*adoptio*) byla prováděna v případě, že se osvojovalo dítě „*alieni iuris*“ neboli „cizího práva“. Tato forma osvojení byla podstatně složitější než *arrogatio*, a to z důvodu, že se jednalo o dítě, které bylo podřízeno moci otcovské. Otec třikrát mancipoval syna svému důvěrníkovi, ten jej však dvakrát z mancipia propustil na svobodu a syn se tak vrátil do moci otcovské. Po třetí mancipaci syna od důvěrníka vindikoval adoptivní otec a pomocí *injurecesse* jej dostal do své moci. V případě dcer a ostatních dětí byl proces mnohem jednodušší, neboť se vindikace prováděla ihned po první mancipaci. Pro osvojovaného nastávala „*mutatio familiae*“, neboli změna rodinné příslušnosti a kapitisdeminuce. V období vlády Justiniána měla takovéto účinky adopce pouze tehdy, pokud adoptoval dítě jeho ascendent, neboli předek (tzv. *adoptio plena*). Jiná adopce v té době byla pouze *adoptio minus plena*, tedy adopce neúplná, což znamenalo, že dítě zůstalo ve své rodině, avšak dědická práva získalo v rodině osvojitele.³

² KINCL, J., URFUS, V., SKŘEJPEK, M. *Římské právo*. 1. vydání. Praha: C.H.Beck, 1995, s. 148.

³ BARTOŠEK, M., *Encyklopedie římského práva*. 1. vydání. Praha: Panorama, 1981, s. 62.

1.2 Středověk

Význam právního institutu osvojení v době středověku oproti dobám římským výrazně poklesl, o čemž svědčí i skutečnost, že až do dob novověku bylo dítě považováno „*za zmenšeného dospělého člověka*“.⁴ V dobách raného středověku se lidé často řídili starými pohanskými zvyky. Nebylo tudíž výjimkou, že děti v té době byly beztrestně usmrčovány, nebo ponechány bez potravy vlastnímu osudu, dokud se samy nenajedly. V českých zemích, avšak ani jinde v Evropě nebylo osvojení legislativně upraveno, tudíž pokud se osvojení uskutečnilo, šlo pouze o osvojení faktické, které nemělo právní základ.⁵ Proto v době středověku, když dítěti zemřel otec, byl mu zřízen poručník. Tím byla převážně osoba dítěti blízká. V dobách raného středověku mluvíme převážně o poručníkovi mocném, který měl právo dispozice s majetkem sirotka. V pozdějších dobách se změnilo poručenství na poručenství věrné. Věrný poručník byl povinen svému poručenci pravidelně předkládat vyúčtování svého hospodaření. V případě poddanských sirotek poručenství vykonávala až do konce středověku vrchnost. Vrchnost byla stejně jako věrný poručník povinna vést evidenci peněz poručenice. Městské právo v době středověku znalo poručenství nad sirotky trojího druhu, a to pokrevní, z kšaftu a určené soudem. Zvláštní pozici měli tzv. mocní otcovští poručníci, jimž náležela moc otcovská. Ti se odlišovali především tím, že nemuseli předkládat výsledky hospodaření s majetkem sirotka.⁶

1.3 Novověk

Pro období novověku měl zásadní význam Code Napoleon z roku 1804. Code Napoleon považoval osvojení za instituci majetkového práva s třídními aspekty, které umožňovaly na základě dědické posloupnosti přechod hodnot na předem vybranou osobu osvojence. V této době bylo osvojení založeno typicky na majetkoprávním způsobu, zejména smlouvou mezi osvojitelem a osvojencem. Podmínky osvojení v době

⁴ VODÁK, P. *Problémy osvojení dětí*. 1 vyd. Praha: Státní zdravotnické nakladatelství, 1967, s. 16.

⁵ VODÁK, P. *Problémy osvojení dětí*. 1 vyd. Praha: Státní zdravotnické nakladatelství, 1967, s. 16-17.

⁶ MALÝ, K. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. Praha: Linde Praha a.s., 1999, s. 107.

novověku byly především bezdětnost, kdy osvojitel nesměl mít vlastní děti ani legitimované descendenty, věk osvojitele byl stanoven na 50 let. Takto byl stanoven zejména z důvodu, že se předpokládalo, že v tomto věku již osvojitel nebude mít vlastní potomky. Na straně osvojence byla základní podmínka věku, kdy osvojenec musel být zletilý. Code Napoleon umožňoval, aby byla osvojena osoba, která zachránila osvojiteli život v boji, při požáru nebo povodni, takové osvojení se označovalo jako osvojení za odměnu, francouzsky *l'adoption remuneratoire*. Úprava osvojení v Code Napoleon měla velký vliv na právní úpravy osvojení v ostatních evropských zemích, zejména na švýcarské občanské právo z roku 1907, rakouské právo z roku 1811, německé občanské právo z roku 1896 a další.⁷

1.4 Období po I. světové válce

V období po první světové válce již dítě nebylo vnímáno za zmenšeného dospělého člověka, ale začaly se hledat podmínky pro správný vývoj osobnosti dítěte.⁸ Osvojení po vzniku Československé republiky v roce 1918 upravoval Obecný zákoník občanský, dále jen „OZO“, který se úpravě osvojení věnoval v pouhých 7 paragrafech. Stěžejním bylo pojetí osvojení, kdy bylo definováno jako přijetí cizí osoby za vlastní. Osvojení bylo chápáno jako ryze soukromoprávní institut, vznikající smluvně a mající právní následky především v oblasti občanského práva. Obecný zákoník občanský umožňoval osvojení zletilých osob a osvojenec nepozbýval práva ve své původní rodině. Podmínky osvojení dle OZO vypadaly následovně: osvojitel či osvojitelka museli být bezdětní, starší 40 let, věkový rozdíl mezi osvojencem a osvojitelem musel být alespoň 18 let. Současně byl vyžadován souhlas manžela, a to k tomu, aby mohl dítě osvojit, nebo aby sám mohl být osvojen.⁹ Z výše uvedeného vyplývá, že osvojení nesloužilo jako institut náhradní rodinné péče. Právní úprava osvojení dle OZO byla následně v roce 1928 nahrazena zákonem č. 56/1928 Sb. z. a n. o osvojení. Tento zákon

⁷ ŠVESTKA, J.. *Osvojení v československém právním řádu*. In: Acta Universitatis Carolinae Monographia XIX, 1973. Praha: Universita Karlova, 1974.

⁸ VODÁK, P. *Problémy osvojení dětí*. 1 vyd. Praha: Státní zdravotnické nakladatelství, 1967. s. 18-19.

⁹ ZPRACOVALI A USPOŘÁDALI ROUČEK, F. a SEDLÁČEK, J. *Komentář k Československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi*. Svazek 1. Praha: Codex Bohemia, 1998, s. 890.

přinesl podstatně modernější právní úpravu osvojení, přesto v některých otázkách navázal na OZO. Zákon o osvojení připouštěl, stejně jako OZO, osvojení jen pro osoby bezdětné, což bylo vyjádřeno v § 1 zákona o osvojení: „*Kdo nemá vlastních dětí manželských anebo jim na roveň postavených (legitimovaných, osvojených, jakož i v poměru k matce nemanželských), může jiného smlouvou přijmouti za vlastního (osvojití).*“¹⁰ Nadále byla zachována i věková hranice pro osvojitele 40 let a věkový rozdíl mezi osvojencem a osvojitelem 18 let. Zákon o osvojení i nadále připouštěl osvojení zletilé osoby. Podstatná změna nastala v tom, že byl potřeba k uzavření smlouvy o osvojení souhlas soudu. Osvojení mohlo být zrušeno dohodou všech účastníků.¹¹

Ani v následujících letech nebylo osvojení chápáno jako institut náhradní rodinné péče o nezletilé dítě. Osvojitel, nebo osvojitelé manželé, přijímali za vlastní dítě, které sami neměli. Důvod byl však především majetkový. Pokud se osvojovalo nezletilé dítě, vstupovalo do moci otcovské. V této době se poprvé setkáváme s podmínkou souhlasu biologického rodiče s osvojením. Podmínku souhlasu vyvozujeme z ust. § 2 odst. 3 zákona o osvojení, který stanovil, že „*odpírají-li rodiče nebo jeden z nich bez závažného důvodu svolení, může je dáti místo nich příslušný soud anebo poručenský úřad (...)*“¹². Zákon o osvojení výslovně uvedl, že je zakázáno osvojení vlastního manžela, sourozence a příbuzného v pokolení přímém.¹³

1.5 Období po II. světové válce

Po druhé světové válce vyvstal velký problém, kdy následkem hrůz způsobených válkou se ocitlo velké množství dětí bez rodičů a současně rodičů bez dětí. Následkem těchto událostí se změnil účel osvojení, kdy do této doby bylo osvojení chápáno především jako majetkoprávní institut. Od této doby bylo hlavním cílem osvojení pečovat o děti bez rodičů, a poskytnout péči dětem, které vlivem osudu neměly vlastní

¹⁰ ZPRACOVALI A USPOŘÁDALI ROUČEK, F. a SEDLÁČEK, J. *Komentář k Československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi*. Praha: Codex Bohemia, 1998. 6. sv. *Komentář velkých zákonů československých*, sv. 1., s. 892.

¹¹ Tamtéž, s. 890-892.

¹² Tamtéž, s. 895.

¹³ RADVANOVÁ, S., ZUKLÍNOVÁ, M.: *Kurs občanského práva – Instituty rodinného práva*. 1. vydání. Praha, C. H. Beck, 1999, s. 126-129.

rodiče.¹⁴ Osvojení po druhé světové válce bylo upraveno v roce 1949 zákonem č. 265/1949 Sb., o právu rodinném. Jednou z nejdůležitějších změn, které tento zákon přinesl, je zrovnoprávnění mužů a žen v manželství a dětí manželských a mimomanželských. Nově již nebylo možné osvojení zletilého, jak tomu bylo dle prvorepublikové úpravy. Tudíž mohlo být osvojeno jen nezletilé dítě a osvojení muselo být vždy ve prospěch dítěte. Vyživovací povinnost vůči dítěti v případě, že ji nemohl plnit osvojitel, zůstala na jeho biologické rodině. V roce 1958 byl tento zákon změněn zákonem č. 15/1958 Sb., o změně předpisů o osvojení, který novelizoval zákon č. 265/1949 Sb., o právu rodinném a současně novelizoval zákon č. 142/1950 Sb., o řízení ve věcech občanskoprávních. Tato novela zavedla do našeho právního řádu možnost nezrušitelného osvojení, stanovila, že příbuzenský vztah mezi osvojitelem a osvojencem vznikne zápisem do matriky. Již v roce 1963 byl přijat nový zákon č. 94/1963 Sb., o rodině (dále jen „ZoR“). V roce 1998 proběhla rozsáhlá novela tohoto zákona, kterou byl do našeho právního řádu zaveden souhlas rodiče dítěte, i když byl rodič nezletilý. Dále byl upraven institut nezájmu o dítě.¹⁵ K podstatné změně v rodinném právu došlo až s přijetím zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, který rekonstruuje celé soukromé právo. Nově již není rodinné právo upraveno zvláštním zákonem, ale je mu věnována celá druhá část občanského zákoníku.

¹⁴ VODÁK, P. *Problémy osvojení dětí*. 1 vyd. Praha: Státní zdravotnické nakladatelství, 1967, s. 19.

¹⁵ NOVOTNÁ, V. a PRŮŠOVÁ, L. *K vybraným otázkám osvojování dětí*. Praha: Linde, 2004, s. 8-9.

2 OSVOJENÍ, POJEM A PRAMENY PRÁVNÍ ÚPRAVY

S přijetím zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, došlo ke změně v pojetí osvojení. Nově osvojení není chápáno pouze jako jeden z institutů náhradní rodinné výchovy, ale zejména jako změna statusová.¹⁶ Jak vyplývá z důvodové zprávy k OZ, převážnou část osvojení tvoří v současné době osvojení nepravé, tedy osvojení manželem rodiče dítěte. V případě osvojení dítěte osobami od rodičů odlišnými, však není pouhou péčí, ale jedná se o změnu statusovou, kdy se rozhodnutím soudu se změni pouze poměry mezi rodiči, dítětem a osvojitelem.¹⁷ Osvojení bylo od svého počátku v dobách římských pojímáno jako přijetí cizí osoby za vlastní. Na základě tohoto principu bylo zakázáno osvojení vlastních nemanželských dětí, což se promítlo i do úpravy rakouského obecného zákoníku občanského a do zákona o osvojení z roku 1928. V úpravě OZ je tento princip promítnut v ustanovení § 804 OZ, který stanoví zákaz osvojení mezi příbuznými. Legitimace vlastních dětí je možná na základě úpravy určování otcovství. Osvojení umožňuje realizaci práva dítěte na rodinný život, kdy každé dítě má právo vyrůstat v rodině, a to i dítě nechtěné či opuštěné.¹⁸

2.1 Prameny právní úpravy

Institut osvojení je upraven především v OZ, avšak i další zákony jsou pro tuto oblast důležité, ať z hlediska procesního či ochrany dětí.

¹⁶ HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z., WESTPHALOVÁ, L. a kol. *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655-975)*. Komentář. 1. Vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 598.

¹⁷ ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J., a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek II*. Praha: Wolters Kluwer, a.s. 2014, s. 333.

¹⁸ HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z., WESTPHALOVÁ, L. a kol. *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655-975)*. Komentář. 1. Vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s.599.

2.1.1 Vnitrostátní právo LZPS, Občanský zákoník, Občanský soudní řád, Zákon o zvláštních řízeních soudních, Zákon o sociálně-právní ochraně dětí, Zákon o mezinárodním právu soukromém

Základním vnitrostátním pramenem právní úpravy rodinného práva je *Listina základních práv a svobod* (uvozovací ústavní zákon č. 23/1991 Sb., dnes v právní síle obyčejného zákona), (dále jen „LZPS“). Pro oblast rodinného práva je významný především článek 6 odst. 1 LZPS, který říká, že každý má právo na život, a že lidský život je hoděn ochrany již před narozením. Dále čl. 10 LZPS chrání lidskou důstojnost každého člověka a je v něm vyjádřena ochrana soukromého a rodinného života. Jedním z nejvýznamnějších článků je čl. 32 LZPS, který vymezuje rámec ústavní ochrany rodiny a rodičovství.¹⁹ Toto ustanovení říká, že: „*Rodičovství a rodina jsou pod ochranou zákona. Zvláštní ochrana dětí a mladistvých je zaručena. Ženě v těhotenství je zaručena zvláštní péče, ochrana v pracovních vztazích a odpovídající zdravotní podmínky. Děti narozené v manželství i mimo ně mají stejná práva.*“²⁰ Dále je vyjádřeno, že rodiče pečující o dítě, mají právo na pomoc od státu.²¹

Občanský zákoník (zákon č. 89/2012 Sb., Občanský zákoník) je základní pramen práva soukromého. Rodinnému právu se OZ věnuje v druhé části nazvané Rodinné právo. Tato část se dále dělí na tři hlavy, hlava I. Manželství, hlava II. Příbuzenství a švagrovství, hlava III. Poručenství a jiná forma péče o dítě. V oblasti osvojení došlo k nejvýznamnější změně, neboť nyní osvojení není považováno za jednu z forem náhradní rodinné péče, ale jde o statusovou změnu. Z toho důvodu je úprava osvojení zařazena za úpravu mateřství a otcovství.

¹⁹ Česko. Usnesení předsednictva ČNR č. 2 ze dne 16. prosince 1992 o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součást ústavního pořádku České republiky. In Sbíрка zákonů České republiky. 1992, částka 1, s. 17-23.

Dostupný také z <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/ViewFile.aspx?type=z&id=22426>

²⁰ Česko. Usnesení předsednictva ČNR č. 2 ze dne 16. prosince 1992 o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součást ústavního pořádku České republiky. In Sbíрка zákonů České republiky. 1992, částka 1, s. 17-23.

Dostupný také z <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/ViewFile.aspx?type=z&id=22426>

²¹ Česko. Usnesení předsednictva ČNR č. 2 ze dne 16. prosince 1992 o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součást ústavního pořádku České republiky. In Sbíрка zákonů České republiky. 1992, částka 1, s. 17-23.

Dostupný také z <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/ViewFile.aspx?type=z&id=22426>

Občanský soudní řád (zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád) je obecným procesním předpisem, který stanovuje postup soudu a účastníků v občanskoprávním řízení. Tohoto zákona v řízení o osvojení však užíváno není, neboť OSŘ obsahuje úpravu řízení sporných, avšak řízení o osvojení je typicky řízením nesporným.²²

Zákon o zvláštních řízeních soudních (zákon č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních) upravuje projednávání a rozhodování převážně v nesporných řízeních. Dle tohoto zákona bude postupováno v řízeních ve věcech soudu pro nezletilé. Pro úpravu rozhodování o osvojení je důležitá zejména úprava v § 427 až 444.

Zákon o sociálně-právní ochraně dětí (zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně – právní ochraně dětí), který: „*Garantuje ochranu práv a oprávněných zájmů dítěte ze strany státu a stanoví pravidla a limity pro orgány státu*“.²³ Tento zákon je veřejnoprávním předpisem, který upravuje okruh dětí, kterým je dána zvýšená ochrana a péče. Dále je zde upravena poradenská a preventivní péče. Úprava týkající se osvojení je zde vyjádřena v § 19a a násl., kde je upraven proces zprostředkování osvojení orgánem sociálně-právní ochrany dětí. Dále je zde upravena sociálně-právní ochrana dětí ve vztahu k cizině, kterou zajišťuje Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí.²⁴

Zákon o mezinárodním právu soukromém (zákon č. 91/2012 Sb., o mezinárodním právu soukromém) je významný pro oblast rodinného práva v úpravě záležitostí s mezinárodním prvkem. Dle tohoto zákona se určuje rozhodné právo, pravomoc a příslušnost soudů, které jsou v dané věci oprávněny rozhodovat. Kolizní normy ve věcech osvojení obsahuje tento zákon v § 60 a násl.

²² HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z., WESTPHALOVÁ L. a kol.. *Rodinné právo*. 1. vydání. Praha: C.H. Beck, 2015. str. 14.

²³ Tamtéž, s. 13.

²⁴ Tamtéž, s. 13.

2.1.2 Mezinárodní právo *Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod, Úmluva o právech dítěte*

Významnou roli v oblasti rodinného práva hrají také mezinárodní smlouvy. Oblast úpravy mezinárodních smluv je různá, některé se věnují úpravě obecně, jiné se zaměřují pouze na nezletilé děti, na jejich práva a ochranu. Podle čl. 10 Ústavy platí, že: „*Vyhlášené mezinárodní smlouvy, k jejichž ratifikaci dal Parlament souhlas a jimiž je Česká republika vázána, jsou součástí právního řádu; stanoví-li mezinárodní smlouva něco jiného než zákon, použije se mezinárodní smlouva.*“²⁵

Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod byla přijata Radou Evropy v roce 1950 a je zásadním pramenem práva v oblasti práva rodinného. Pro oblast rodinného práva je stěžejní judikatura Evropského soudu pro lidská práva vztahující se k článkům této úmluvy. Např. k čl. 6, který obsahuje právo na spravedlivý proces, čl. 18 právo každého na respektování soukromého a rodinného života, čl. 14 zákaz diskriminace.²⁶

Úmluva o právech dítěte byla přijata v roce 1989 v rámci OSN. Tato úmluva se věnuje pouze úpravě práv a ochraně dětí. Úmluva obsahuje: „*Obecný katalog práv, který lze dělit na čtyři základní skupiny:*

a) *ochranná práva*

b) *práva směřující k zabezpečení blaha dítěte,*

c) *práva směřující k osvobození dítěte, dávající dětem stejná práva jako dospělým,*

d) *práva dítěte ve vztahu k jeho rodičům, pokud jde o seburčení dítěte, jeho samostatnost v rozhodování.*“²⁷

Dále je kladen důraz na nejlepší zájem dítěte, právo dítěte na registraci, právo na péči obou rodičů a další.

²⁵ Česko. *Zákon č. 1 ze dne 16. prosince 1992 ústava české republiky*. Čl. 10 8. In Sbíрка zákonů, Česká republika. 2012, částka 1, Dostupný také z <http://www.psp.cz/docs/laws/constitution.html>, stav ke dni 29.2.2016

²⁶ HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z., WESTPHALOVÁ L. a kol. *Rodinné právo*. 1. vydání. Praha: C.H. Beck, 2015, s. 8.

²⁷ Tamtéž, s. 9.

2.2 Pojem osvojení

Pojem osvojení je definován v § 794 OZ jako přijetí cizí osoby za vlastní. Základním principem osvojení je nahrazení přirozeného biologického rodičovství, rodičovstvím právním. Předpokladem osvojení je dle OZ takový vztah mezi osvojitelem a osvojenecem, jaký je mezi rodičem a dítětem. Vztah založený právní mocí rozsudku o osvojení, stejně jako biologické rodičovství, je neměnný, osvojenec je přijímán se všemi kladnými i zápornými vlastnostmi, stejně tak osvojenec přijímá osvojitele jako svého rodiče. Přijetí cizího dítěte za vlastní, musí být od samého počátku přijetím bez výhrad. Přijetí bez výhrad znamená, že osvojitelé nemohou spoléhat na to, že v případě, že dle jejich názoru nedojde k dosažení účelu osvojení, bude možné jej bez problémů zrušit.²⁸ Pojem cizí osoba vyjadřuje neexistenci příbuzenského vztahu, nikoli vztahu citového. Z toho vyplývá, že například teta a strýc mohou osvojit neteř nebo synovce, přestože nejsou osobami cizími, avšak přesto mezi nimi není příbuzenství dle § 804 OZ, které osvojení mezi příbuznými vylučuje.²⁹

Další podmínkou osvojení nezletilého je, že osvojení musí být v jeho zájmu. Zájem dítěte je dán již tehdy, pokud je zcela zřejmé, že dítě nemůže očekávat od svých biologických rodičů řádnou péči a výchovu. O osvojení nelze rozhodnout, pokud není jisté, že alespoň pravděpodobně vznikne kvalitní vztah mezi dítětem a budoucími osvojiteli. Nejlepší zájem dítěte je princip upravený mnoha mezinárodními úmluvami zabývající se ochranou dětí. Do českého právního řádu byl tento princip zaveden novelou dnes již neplatného ZoR a přistoupením České republiky k Úmluvě o právech dítěte.³⁰ Článek 3 Úmluvy o právech dítěte, v němž je zájem dítěte zakotven, říká, že je: „*Nejvyšším právním i mravním imperativem a každé rozhodnutí jak soudních, tak i jiných orgánů musí být s tímto postulátem v souladu.*“³¹

²⁸ HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z., WESTPHALOVÁ L. a kol. *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655-975)*. Komentář. 1. Vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 601.

²⁹ ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J., a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek II*. Praha: Wolters Kluwer, a.s. 2014, s. 336.

³⁰ HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z., WESTPHALOVÁ L. a kol. *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655-975)*. Komentář. 1. Vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 616.

³¹ ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J., a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek II*. Praha: Wolters Kluwer, a.s. 2014, s. 338.

Rozhodování o osvojení je upraveno v § 796 OZ. Osvojení může vzniknout pouze na základě rozhodnutí soudu, a to v případě osvojení zletilého i nezletilého. Je tedy pouze na úvaze soudu, zda ovlivní svým rozhodnutím další život osvojitelů, ale i osvojence a jeho rodiče.³² V obou případech osvojení jde o konstitutivní rozhodnutí, což znamená, že až právní mocí rozsudku o osvojení vznikne poměr mezi osvojencem a osvojitelem.

Řízení o osvojení se zahajuje na návrh osoby, která chce dítě osvojit. Aktivně věcně legitimována k podání návrhu je osoba, která se chce z vlastní vůle stát osvojitelem. Návrhem tato osoba vyjadřuje vůli přijmout cizí osobu za vlastní.³³

2.2.1 Typy osvojení

Občanský zákoník v § 800 OZ stanovuje výčet osob, které se mohou stát osvojiteli. Osvojiteli se tak mohou stát jak osvojitelé manželé, tak jeden z manželů, tak i osoba jiná, především osoba nežijící v manželství.

Prvním typem osvojení je společné osvojení manžely. Pouze manželé mohou osvojit dítě jako společného osvojence. Hlavní cíl společného osvojení manžely je nahrazení biologického rodičovství. Osvojení jedním z manželů lze využít a mělo by k němu docházet pouze tehdy, pokud nelze využít osvojení manžely. Tento druh osvojení je typicky využíván v případě osvojení manželem rodiče osvojovaného, kdy hlavním cílem je vytvoření vztahu mezi rodiči. Osvojení třetí osobou je situace, kdy rodičovskou odpovědnost osvojením získala třetí osoba, tedy osvojitel. V tomto případě vznikají právní vztahy pouze mezi dítětem a jediným osvojitelem.³⁴

³² Tamtéž, s. 339.

³³ HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z., WESTPHALOVÁ L. a kol. *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655-975)*. Komentář. 1. Vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 618.

³⁴ HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z., WESTPHALOVÁ L. a kol. *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655-975)*. Komentář. 1. Vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 634.

2.2.2 Požadavky kladené na osvojitele

Požadavky kladené na osvojitele upravuje § 799 OZ. Základní podmínky pro osvojení kladené na osvojitele jsou zejména zletilost, svéprávnost, osobní vlastnosti osvojitele, způsob života, důvody, které vedou osvojitele k osvojení a zdravotní stav.³⁵

Zletilosti nabývá fyzická osoba dosažením věku 18 let, oproti tomu svéprávnosti nabývá fyzická osoba postupně během svého života. Plné svéprávnosti lze dosáhnout třemi způsoby, a to dosažením zletilosti, uzavřením manželství nebo přiznání svéprávnosti soudem. K podmínce osobních vlastností osvojitele je potřeba uvést, že jako budoucí osvojitelé budou mít tři základní povinnosti, a to zajistit nezletilému dítěti dostatečný přísun výživy a uspokojování dalších tělesných potřeb, dále zajistit správnou výchovu a vzdělání, tedy duševní rozvoj nezletilce a v neposlední řadě zajistit uspokojování citových potřeb dítěte. S ohledem na tyto výše uvedené povinnosti je nutné, aby bylo zkoumáno, zda žadatelé mají kladný vztah k dětem, zda lze předpokládat, že přijmou osvojence do své rodiny jako vlastní dítě. Dále je zkoumán způsob života osvojitele. Tudiž není možné svěřit dítě do osvojení osobě, která se dopouští trestné činnosti, jakož i osobě závislé na návykových látkách. Tyto osoby nemohou být zařazeni do evidence uchazečů o osvojení, neboť nesplňují podmínky osvojení, které jsou na osvojitele kladeny ze zákona. Problém se může vyskytnout u osob majetkově nezajištěných, či osob, které nemají ideální bytové podmínky, neboť předpoklad pro řádnou výchovu dítěte je i její majetkové a bytové zaopatření. Proto je vždy nutné všechny výše uvedené podmínky zkoumat. Zdravotní stav osvojitele je také významnou podmínkou osvojení. Ovšem nikdy by nemělo být na překážku osvojení tělesné poškození jednoho z manželů. Všechny tyto podmínky kladené na osvojitele, však musí být splněny jak v době rozhodování soudu o svěření do péče budoucích osvojitelů, tak v době rozhodnutí o svěření dítěte do péče před osvojením, či v době rozhodnutí o osvojení dítěte.³⁶

³⁵ ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J., a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek II.* Praha: Wolters Kluwer, a.s. 2014, s. 347.

³⁶ HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z., WESTPHALOVÁ L. a kol. *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655-975).* Komentář. 1. Vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 627-633.

2.2.3 Další podmínky osvojení

Občanský zákoník ve svých § 802-804 podává výčet dalších podmínek, které je potřeba v procesu osvojení dodržet. V § 802 OZ je stanovena možnost osvojit nezletilé dítě, které nenabýlo plné svéprávnosti. K tomuto případu bude docházet a dochází nejčastěji, přestože nově OZ dává možnost osvojit zletilou osobu. Zletilou osobu je možné osvojit za předpokladu, že se osvojení nepřičí dobrým mravům. V současné době OZ vymezuje dvě podoby osvojení zletilého, a to osvojení, které je obdobou osvojení nezletilého a osvojení, které není obdobou osvojení nezletilého, další podmínky jsou vyjádřeny v OZ. Pro tuto diplomovou práci je však stěžejní osvojení nezletilého dítěte, tudíž problematika osvojení zletilého zde dále řešena nebude.

Další podmínkou osvojení nezletilého je věkový rozdíl mezi osvojitelem a osvojencem. Obecně je v OZ stanoveno, že věkový rozdíl musí být přiměřený, avšak ne menší než 16 let. Z této podmínky však existuje vyvratitelná domněnka, a to za předpokladu, že je osvojení v zájmu dítěte a opatrovník zastupující dítě v řízení o osvojení dá k osvojení souhlas, pak může být věkový rozdíl menší. Stanovení minimální věkové hranice pro osvojení je dáno především tím, že se zákonodárce snaží o sblížení biologického rodičovství s rodičovstvím právním. Horní hranice pro osvojení není ze zákona stanovena a záleží tak na úvaze soudu. Další podstatnou podmínkou je vyloučení osvojení mezi osobami spolu navzájem příbuznými v linii přímé a mezi sourozenci. To znamená, že je vyloučeno osvojení babičkou dítěte, jelikož by v případě tohoto osvojení nebyla naplněna základní zásada osvojení, a to přijetí cizí osoby za vlastní. Výjimku však OZ dává pro případ tzv. náhradního mateřství, kdy dává možnost osvojení dítěte, jehož matkou je v důsledku náhradního mateřství například sestra nebo matka osvojitele. V tomto případě tedy přestože je osvojitel biologickým rodičem dítěte narozeného ženě na základě náhradního mateřství, je nutné dodržet postup pro osvojení, včetně předadopční péče a řízení o osvojení.³⁷

Dále je potřeba zkoumat zájem dětí osvojitele, což je zakotveno v § 801 OZ. Zde je tudíž velmi důležitá role soudu, kdy je nejprve je třeba zkoumat, zda mají rodiče schopnost pečovat nejen o osvojené dítě, ale i o stávající členy rodiny. Druhým

³⁷ HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z., WESTPHALOVÁ L. a kol. *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655-975)*. Komentář. 1. Vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 341-345.

a neméně podstatným okruhem otázek, jimiž je soud povinen se zabývat, je otázka budoucího sourozeneckého vztahu. V případě, že by osvojení pro děti osvojitele znamenalo psychickou újmu, nemůže k osvojení dojít, protože lze předpokládat, že osvojenec nebude v rodině osvojitele kladně přijat. Z důvodu, že děti osvojitele nejsou účastníky řízení o osvojení, není možné jim jmenovat kolizního opatrovníka. V tomto případě bude mít důležitou roli kolizní opatrovník osvojence, který chrání jak práva osvojence, tak i dětí osvojitele.³⁸

2.3 Souhlas s osvojením

Souhlas s osvojením je základní hmotněprávní podmínkou, aby k samotnému osvojení vůbec mohlo dojít. V případě, že není zákonem vymezenými osobami souhlas udělen, nemůže k osvojení dojít. V určitých případech lze souhlas nahradit, a to za situace, že není možné udělení souhlasu příslušnou osobou, případně např. když rodič využívá svého postavení v rozporu se zájmy dítěte. Podstatné však je, že souhlas s osvojením musí být udělen vždy, ať už rodiči, či nahrazen soudem.³⁹

Souhlas budoucích osvojitelů s osvojením není v zákoně nikde vymezen. Budoucí osvojitelé dávají svůj souhlas již podáním návrhu na osvojení vůči soudu, neboť jen a pouze budoucí osvojitelé jsou aktivně legitimováni k podání návrhu na osvojení dítěte. Tímto návrhem z vlastní vůle vyjadřují souhlas s osvojením.⁴⁰

Český právní řád stanovuje v § 805-821 OZ další čtyři typy souhlasu s osvojením, a to souhlas dítěte, souhlas rodičů, souhlas osob, které jsou oprávněny dát souhlas za rodiče a souhlas manžela osvojitele.

³⁸ Tamtéž, s. 338-339.

³⁹ Tamtéž, s. 346-347.

⁴⁰ ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J., a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek II.* Praha: Wolters Kluwer, a.s. 2014, s. 354.

2.3.1 *Souhlas dítěte*

Souhlas dítěte s osvojením je jednou ze základních podmínek osvojení. Věkový limit pro možnost udělení nebo odepření souhlasu s osvojením je zákonem stanoven na dvanáct let. Před dosažením věkové hranice dvanácti let má osvojenec právo se k osvojení vyjádřit. Po dosažení této věkové hranice, je souhlas dítěte podmínkou, bez které nelze dítě osvojit. Výjimkou jsou situace, kdy by byl postup vyžadující souhlas dítěte v zásadním rozporu s jeho zájmy, nebo v případě, že dítě není schopno posoudit důsledky svého souhlasu. Takovouto situaci by bylo například, kdyby dítě trpělo psychickou poruchou, či kdyby jeho mentální vývoj neumožňoval pochopit danou situaci.⁴¹ V případě, že dítě odmítne udělit souhlas s osvojením, nemůže být nahrazen souhlasem jiné osoby, například zákonným zástupcem či rozhodnutím soudu. Souhlas s osvojením je absolutním právem dítěte a náleží jen a pouze dítěti samotnému. Před udělením souhlasu musí být dítě dostatečně informováno o důsledcích spojených s udělením nebo neudělením souhlasu. Je tedy základní povinností soudu dítě řádně poučit, přičemž soud musí zohlednit stupeň mentálního vývoje dítěte. Hlavní úlohu má soud, aby celou situaci dítěti řádně vysvětlil, aby bylo schopno správně porozumět důsledkům spojeným s osvojením. Zejména je potřeba dítě upozornit na možnost nesouhlasit se změnou příjmení, možnost zrušení osvojení, o právu odvolat svůj souhlas.⁴² Je-li dítě slyšeno před soudem, vždy by měla být navozena přátelská situace, čemuž napomůže například, když soudce není oblečen v taláru, slyšení není uskutečněno v jednacím síni, osoby přítomné slyšení jsou omezeni na opatrovníka, popřípadě psychologa či dalších odborníků, kteří by byli schopni posoudit schopnost pochopení dané situace dítětem.⁴³

V případě, že dítě ještě nedosáhlo věku dvanácti let, souhlas je udělen jménem dítěte prostřednictvím jeho opatrovníka. Opatrovníkem je ve většině případů jmenován soudem orgán sociálně-právní ochrany dětí, neboť právě tomuto orgánu jsou nejlépe

⁴¹ ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J., a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek II.* Praha: Wolters Kluwer, a.s. 2014, s. 355.

⁴² HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z., WESTPHALOVÁ L. a kol. *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655-975).* Komentář. 1. Vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 651-654.

⁴³ ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J., a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek II.* Praha: Wolters Kluwer, a.s. 2014, s. 356.

známy poměry v rodině, má odborně vzdělané pracovníky pro tuto problematiku.⁴⁴ Povinností opatrovníka je zejména před udělením souhlasu s osvojením důkladně prověřit všechny skutečnosti důležité pro zjištění, zda bude osvojení v souladu se zájmy dítěte. Je-li to možné, soud vyslechne i osvojované dítě a zohlední jeho názory při svém rozhodování. Opatrovník by měl zohlednit při svém rozhodování zejména, zda existuje širší biologická rodina dítěte nebo jeho blízcí příbuzní a v případě, že existují, zda by byli ochotni a schopni pečovat o dítě, neboť péče o dítě v jeho rodině by měla mít vždy přednost. Dále opatrovník zjišťuje informace o osvojitelích a jejich potenciálnímu vztahu k osvojenci.⁴⁵

Základním právem dítěte je bezesporu právo dítěte souhlas s osvojením odvolat. Dítě může svůj souhlas odvolat až do doby než bude soudem o osvojení rozhodnuto. Dítě tedy může svůj souhlas odvolat kdykoli během řízení do doby nabytí právní moci rozhodnutí o osvojení, neboť až pravomocný rozsudek vyvolává důsledky s osvojením spojené.⁴⁶ Právo odvolat souhlas s osvojením má i opatrovník dítěte. Je tedy možné, aby opatrovník dítěte odvolal svůj souhlas s osvojením na základě nových skutečností, které mu dříve nebyly známy a v případě, že by o těchto skutečnostech věděl, svůj souhlas s osvojením dítěte by neudělil.⁴⁷

2.3.2 Souhlas rodiče s osvojením dítěte

Souhlas rodičů s osvojením dítěte je základním právem rodičů. Právo dát souhlas s osvojením již není součástí rodičovské odpovědnosti, jak tomu bylo do 1. 1. 2013, avšak vychází z přirozených práv rodiče a rodičovství vůbec. Souhlas s osvojením je součástí práv rodiče vztahující se k osobě a osobnosti dítěte. V tomto případě nezáleží, zda je nezletilý v péči rodiče, či nikoli, zda rodiče dříve uzavřeli manželství, zda bylo otcovství určeno na základě soudního rozhodnutí proti vůli matky či otce. Avšak má-li

⁴⁴ Tamtéž, s. 356-357.

⁴⁵ HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z., WESTPHALOVÁ L. a kol. *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655-975)*. Komentář. 1. Vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 655.

⁴⁶ Tamtéž, s. 657-658.

⁴⁷ ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J., a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek II*. Praha: Wolters Kluwer, a.s. 2014, s. 358.

dítě oba rodiče, vyžaduje se souhlas obou.⁴⁸ Souhlas s osvojením dává rodič osobním prohlášením vůči soudu. Takovéto prohlášení je povinen přijmout každý okresní soud, bez ohledu na místní příslušnost osoby, která jej činí.⁴⁹ Soud o projeveném souhlasu sepíše protokol, a následně informuje orgán sociálně-právní ochrany dětí. Z obsahu prohlášení o souhlasu musí být jasné, kdo jej činí, ve věci jakého dítěte a zda je souhlas udělen vůči určité osobě, kdy v praxi se hovoří o souhlasu pro přímé osvojení a nebo bez konkrétního určení osoby, v praxi se užívá termín blanketový souhlas. V druhém případě rodiče nevědí, kdo se stane osvojitelem dítěte, avšak souhlasí s tím, aby dítě v budoucnu bylo osvojeno.⁵⁰

Stejně jako v případě souhlasu dítěte, je i v případě souhlasu rodičů povinnost soudu rodiče o udělení souhlasu a jeho důsledcích řádně poučit. Je důležité rodičům objasnit institut osvojení, jaké to pro ně bude mít následky a jaké následky pro dítě, dále možnost souhlas odvolat.⁵¹

Zákon přiznává právo udělit souhlas s osvojením i nezletilému rodiči, který není plně svéprávný, avšak je starší 16 let, tudíž rodič mladší 16 let, nikdy nesmí udělit souhlas s osvojením. O možnosti nahrazení souhlasu rodiče mladšího 16 let opatrovníkem nelze uvažovat, neboť pokud rodič nemá právo udělit souhlas s osvojením, nemůže být ani toto právo nahrazeno.⁵² Stanovení věkové hranice pro možnost udělení souhlasu s osvojením je problematické a mělo by být ponecháno na úvaze soudu, zda je rodič schopen posoudit důsledky, které má udělení souhlasu s osvojením, stejně jak tomu bylo před 1. 1. 2014.⁵³

Možnost udělení souhlasu rodiče dítěte je časově omezena, kdy jiná je doba pro udělení souhlasu matky a jiná otce, z důvodu, že matce je přiznána vyšší ochrana

⁴⁸ HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z., WESTPHALOVÁ L. a kol. *Rodinné právo*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2015, s. 157

⁴⁹ ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J., a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek II*. Praha: Wolters Kluwer, a.s. 2014, s. 360.

⁵⁰ HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z., WESTPHALOVÁ L. a kol. *Rodinné právo*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2015, s. 157

⁵¹ HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z., WESTPHALOVÁ L. a kol. *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655-975)*. Komentář. 1. Vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 662.

⁵² HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z., WESTPHALOVÁ L. a kol. *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655-975)*. Komentář. 1. Vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 664-665.

⁵³ ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J., a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek II*. Praha: Wolters Kluwer, a.s. 2014, s. 363.

v důsledku změn vyvolaných porodem. Matku v tomto ohledu zákon chrání a snaží se předejít rozhodnutím učiněným v důsledku psychických, ale i fyzických změn, kdy často matka není schopna správného a reálného uvažování a změny související s porodem na ni mohou mít nepříznivý dopad.⁵⁴ Matka je tak oprávněna udělit souhlas s osvojením dítěte nejdříve po šesti týdnech po narození dítěte. Oproti tomu otcí dává zákon možnost udělit souhlas ihned po narození dítěte. Právo udělit souhlas s osvojením dítěte náleží otcí a matce dítěte, kteří jsou uvedeni v rodném listě dítěte. V případě, že by byl souhlas s osvojením udělen ze strany matky či otce dříve, než je ze zákona stanoveno, k takovému projevu vůle se nepřihlíží. Souhlas s osvojením obecně zaniká po šesti letech ode dne, kdy byl učiněn, nedojde-li do té doby k osvojení. Předpokládá se, že v této době dojde k nalezení vhodného osvojitele pro dítě, přičemž v případě, že nejsou nalezeni vhodní osvojitelé v České republice, je možné využít osvojení do ciziny. Dále zákon přiznává rodičům právo souhlas s osvojením odvolat, a to ve lhůtě tří měsíců ode dne, kdy byl učiněn a dále také i po uplynutí tří měsíců, pokud nebylo dítě předáno do péče osvojitele před osvojením nebo má-li být osvojované dítě na základě rozhodnutí soudu vydáno na návrh rodiče tím, komu bylo svěřeno do péče, a to z důvodu, že je v zájmu dítěte, aby bylo se svými rodiči.⁵⁵

Souhlas osob, které jsou oprávněny udělit souhlas za rodiče, neboli osvojení bez souhlasu rodičů, je upraven v § 818 OZ, který podává výčet situací, kdy není k osvojení potřeba souhlasu rodiče. Takovými případy jsou, byl-li rodič zbaven rodičovské odpovědnosti a současně práva dát souhlas s osvojením, pokud rodič není schopen projevit svojí vlastní vůli nebo rozpoznat následky svého jednání nebo je ovládnout a také pokud se rodič zdržuje na neznámém místě a toto místo se soudu nepodaří zjistit.⁵⁶ Stejně bude soud postupovat i v případě, že oba rodiče dítěte zemřeli nebo nebylo u dítěte určeno rodičovství. V prvním případě osvojení bez souhlasu rodiče, kdy rodiče byli zbaveni rodičovské odpovědnosti, je nutné podotknout, že v řízení o zbavení rodičovské odpovědnosti soud musí současně rozhodnout o zbavení práva dát souhlas s osvojením podle § 873 OZ. Další ze tří možností jak osvojit dítě bez souhlasu rodiče

⁵⁴ Tamtéž, s. 365.

⁵⁵ HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z., WESTPHALOVÁ L. a kol. *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655-975)*. Komentář. 1. Vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 669-674.

⁵⁶ ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J., a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek II*. Praha: Wolters Kluwer, a.s. 2014, s. 372.

je, pokud rodič není schopen rozpoznat následky svého jednání nebo je ovládnout a nebo projevit svou vůli. Tato možnost bude využívána v případě, kdy rodič nebyl omezen v rodičovské odpovědnosti, avšak by mohl být a není schopen samostatně právně jednat.⁵⁷ Neschopnost projevit vůli si můžeme představit na příkladu, že rodič je v kómatu a není tudíž schopen komunikovat.⁵⁸ Zdržují-li se rodiče na neznámém místě, jde o situaci, kdy není známo jejich místo pobytu ihned po narození dítěte. Takovou situaci by bylo například, pokud by matka otce po porodu neuvedla do rodného listu dítěte a sama se krátce po porodu ze svého bydliště vzdálila a její pobyt se i přes vynaložené úsilí soudu a orgánům veřejné moci se nepodaří zjistit. Pokud je naplněna alespoň jedna podmínka, za které může být dítě osvojeno bez souhlasu rodičů, je však třeba jejich souhlas nahradit, a to souhlasem poručníka či opatrovníka. Poručník uděluje souhlas s osvojením za rodiče pouze v případě, byli-li oba rodiče rodičovské odpovědnosti a současně práva dát souhlasu s osvojením zbaveni, nebo pokud oba rodiče zemřeli nebo nebylo-li rodičovství k dítěti řádně určeno. Opatrovník bude udělovat souhlas za rodiče v případě, kdy rodiče nejsou schopni projevit svou vůli nebo rozpoznat následky svého jednání nebo je ovládnout, a v případě zdržují-li se rodiče na neznámém místě.⁵⁹

2.3.3 *Souhlas manžela osvojitele*

Souhlas manžela osvojitele je velice důležitou skutečností, avšak dostatečně neupravenou zákonem. Souhlas manžela osvojitele s osvojením znamená, že manžel případného osvojitele musí souhlas udělit vždy, a to i za situace, že s osvojitelem nežije ve společné domácnosti. Toto může představovat veliký problém a mělo by být této problematice v budoucnu více věnováno. V případě tohoto souhlasu bude postupováno jako v předchozích případech, tedy souhlas bude udělován prohlášením vůči soudu. Předpokladem udělení souhlasu manžela osvojitele je fakt, že manželova svéprávnost

⁵⁷ HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z., WESTPHALOVÁ L. a kol. *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655-975)*. Komentář. 1. Vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 680-681.

⁵⁸ ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J., a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek II*. Praha: Wolters Kluwer, a.s. 2014, s. 373.

⁵⁹ HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z., WESTPHALOVÁ L. a kol. *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655-975)*. Komentář. 1. Vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 681-684.

nebyla omezena. Dalším problémem ohledně souhlasu manžela je odvolání souhlasu. Tato problematika není nikde řešena, tudíž lze předpokládat, že manžel je oprávněn svůj souhlas odvolat až do doby, než rozsudek o osvojení nabude právní moci.⁶⁰

2.4 Nezáměr rodiče o dítě, jako subjektivní důvod nepotřebnosti jeho souhlasu

Jak je uvedeno v § 819 OZ není třeba souhlasu rodiče dítěte s osvojením, pokud rodič nejeví o dítě zjevný zájem. Dále je v tomto paragrafu ustanoveno, že v případě, že rodič zjevný zájem nemá, o dítě zájem soustavně neprojevuje, tím zaviněně porušuje svou rodičovskou odpovědnost.⁶¹ Nezáměr rodičů je definován, jako „stav, kdy rodič neprojevuje soustavně o dítě opravdový zájem, a tím trvale zaviněně porušuje své povinnosti rodiče“.⁶²

Aby bylo možné hovořit o nezáměru, musí být naplněny tři kumulativní předpoklady. Prvním předpokladem je soustavnost, trvalost. Dobu trvalosti je nutné dovodit z ustanovení § 820 OZ, který za trvalost označuje dobu nejméně tří měsíců. Další podmínkou je zavinění rodičů. Nezáměr o dítě musí být z vůle rodiče, nelze předpokládat, že by mohlo být dítě osvojeno na základě nepotřebnosti souhlasu rodiče z důvodu nezáměru o dítě, kdy by nezáměr byl dán nemocí rodiče, nezaviněně nepříznivé sociální situace. V dnešní době, která přináší spoustu možností na udržení styku s osobami vzdálenými, např. skype, emailová komunikace, telefony, není obtížné udržovat styk rodičů s dětmi, avšak musí zde být zájem. Posledním předpokladem je porušování povinností rodiče. Povinnosti, které zákon klade na rodiče, jsou vymezeny v OZ v úpravě vztahů mezi rodiči a dětmi. Jako příklad porušování povinností můžeme uvést nedostatečné uspokojování tělesných potřeb dítěte, potřeb v oblasti výchovy a vzdělání, citových potřeb dítěte. Podrobnější úpravu obsahuje § 820 OZ, který

⁶⁰ HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z., WESTPHALOVÁ L. a kol. *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655-975)*. Komentář. 1. Vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 647-648.

⁶¹ ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J., a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek II*. Praha: Wolters Kluwer, a.s. 2014, s. 376.

⁶² ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J., a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek II*. Praha: Wolters Kluwer, a.s. 2014, s. 378.

zpřesňuje domněnku nezájmu. Dle § 820 OZ se předpokládá, že rodiče nejeví o dítě zájem, pokud uběhly alespoň tři měsíce od posledního projeveného zájmu. Orgán sociálně-právní ochrany dětí rodiče poučí o důsledcích, které by jeho nezájem mohl způsobit. Za hrubé porušení rodičovských povinností lze považovat situaci, kdy rodič ohrožuje psychický, fyzický stav dítěte. Kdy byl rodič pro své chování zbaven rodičovské odpovědnosti a s tím i práva udělit souhlas s osvojením. Od poučení, které rodiči poskytl orgán sociálně-právní ochrany dětí musí uplynout další tři měsíce, aby mohl být přesto nezájem o dítě vysloven. Poučení nebude rodiči sděleno v případě, že odešel z místa, kde se dříve zdržoval, aniž by o své rozhodnutí kohokoli informoval a pátrání po tom, kde se zdržuje, bylo i po třech měsících neúspěšné.⁶³

2.5 Péče před osvojením

Občanský zákoník rozlišuje dva druhy péče před osvojením, a to fakultativní, okamžitou péči, která je upravena v § 823, 824 OZ a která umožňuje, aby bylo dítě předáno do péče budoucích osvojitelů co nejdříve po narození, tedy až to jeho zdravotní stav umožní, a obligatorní předopční (předosvojitelskou) péči, která je upravena v § 826 – 829 OZ.⁶⁴

Občanský zákoník v § 823 umožňuje, aby dítě bylo předáno do péče budoucích osvojitelů v případě, že k tomu dají budoucí osvojitelé souhlas a předání umožňuje zdravotní stav dítěte. Doba, po kterou je dítě v péči budoucích osvojitelů, se po dobu prvních tří měsíců od udělení souhlasu rodiče s osvojením nezapočítává do doby péče před osvojením. Důvodem je především možnost rodiče udělení souhlasu s osvojením svého dítěte ve lhůtě tří měsíců odvolat. V této době mají budoucí osvojitelé povinnost a současně právo o dítě pečovat a ochraňovat je. Budoucí osvojitelé musí mít v této době na paměti, že rodiče dítěte mohou svůj souhlas kdykoli odvolat.⁶⁵ Zda-li bude dítě

⁶³ HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z., WESTPHALOVÁ L. a kol. *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655-975)*. Komentář. 1. Vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 686-696.

⁶⁴ HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z., WESTPHALOVÁ L. a kol. *Rodinné právo. 1. vydání*. Praha: C.H. Beck, 2015, s. 164.

⁶⁵ ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J., a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek II*. Praha: Wolters Kluwer, a.s. 2014, s. 386-387.

předáno do péče budoucích osvojitelů rozhoduje vždy soud. Proto, je-li dítě předáno do faktické péče bez rozhodnutí soudu, nejedná se o péči budoucích osvojitelů. Soud při svém rozhodování o předání dítěte do péče budoucích osvojitelů zohledňuje zejména osobnost osvojitele, jeho rodinné a sociální prostředí, schopnost starat se o dítě, důvody, které jej vedou k osvojení, dále skutečnosti týkající se dítěte, jeho zdravotní stav, sociální zázemí jeho rodičů, náboženství. Dále soud zkoumá, zda byl udělen souhlas s osvojením rodiče dítěte a souhlas budoucích osvojitelů s péčí o dítě. Jsou-li všechny podmínky splněny, soud vydá rozhodnutí o svěřeni dítěte do péče budoucích osvojitelů. O svěřeni dítěte do péče před osvojením může být soudem rozhodnuto nejdříve po uplynutí tří měsíců od doby, kdy rodiče dítěte udělili souhlas s osvojením svého dítěte. Aby ke svěřeni dítěte do péče před osvojením mohlo dojít, musí budoucí osvojitelé podat soudu návrh, aby v této věci rozhodl. Návrhem dává budoucí osvojitel najevo, že chce mít dítě ve své péči a má zájem si dítě v budoucnu osvojit. Zde je tedy nutné, aby ke svěřeni dítěte do péče před osvojením mohlo dojít, aby byly současně splněny dvě podmínky, a to uplynutí tří měsíců od uděleného souhlasu s osvojením rodiči dítěte a návrh na svěřeni dítěte do péče před osvojením, podaný soudu ze strany budoucích osvojitelů.⁶⁶

Soud má v řízení o rozhodnutí o návrhu na svěřeni dítěte do péče před osvojením povinnost zjistit všechny podstatné skutečnosti. Ohledně budoucích osvojitelů je soud povinen zjistit, jaký je motiv budoucích osvojitelů, proč si chtějí dítě osvojit, zda jsou připraveni vytvořit pro dítě co nejlepší podmínky pro jeho správný rozumový, mravní, ale i citový vývoj, zda je to jejich skutečná vůle, nečiní tak pod nátlakem jiné osoby. Následuje zkoumání osobnosti budoucího osvojitele, jeho rodinným vztahům, zdravotní stav, bytové podmínky, bezúhonnost osoby, zdravotní stav, jak dlouho bylo dítě v péči osvojitele. Dále se zkoumá osobnost dítěte a jeho sociální prostředí, dědičná zátěž, etnikum. Jakmile jsou soudu známy všechny podstatné okolnosti, rozhodne o návrhu osvojitele. Péče před osvojením trvá tak dlouho, než lze bezpodmínečně předpokládat, že se mezi dítětem a budoucím osvojitelem vytvoří takový vztah, jaký je smyslem osvojení, tedy že osvojitelé vytvoří s dítětem co možná nejbližší vztah, jaký lze předpokládat mezi dětmi a jejich biologickými rodiči. Současně je důležité zohlednit,

⁶⁶ HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z., WESTPHALOVÁ L. a kol. *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655-975)*. Komentář. 1. Vydání. Praha: C. H. Beck, 2014. s. 704-706.

jak na dítě reagují ostatní členové širší rodiny budoucího osvojitele. Nikdy péče před osvojením však neskončí dříve než po uplynutí 6 měsíců. V této době je pozastavena vyživovací povinnost biologických rodičů.⁶⁷

2.6 Právní následky osvojení

Osvojení dítěte představuje zásadní změnu v životě ne jen dítěte a jeho biologických rodičů, ale především v životě osvojitelů a celé jejich rodiny. Jak již bylo uvedeno výše, řízení o osvojení se zahajuje vždy na návrh budoucího osvojitele a o návrhu rozhoduje vždy soud. Řízení o osvojení je upraveno v § 427 a násl. ZŘS, kdy: „*Ve věcech osvojení soud zejména:*

- a) *přijímá prohlášení o udělení souhlasu k osvojení,*
- b) *rozhoduje o předání dítěte do péče před osvojením,*
- c) *rozhoduje o určení, zda je třeba souhlasu rodičů k osvojení,*
- d) *rozhoduje o návrhu rodičů, kteří dali souhlas s osvojením, na vydání dítěte,*
- e) *rozhoduje o osvojení,*
- f) *rozhoduje o utajení osvojení,*
- g) *rozhoduje o nařízení dohledu nad úspěšností osvojení.*“⁶⁸

Řízení o osvojení je řízením nesporným a je ovládáno zásadou vyšetřovací. Soud o osvojení rozhodne rozsudkem, který má povahu konstitutivní a působí ex nunc.⁶⁹

Následky spojené s osvojením jsou upraveny v § 832 až 845 OZ. Rozhodnutím o osvojení nastávají pro osvojitele a osvojence následky s osvojením spojené. Bylo-li

⁶⁷ ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J., a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek II.* Praha: Wolters Kluwer, a.s. 2014, s. 393-398.

⁶⁸ Česko. *Zákon č. 292 ze dne 12. září 2013 o zvláštních řízeních soudních.* § 427. In Sbirka zákonů, Česká republika. 2013, částka 112, s. 3186-3256. Dostupný také z <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/ViewFile.aspx?type=z&id=26684>

⁶⁹ HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z., WESTPHALOVÁ L. a kol. *Rodinné právo. I.* vydání. Praha: C.H. Beck, 2015, s. 167.

dítě osvojeno společně manželi, je společným dítětem manželů, pokud ne, je dítětem osvojitele. Rozhodnutím o osvojení zaniká příbuzenský poměr dítěte k jeho původní rodině. Osvojenec přijímá příjmení osvojitele. V případě, že by s tímto osvojenec nesouhlasil, bude ke svému dosavadnímu příjmení připojovat příjmení osvojitele. Asi vůbec nejdůležitější povinností osvojitele je povinnost informovat osvojence o tom, že byl osvojen, a to do doby, než nastoupí povinnou školní docházku. Této povinnosti osvojitele odpovídá právo osvojence, a to právo seznámit se se spisem o osvojení, kdy toto právo má osvojenec po dovršení plné svéprávnosti. Důležitou roli i následně bude vykonávat OSPOD, který ve většině případů dává rady s péčí o osvojení.⁷⁰

2.6.1 Zrušení osvojení

Zrušení osvojení je radikální institut, ke kterému však bude docházet jen v minimech případů. Zrušit osvojení je možné jak ze strany osvojitele, tak osvojence. Přestože nám OZ dává možnost zrušení osvojení, důvody, pro které může být zrušeno, již neuvádí. Jako příklad si můžeme uvést situaci, kdy je jedna strana obviněna ze závažného trestného činu. Ke zrušení osvojení je potřeba podat návrh soudu na zrušení osvojení, který může podat jak osvojitel, tak osvojenec, či oba současně. Dále již bude záležet pouze na soudu, jak danou situaci vyhodnotí, a zda shledá uváděné důvody dostatečně závažnými. Možnost zrušit osvojení je však časově omezena. Návrh na zrušení osvojení je možné podat do tří let od doby, kdy bylo o osvojení rozhodnuto. Po uplynutí této lhůty je osvojení nezrušitelné. S tím je však spojen problém, neboť se dá předpokládat, že většina důvodů, pro které by mohlo být osvojení zrušeno, vyvstanou až mnohem déle, než je stanovena lhůta. Tudíž je potřeba se zamyslet nad tím, za je prospěšné, aby osvojitel a osvojenec byli nuceni v tomto vztahu setrvávat. V současné době jedinou možností na zrušení osvojení po uplynutí lhůty je skutečnost, že v době rozhodování o osvojení byl porušen zákon, či nebyly splněny všechny zákonem požadované podmínky. Následkem zrušení osvojení je skutečnost, že mezi osvojenecem a osvojitelem zaniká poměr vzniklý osvojením a s tím i práva a povinnosti z toho

⁷⁰ ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J., a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek II.* Praha: Wolters Kluwer, a.s. 2014, s. 402-414.

plynoucí a současně se obnovuje příbuzenský poměr k původní rodině. Příjmení osvojence bude stejné, jaké měl v době, než bylo rozhodnuto o osvojení.⁷¹

2.6.2 Opětné osvojení osvojence

Opětné osvojení neboli readopce je možností, kterou dává OZ v § 843:

„Jen

- a) bylo-li dřívější osvojení zrušeno,
- b) má-li být osvojen pozdějším manželem osvojitele poté, co předchozí manžel, který byl společným osvojitelem, zemřel, nebo
- c) zemřel-li ten, kdo byl jediným osvojitelem, anebo ti, kdo byli společnými osvojiteli.“⁷²

Z jiných důvodů než zákonem uvedených není možné, aby k readopci došlo.⁷³

⁷¹ ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J., a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek II.* Praha: Wolters Kluwer, a.s. 2014, s. 415-418.

⁷² Česko. *Zákon č. 89 ze dne 3. února 2012 občanský zákoník.* § 843. In *Sbírka zákonů, Česká republika.* 2012, částka 33, s 1026-1365.

Dostupný také z <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/ViewFile.aspx?type=z&id=24084>.

⁷³ ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J., a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek II.* Praha: Wolters Kluwer, a.s. 2014, s. 419-422.

3 SOCIÁLNĚ-PRÁVNÍ OCHRANA DĚTÍ

Sociálně-právní ochrana dětí je v České republice upravena zákonem č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí (dále jen „ZSPOD“). Ochrana dětí je jednou z nejdůležitějších oblastí práva. Důvodem je především fakt, že děti nemají možnost postarat se o sebe a své záležitosti samy. Za tím účelem je potřeba, aby stát nad dětmi vykonával ochranu.

3.1 Pojem sociálně-právní ochrany

Pojem sociálně-právní ochrany dětí je demonstrativně vymezen v § 1 ZSPOD. Tento pojem zahrnuje několik oblastí, které jsou zákonem přímo vymezeny, a to:

- a) „ Ochrana práva dítěte na příznivý vývoj a řádnou výchovu,
- b) ochrana oprávněných zájmů dítěte, včetně ochrany jeho jmění,
- c) působení fungující k obnovení narušených funkcí rodiny,
- d) zabezpečení náhradního rodinného prostředí pro dítě, které nemůže být trvale nebo dočasně vychováváno ve vlastní rodině.“⁷⁴

Z definice pojmu vyplývá, že ochrana poskytovaná ze strany orgánů sociálně-právní ochrany dětí (dále jen „OSPOD“) především dbá na ochranu práva dítěte na život, příznivý duševní, mravní ale i sociální vývoj, rodinné prostředí, ochranu před duševním i fyzickým týráním, zanedbáváním. Pojem ochrany dítěte je mnohem širší než pojem sociálně-právní ochrany (dále jen „SPOD“), neboť pod tento pojem můžeme podřadit celou řadu dalších práv, která dítěti náleží v různých právních odvětvích, předpisech.⁷⁵

⁷⁴ Česko. Zákon č. 359 ze dne 9. prosince 1999 o sociálně-právní ochraně dětí. § 1. In Sbirka zákonů, Česká republika. 1999, částka 111, s. 7662-7681. Dostupný také z <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/ViewFile.aspx?type=c&id=3328>.

⁷⁵ NOVOTNÁ, V., BURDOVÁ, E., RIEDLOVÁ JURKOVÁ, J., *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí s komentářem*. 1. vydání. Olomouc: Anag, spol. s r.o., 2014. str. 25.

Mezi hlavní principy SPOD patří zejména princip nejlepšího zájmu dítěte, kdy OSPOD dohlíží, zda je tento princip dodržován. Ve věcech týkajících se osvojení nikdy nesmí dojít k situaci, že bude rozhodnuto v neprospěch dítěte. Dalším principem je princip rovnoprávnosti, kdy sociálně-právní ochrana se poskytuje všem dětem, bez rozdílu rasy, pohlaví, náboženského vyznání, ale i sociálního původu. Sociálně-právní ochrana se poskytuje všem dětem do dovršení 18 let a poskytuje se bezplatně. Každé dítě má právo, aby mu byla ochrana poskytnuta a stát má povinnost a je odpovědný za ochranu dětí. Role OSPOD je tedy nezastupitelná ve všech oblastech svého působení.⁷⁶

3.2 Historický vývoj sociálně-právní ochrany dětí na našem území

Počátky sociálně-právní ochrany dětí se objevily před více jak před 150 lety, proto je v dnešní době velice obtížné porovnat dnešní moderní úpravu sociálně-právní ochrany se sociálně-právní úpravou prvotních zákonných úprav. K zakotvení sociálně-právní ochrany do právních řádů mnohých evropských států začalo docházet ve druhé polovině 19. století se vznikem chudinské péče.

Chudinská péče byla poskytována lidem, jejichž situaci nebylo možné vyřešit jinými prostředky. Následkem zrušení nevolnictví a následně roboty, docházelo k tomu, že lidé začali opouštět svá obydlí, a ve velkém se stěhovali do měst. Tento jev měl však za následek zvýšení chudoby obyvatelstva, morálního ohrožení, a to zejména z důvodu, že byly přetřhány odchodem vazby rodinné, rodové, ale i sousedské a dostatečně si mezi sebou nevytvořili solidaritu. S ohledem na takto vzniklé situace bylo potřeba danou problematiku řešit komplexně, již nestačili pouze jednotlivci charitativně zaměřeni, ale aby se těchto úkolů chopila veřejná správa.⁷⁷

Právní úprava týkající sociálně slabých ve druhé polovině 19. století zaznamenala značný rozmach. Nejprve došlo k vydání říšského zákona domovského, a na jeho základě byl později vydán zemský zákon chudinský pro Čechy. Chudinská péče byla ze

⁷⁶ Ministerstvo práce a sociálních věcí. Rodina a ochrana práv dítěte. Sociálně-právní ochrana dětí. *Legislativa a systém sociálně-právní ochrany dětí*. (cit. 2015-04-22). Dostupný z [www: http://www.mpsv.cz/cs/14304](http://www.mpsv.cz/cs/14304)

⁷⁷ NOVOTNÁ, V., BURDOVÁ, E., RIEDLOVÁ JURKOVÁ, J., *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí s komentářem*. 1. vydání. Olomouc: Anag, spol. s r.o., 2014. str. 13.

strany veřejné správy poskytována podpůrně, tedy až pokud nemohl chudý dosáhnout na jiné zákonné zaopatření. Chudinská péče byla v těchto dobách poskytována ze strany domovské obce, kdy převažoval názor, že takto poskytnutá péče je schopna odstranit veškeré sociální nedostatky. Postupem času a s vydáváním speciálních zákonů převládl názor, že péče poskytnutá ze strany jiných veřejných institucí je mnohem lepší než omezená péče poskytovaná obcí.

Péče opuštěných nebo osiřelých dětí byla zajišťována taktéž chudinskou péčí. Je zejména důležité uvést, že péče, které se jím nedostávalo od vlastní rodiny, byla nahrazena v ústavech, zejména sirotčincích, dětských domovech, útulcích, nebo péče pěstounskou.⁷⁸ Celá úprava byla postavena na názoru, že: „*Nejlepším prostředím pro výchovu dítěte je dobrá rodina.*“⁷⁹ V těchto dobách nebyla pěstounská péče pojímána jako v dnešní době, zejména zásadní rozdíl lze spatřovat v tom, že pěstouni byli vybíráni podle toho, který se o dítě postará nejlevněji a kterému na základě toho stát vyplatí nejnižší příspěvek na péči. Takové to pojetí pěstounské péče mělo za následek i to, že většina dětí v pěstounské péči byla nucena odpracovat denní příděl jídla.

Jak již bylo uvedeno výše, ke konci 19. století docházelo k velkému přesunu obyvatelstva z vesnic do větších měst. Avšak tímto přesunem nekončila povinnost domovské obce se o své chudé a jejich rodiny postarat. Vyústěním tohoto problému byl přijat zákon, jímž byly zřizovány zemské sirotčí fondy, na jejichž základě byla dána povinnost část přebytku sirotčích pokladen ponechat na úhradu zaopatření a výchovu osiřelých dětí, dětí opuštěných a zanedbaných. Sirotčí pokladny byly zřizovány u okresních soudů a sloužily převážně k tomu, aby na ně mohly být ukládány peněžní prostředky dosud nezletilých sirotků. Z přebytků pak byla financována jak péče v ústavech, tak individuální péče vykonávána pěstouny.⁸⁰

Na počátku 20. století začaly vznikat okresní komise pro děti a mládež, který byly financovány z prostředků sirotčích fondů. Náplní jejich práce byla především komunikace se samosprávnými orgány, rozdělování příspěvků ze sirotčích fondů, ale i poskytování péče, oděvů a obuvi a stravy. Postupem let byla při Zemské školní radě

⁷⁸ NOVOTNÁ, V., BURDOVÁ, E., RIEDLOVÁ JURKOVÁ, J., *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí s komentářem*. 1. vydání. Olomouc: Anag, spol. s r.o., 2014, s. 13-14.

⁷⁹ Tamtéž, s. 14.

⁸⁰ Tamtéž, s. 15.

vytvořena Česká zemská komise pro péči o mládež. Na jejím vzniku se podíleli významné osobnosti, jako např. Dr. Engliš, Dr. Kallab, profesori Čada, Čelakovský, Drtina, Dr. Šámal a další. V průběhu první světové války vyvstaly pro oblast sociální ochrany nové úkoly spojené s velikým množstvím sirotků, lidé trpěli nedostatkem jídla. Všechny tyto faktory ohrožovaly zdravý vývoj dětí. Přesto všechno docházelo k rozvoji péče o tyto děti. Česká zemská komise se snažila otevírat nové ústavy, do kterých by mohly být tyto děti umístovány.⁸¹

V době první republiky byla dle Tůmy sociální péče chápána jako: „*Institute represivní, hledí odstraniti nebo alespoň zmírniti sociální zla v konkrétních případech již nastalá a napraviti tak špatné následky současného zřízení společenského.*“⁸² Se vznikem Československé republiky v roce 1918 byla komisím přiznána jejich důležitost, byly nově považovány za orgány výkonné, kdežto předtím byly považovány pouze za orgány pomocné. Nově se změnil i jejich název, nyní již to nebyly okresní komise péče o mládež, ale okresní péče o mládež a zemské komise se změnilly na zemská ústředí péče o mládež. Vedle těchto se rozvíjela péče dobrovolných organizací. Tudíž bylo potřeba vytvořit takový systém, aby nedocházelo k situacím, že by stejná činnost byla vykonávána dvěma subjekty. Za tím účelem vydalo v roce 1921 Ministerstvo sociální péče jednotné stanovy. Okresní činnost o mládež byla poskytována zejména v oblastech podpory a pomoci ženám v těhotenství, matkám zejména svobodným, před porodem ale i po něm, pomoc opuštěným a ohroženým dětem, pomoc mladistvým delikventům a další. Ve třicátých letech bylo vydáno vládní nařízení č. 20/1930 Sb., o hromadném poručenství, podle kterého, pokud nebyly osoby ochotny vykonávat nad dítětem poručenství, byla tímto výkonem pověřena okresní péče o mládež. Jako příklad vytvoření odborných institucí lze uvést hlavní město Prahu, kde v roce 1924 byl zřízen Ústřední sociální sbor a Ústřední sociální úřad, v rámci jednotlivých městských částí byly vytvořeny místní sociální sbory a místní sociální úřadovny.⁸³

⁸¹ NOVOTNÁ, V., BURDOVÁ, E., RIEDLOVÁ JURKOVÁ, J., *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí s komentářem*. 1. vydání. Olomouc: Anag, spol. s r.o., 2014, s. 15.

⁸² TŮMA, A., *Právní základy sociální péče o mládež v republice československé*. Praha: Unie. Nákladem České zemské komise pro péči o mládež v Čechách, 1925, s. 12.

⁸³ NOVOTNÁ, V., BURDOVÁ, E., RIEDLOVÁ JURKOVÁ, J., *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí s komentářem*. 1. vydání. Olomouc: Anag, spol. s r.o., 2014, s. 16-17.

V období okupace ze strany Německa, kdy část území Československé republiky byla zabrána, mělo veliký dopad i na péči o mládež. Mnoho dětí zůstalo na zabraném území, jiní uprchly s rodiči do vnitrozemí. Bylo potřeba přemístit děti z dětských domovů a ústavů, nacházející se na zabraném území do vnitrozemí. Významnou úlohu v této době vykonávala okresní péče o mládež a jejich zemská ústředí, kdy aktivní zůstaly až do konce války.⁸⁴

Po druhé světové válce byla péče o mládež ovlivněna zejména změnou politických poměrů po skončení války a po událostech roku 1948. V roce 1947 byl vydán zákon č. 48/1947 Sb., o organizaci péče o mládež, kterým byla převedena péče o mládež na okresní a zemské národní výbory. Ústředním orgánem pak bylo Ministerstvo sociální péče. V roce 1949 byl přijat zákon č. 265/1949 Sb., o právu rodinném, v rámci kterého bylo upraveno pouze osvojení a poručenství, nikoli celkově náhradní rodinná péče. Zásadní průlom do této problematiky přinesl zákon č. 69/1952 Sb., o sociálně-právní ochraně mládeže. Tento zákon zcela chybně uváděl skutečnosti a předpokládal, že se změnou politického režimu budou všichni lidé řádně plnit své povinnosti jako odpovědní rodiče. Na základě tohoto smýšlení byla vypuštěna úprava ochrany dětem před ohrožením v rodině. Tímto zákonem byly při okresních soudech zřízeny úřadovny ochrany mládeže. Nově tak sociálně-právní ochrana spadala pod resort spravedlnosti. Téměř nepochopitelná úprava odrážející dobu, ve které byla vydána, byla v oblasti náhradní rodinné péče. Přednost se dávala péči kolektivní a k individuální péči bylo přistupováno pouze výjimečně, a to v případech kdy byla zaručena výchova dítěte na základech ideologického smýšlení, v jeho úctě. Až s přijetím zákona č. 93/1963 Sb., zákon o rodině, bylo možné, aby dítě bylo svěřeno do péče jiné osoby odlišné od jeho rodiče. Tato úprava byla odrazem především snahy o pochopení, že dlouhodobý pobyt dítěte v ústavním zařízení nemá z dlouhodobého hlediska na vývoj dítěte a jeho psychiku příznivý vliv. Zákon o rodině byl následně mnohokrát novelizován. Ohledně organizace sociální péče došlo k zrušení úřadoven a jejich působnost přešla zpět na národní výbory, nově se ústředním orgánem stalo Ministerstvo školství. Následně v roce 1969 přešla působnost znovu na jiný orgán, tentokrát na Ministerstvo práce a sociálních věcí. Důležitý mezník v oblasti sociálně-právní ochrany

⁸⁴ NOVOTNÁ, V., BURDOVÁ, E., RIEDLOVÁ JURKOVÁ, J., *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí s komentářem*. 1. vydání. Olomouc: Anag, spol. s r.o., 2014, s. 17.

děti přinesl až současný zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, který byl následně novelizován s přijetím nového OZ.⁸⁵

3.3 Sociálně-právní ochrana

Nejprve je nutné zamyslet se nad tím, co se pod pojmem dítě můžeme spatřovat. Zákon o sociálně-právní ochraně dětí definuje dítě jako nezletilou osobu. Tato definice vychází a je v souladu s definicí dítěte obsažené v Úmluvě o právech dítěte, kde se v čl. 1 stanoví, že: „*Dítětem se rozumí každá lidská bytost mladší osmnácti let, pokud podle právního řádu, jenž se na dítě vztahuje, není zletilosti dosaženo dříve.*“⁸⁶ Podle českého právního řádu, konkrétně podle OZ je zletilosti dosaženo dovršením 18. roku věku, uzavřením manželství nebo přiznáním svéprávnosti. V § 2 ZSPOD jsou vymezeny podmínky, za nichž je sociálně-právní ochrana poskytována dětem dle českého právního řádu, a to:

- a) *„Má-li na území ČR trvalý pobyt,*
- b) *podle zákona č. 326/1999 Sb., o pobytu cizinců na území ČR a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů, má povolen trvalý pobyt nebo je hlášeno k pobytu na území České republiky po dobu nejméně 90 dnů,*
- c) *podalo návrh na zahájení řízení o udělení mezinárodní ochrany na území ČR (tzn. o udělení azylu nebo doplňkové ochrany podle zákona č. 325/1999 Sb., o azylu, ve znění pozdějších předpisů, dále jen „zákon o azylu“),*
- d) *je oprávněno na území ČR trvale pobývat, nebo*
- e) *pobývá na území ČR s rodičem, který podal žádost o udělení oprávnění pobytu za účelem poskytnutí dočasné ochrany na území České republiky nebo které již pobývá na základě uděleného oprávnění k pobytu za účelem dočasné ochrany na území České*

⁸⁵ NOVOTNÁ, V., BURDOVÁ, E., RIEDLOVÁ JURKOVÁ, J., *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí s komentářem*. 1. vydání. Olomouc: Anag, spol. s r.o., 2014, s. 17-21.

⁸⁶ NOVOTNÁ, V., ŠŤASTNÁ, J. *Vybrané mezinárodní dokumenty v péči o rodinu a děti*. Praha: Nakladatelství JAN, 2000, s. 57.

republiky podle zákona č. 221/2003 Sb., o dočasné ochraně cizinců, ve znění pozdějších předpisů."⁸⁷

Sociálně-právní ochrana je dětem poskytována zejména v situacích, kdy jejich rodiče zemřeli, neplní svoji rodičovskou odpovědnost, byly svěřeny do péče jiné osoby odlišné od rodiče, a tato osoba neplní povinnosti ze svěřeni jí plynoucí, dítě nechodí do školy, nepracuje, požívá návykové látky, spáchal trestný čin, narušuje občanské soužití, a další. Z výše uvedeného vyplývá, že ochrana je dítěti ze strany OSPOD převážně poskytována, trvá-li daná situace delší dobu, a není možné ji jinými prostředky účinně vyřešit. V případě krátkodobých událostí by muselo dojít k tak zásadní události, která by mohla negativním způsobem ovlivnit vývoj dítěte. Takovouto situaci si lze představit v případě, že dítě přišlo při tragické nehodě o oba rodiče, a není nikdo, kdo by se o dítě dokázal postarat, zde tedy musí neprodleně nastoupit OSPOD, aby dítěti poskytl řádnou ochranu.⁸⁸

Mezi základní práva, která zákon dítěti přiznává je právo dítěte obracet se na orgán sociálně-právní ochrany dětí a zařízení sociálně-právní ochrany, jakožto i na další orgány, např. dětská krizová centra, linky bezpečí apod. Na tyto instituce se děti mohou obracet s žádostí o ochranu, a to i za předpokladu, že rodiče, či zákonní zástupci o jejich počínání nevědí. Na druhé straně je stanovena povinnost těchto orgánů pomoc dítěti vždy poskytnout, ať už samy nebo upozornit orgán, který je schopen dítěti poskytnout lepší pomoc. Dalším zásadním právem pro tuto problematiku je právo dítěte vyjadřovat se ke skutečnostem pro něj významných, a to za předpokladu, že je schopen své myšlenky a názory formulovat. Obecně se předpokládá, že je dítě schopno přijmout informace a vytvořit si vlastní názor na danou situaci po dosažení 12 let.⁸⁹

⁸⁷ Ministerstvo práce a sociálních věcí. Rodina a ochrana práv dítěte. Sociálně-právní ochrana dětí. *Legislativa a systém sociálně-právní ochrany dětí.* (cit. 2015-04-22). Dostupný z <http://www.mpsv.cz/cs/14304>

⁸⁸ Ministerstvo práce a sociálních věcí. Rodina a ochrana práv dítěte. Sociálně-právní ochrana dětí. *Legislativa a systém sociálně-právní ochrany dětí.* (cit. 2015-04-22). Dostupný z [www: http://www.mpsv.cz/cs/14304](http://www.mpsv.cz/cs/14304)

⁸⁹ NOVOTNÁ, V., BURDOVÁ, E., RIEDLOVÁ JURKOVÁ, J., *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí s komentářem.* 1. vydání. Olomouc: Anag, spol. s r.o., 2014, s. 45.

3.4 Standardy kvality sociálně-právní ochrany

Standardy kvality sociálně-právní ochrany jsou upraveny v § 9a ZSPOD a do tohoto zákona byly zavedeny novelou č. 401/2012 Sb. Tyto standardy musely být ze strany orgánů sociálně-právní ochrany dětí, právnických a fyzických osob, jimž bylo vydáno pověření ze strany krajských úřadů, před dnem nabytím účinnosti této novely, vypracovány do 31. prosince 2014 a současně nejpozději do konce roku 2015 byly povinny se jimi začít při výkonu své činnosti řídit.

Obecně lze standardy kvality rozdělit na dvě skupiny. Prvním typem jsou „*Standardy pro orgány sociálně-právní ochrany, tedy standardy upravující činnost správních orgánů. Druhým typem jsou standardy pro pověřené osoby a zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc, které svým charakterem odpovídají standardům kvality sociálních služeb.*“⁹⁰

Standardy kvality obsahují dle § 9a odst. 4 ZSPOD především principy a bodové hodnocení výkonu sociálně-právní ochrany, standardy sociální práce s klientem, standardy personálního a organizačního zajištění výkonu sociálně-právní ochrany a v neposlední řadě i technickoprovozní zajištění sociálně-právní ochrany. Jednotlivé standardy jsou dále rozpracovány ve vyhlášce č. 473/2012 Sb., o provedení některých ustanovení zákona o sociálně-právní ochraně dětí.

Standardy byly do právní úpravy sociálně-právní ochrany dětí zavedeny zejména z důvodu, aby bylo zajištěno, že výkon sociálně-právní ochrany bude dosahovat vysoké kvality. Dodržování těchto standardů, je ze zákona vyžadováno jak na zaměstnancích orgánů sociálně-právní ochrany dětí, tak i na orgánech veřejné správy. Současně by se na základě těchto standardů měl zredukovat počet dětí připadající na jednoho pracovníka orgánu sociálně-právní ochrany, neboť jen pokud bude mít sociální pracovník dostatek času a prostoru, aby se mohl věnovat všem svým případům, jen tak

⁹⁰ MACELA, M., HOVORKA, D., KŘÍSTEK, A., a kol. *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí. Komentář*. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 201, s. 102.

bude zajištěno, že všem dětem, kteří potřebují ochranu, bude ochrana v dostatečné míře zajištěna.⁹¹

3.5 Zařízení sociálně-právní ochrany

Zařízení sociálně-právní ochrany upravuje § 39 ZSPOD a řadíme mezi ně zařízení odborného poradenství pro péči o dítě, zařízení sociálně výchovné činnosti, zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc a výchovné rekreační tábory pro děti.

Zařízení sociálně-právní ochrany mohou být zřízeny jak fyzickými osobami, tak právnickými, včetně obcí a krajů v samostatné působnosti. Tato zařízení mohou být provozována na základě pověření uděleného správním rozhodnutím. Pověření se získává na základě žádosti podané ze strany subjektů výše uvedených, a to krajskému úřadu příslušnému podle místa trvalého pobytu nebo sídla pověřené osoby.⁹² Podmínky pro vydání pověření upravuje § 49 ZSPOD, který pro vydání pověření požaduje podání písemné žádosti, prokázání odborné způsobilosti, doklad o ukončení vzdělání osob, které budou sociálně-právní ochranu poskytovat, seznam jejich dřívějších zaměstnání, prokázání bezúhonnosti, zajištění hygienických podmínek pro výkon činnosti, vlastnické nebo užívací právo k objektu, ve kterém bude činnost provozována, materiální a technické podmínky.⁹³

3.5.1 Zařízení odborného poradenství pro péči o děti

Dle důvodové zprávy k ZSPOD by zařízení odborného poradenství pro péči o dítě mělo především vykonávat poradenskou činnost ohledně správné výchovy dětí. Toto poradenství by mělo být poskytováno zejména rodičům a dalším osobám, jimž bylo dítě

⁹¹ NOVOTNÁ, V., BURDOVÁ, E., RIEDLOVÁ JURKOVÁ, J., *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí s komentářem*. 1. vydání. Olomouc: Anag, spol. s r.o., 2014, s. 51.

⁹² Tamtéž, s. 258-259.

⁹³ Česko. *Zákon č. 359 ze dne 9. prosince 1999 o sociálně-právní ochraně dětí*. In Sbíрка zákonů, Česká republika. 1999, částka 111, s. 7662-7681. Dostupný také z <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/ViewFile.aspx?type=c&id=3328>.

do výchovy svěřeno a jsou za jejich výchovu odpovědni. Mezi hlavní činnosti tohoto zařízení je snaha řešit vztahy mezi rodiči a dětmi.

3.5.2 *Zařízení sociálně výchovné činnosti*

Zařízení sociálně výchovné činnosti jsou zřízena především za účelem vhodného využití volného času dítěte, mají za úkol rozvíjet u dítěte dovednosti a provozování zájmových činností. Předmět jejich činnosti je velice podobný s předmětem činnosti nízkoprahového zařízení pro děti a mládež, které poskytuje ať už péči v terénu nebo umožňuje i ambulantní návštěvy dětem ve věku od 6 do 26 let, které ohrožují negativní společenské jevy. Obě tato zařízení si kladou za cíl zlepšit život dítěte, aby se dokázalo vymanit ze společnosti, která na něj působí negativně, a aby se do budoucna dokázalo postarat nejen o sebe, ale i o svoji rodinu, aby se neučilo zodpovědnosti.⁹⁴

3.5.3 *Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc*

Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc jsou upraveny v § 42 ZSPOD a slouží k tomu, aby děti, které se náhle ocitly v ohrožení vlastního života, zdraví, psychického, ale i fyzického vývoje, měly kam obracet. Jde především o děti týrané, zanedbané, ale i opuštěné, apod. Dětem v tomto zařízení jsou poskytovány základní lidské potřeby, včetně ubytování, lékařské péče. O zařazení dítěte do tohoto zařízení rozhoduje soud, nebo může být dítě do tohoto zařízení přijato na základě žádosti obecního úřadu obce s rozšířenou působností. Dále může také zákonný zástupce dítěte zažádat, aby bylo dítě do tohoto zařízení umístěno a naopak o toto umístění může žádat i samo dítě. Dle průzkumu Výzkumného ústavu práce a sociálních věd, který byl proveden v roce 2011, byly shodně po jedné třetině do tohoto typu zařízení přijaty děti na základě žádosti svých zákonných zástupců a na základě předběžného opatření soudu.

⁹⁴ MACELA, M., HOVORKA, D., KŘÍSTEK, A., a kol. *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí. Komentář*. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2015, s. 102.

Dále bylo zjištěno, že pouze každé páté dítě bylo přijato na základě žádosti OSPOD. Děti, jenž samy žádaly o umístění do tohoto zařízení, bylo minimum, okolo 1,4 %.⁹⁵

O děti nacházející se v tomto zařízení pečují zaměstnanci zařízení a je zákonem stanoveno, že každý zaměstnanec může osobně pečovat o nejvýše 4 děti vyžadující okamžitou pomoc. Stanovení počtu dětí připadajících na jednoho zaměstnance je velice důležitý, neboť v případě, že by limit nebyl stanoven, mohlo by docházet i k tomu, že někteří pracovníci zařízení by měli na starost více dětí. To by však mohlo mít za následek to, že zaměstnanec by nebyl schopen poskytnout dítěti takovou péči, jakou dítě vyžaduje. Současně je důležité i stanovení doby, po kterou může dítě v tomto zařízení pobývat. Doba pobytu dítěte se však liší na základě toho, kdo podal žádost či podnět k umístění dítěte do tohoto typu zařízení. V případě umístění na základě žádosti zákonného zástupce je doba pobytu stanovena na 3 měsíce ode dne umístění dítěte, pokud rodiče opakovaně žádají o umístění dítěte, může být dítě v zařízení umístěno na dobu dalších tří měsíců, pokud k tomu dá souhlas obecní úřad obce s rozšířenou působností. Je-li zde dítě umístěno na základě žádosti obecního úřadu obce s rozšířenou působností nebo na základě žádosti dítěte, avšak jen tehdy, pokud s umístěním vyslovili souhlas rodiče, pak délka jeho pobytu je až 6 měsíců, avšak i tato doba může být prodloužena, a to až na 12 měsíců, ale pouze za předpokladu, že rodiče upravují své poměry, aby mohli následně dítě převzít do své péče. Dále délku pobytu dítěte může stanovit soud v rozhodnutí o výchovném opatření a rozhodnutí o svěřeni dítěte do péče zařízení vyžadující okamžitou pomoc.

3.6 Orgány poskytující sociálně-právní ochranu

Předně je třeba si uvědomit, že obecnými orgány zajišťující ochranu dětí jsou soudy, avšak sociálně-právní ochranu poskytují specializované orgány. Zákon o SPOD v § 4 podává výčet orgánů veřejné a státní správy, které jsou orgány sociálně-právní ochrany dětí. Nejvíce povinností zákon svěřuje obecním úřadům obcí s rozšířenou působností a obecním úřadům, neboť právě tyto mají největší šanci zajistit ochranu práv

⁹⁵ MACELA, M., HOVORKA, D., KŘÍSTEK, A., a kol. *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí. Komentář*. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2015, s. 485.

děti, jsou znalé místní problematiky a jsou schopny včas reagovat na danou situaci.⁹⁶ Zákon o SPOD umožňuje, aby určité úkoly v této oblasti vykonávaly nestátní subjekty, jako například nadace, církve, apod. Tyto subjekty mohou vykonávat činnost v oblasti sociálně-právní ochrany jen tehdy, bylo-li jim ze strany krajského úřadu vydáno pověření. Takto pověřené osoby však nejsou orgány sociálně-právní ochrany.⁹⁷

V této kapitole je potřeba se zmínit i o jedné významné povinnosti, kterou jsou povinni dodržovat všichni zaměstnanci orgánu sociálně-právní ochrany dětí, zaměstnanci obecního úřadu obcí s rozšířenou působností, obecního úřadu, zařízení sociálně-právní ochrany, a to povinnost mlčenlivosti. Tato povinnost spočívá zejména v tom, že všichni jsou povinni zachovávat mlčenlivost o skutečnostech, o nichž se dozvědí v souvislosti s výkonem činnosti. Tato povinnost se vztahuje na informace o osobě, která dala OSPOD podnět na možnost ohrožení dítěte, na údaje o dětech, o osobách, do jejichž péče bylo dítě svěřeno, o osobách, jimž bylo dítě svěřeno jako do péče budoucích osvojitelů. Tato povinnost se vztahuje na zaměstnance i po skončení pracovního poměru, této povinnosti však mohou být zproštěni, avšak pouze pokud ten, v jehož zájmu tuto povinnost mají, s jejím zproštěním souhlasí. Souhlas musí být uveden v písemné formě, a musí být z obsahu jasně, za jakým účelem a v jakém rozsahu se souhlas poskytuje. V případě porušení této povinnosti stanovuje ZSPOD sankci. V případě vyzrazení údajů o osvojení dítěte, čímž dojde ke zhoršení péče nebo výchovu osvojence, dopustí se tento přestupku, za nějž může být uložena pokuta až do výše 50.000 Kč.⁹⁸

⁹⁶ NOVOTNÁ, V., BURDOVÁ, E., RIEDLOVÁ JURKOVÁ, J., *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí s komentářem*. 1. vydání. Olomouc: Anag, spol. s r.o., 2014, s. 33.

⁹⁷ Ministerstvo práce a sociálních věcí. Rodina a ochrana práv dítěte. Sociálně-právní ochrana dětí. *Legislativa a systém sociálně-právní ochrany dětí*. (cit. 2015-04-29). Dostupný z [www: http://www.mpsv.cz/cs/14304](http://www.mpsv.cz/cs/14304)

⁹⁸ Ministerstvo práce a sociálních věcí. Rodina a ochrana práv dítěte. Sociálně-právní ochrana dětí. *Legislativa a systém sociálně-právní ochrany dětí*. (cit. 2015-04-29). Dostupný z [www: http://www.mpsv.cz/cs/14304](http://www.mpsv.cz/cs/14304)

3.6.1 Obecní úřady obcí s rozšířenou působností

Obecní úřady obcí s rozšířenou působností náleží nejvíce povinností a náleží mu nejvýznamnější pravomoc. S těmito orgány mají lidé nejčastější kontakt, z čehož lze usuzovat, že mají představu o dané situaci a jsou schopny na ni pružně reagovat.

V rámci obecních úřadů obcí s rozšířenou působností mohou být zřizovány komise pro sociálně-právní ochranu dětí (dále také jen „komise“), které zřizuje starosta obce s rozšířenou působností, jako zvláštní orgán obce podle § 106 zákona 128/2000 Sb., o obcích (obecní zřízení), ve znění pozdějších předpisů, a podle § 38 zákona o SPO. Jak je uvádí MPSV: „*Úkolem komise je koordinovat výkon sociálně právní ochrany na území správního obvodu obce s rozšířenou působností, navrhopvat a posuzovat sociálně preventivní programy na ochranu dětí, či posuzovat jednotlivé případy provádění sociálně-právní ochrany dětí a vydávat k nim stanoviska, pořádat případové konference.*“⁹⁹ Za účast na jednání náleží členům komise, ale i osobám na jednání pozvaným, náhrada mzdy (platu), nebo náhrada ušlého výdělků, náhrada jízdních výdajů. Náhrady proplácí obecní úřad obce s rozšířenou působností.

3.6.2 Krajské úřady

Ve věci zprostředkování osvojení vykonávají krajské úřady zásadní roli. Jejich úlohou je především vybírat vhodné osvojitele pro dané dítě. Dále rozhodují o udělení pověření k výkonu sociálně-právní ochrany a rozhodují o státním příspěvku pro zřizovatele zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc. Krajský úřad je ze zákona nadřízeným kontrolním orgánem obecních úřadů a obecních úřadů obcí s rozšířenou působností a současně vůči těmto orgánům plní funkci odvolacího orgánu pro přezkum jimi vydanými rozhodnutími.¹⁰⁰

⁹⁹ Ministerstvo práce a sociálních věcí. Rodina a ochrana práv dítěte. Sociálně-právní ochrana dětí. *Legislativa a systém sociálně-právní ochrany dětí.* (cit. 2015-04-29). Dostupný z [www: http://www.mpsv.cz/cs/14304](http://www.mpsv.cz/cs/14304)

¹⁰⁰ Ministerstvo práce a sociálních věcí. Rodina a ochrana práv dítěte. Sociálně-právní ochrana dětí. *Legislativa a systém sociálně-právní ochrany dětí.* (cit. 2015-04-29). Dostupný z [www: http://www.mpsv.cz/cs/14304](http://www.mpsv.cz/cs/14304)

3.6.3 *Ministerstvo práce a sociálních věcí*

Tomuto orgánu je svěřena dozorovací a kontrolní činnost nad výkonem sociálně-právní ochrany poskytované krajskými úřady. Dále zákon o SPOD říká, v jakých oblastech MPSV náleží pravomoc. MPSV náleží mnoho kompetencí, ať už svěřených ZSPOD, nebo kompetenčním zákonem, ze správního řádu. Pro toto téma diplomové práce je však podstatná pravomoc, kdy MPSV náleží podnětové oprávnění ve věcech zprostředkování osvojení, s čímž souvisí právo na přístup do vedených evidencí, dále má právo opětovně posoudit žadatele o náhradní rodinnou péči.

3.6.4 *Úřad pro mezinárodně právní ochranu*

Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí (dále jen „Úřad“) je zřízen zákonem o SPOD, kdy § 3 tohoto zákona říká, že se tento orgán zřizuje jako správní úřad s celostátní působností a je podřízen MPSV. Současně je stanoveno, že sídlem Úřadu je Brno.¹⁰¹

¹⁰¹ MACELA, M., HOVORKA, D., KŘÍSTEK, A., a kol. *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí. Komentář*. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2015. str. 31-33.

4 PROCES ZPROSTŘEDKOVÁNÍ OSVOJENÍ

Tato kapitola je zaměřena na roli orgánu sociálně-právní ochrany dětí v procesu zprostředkování osvojení, tudíž je stěžejní pro celou diplomovou práci. Role těchto orgánů je natolik významná pro celý proces osvojení, že je potřeba se jí věnovat v dostatečné míře. Zprostředkování osvojení je upraveno v § 19a a násl. zákona o SPOD a představuje jeden z několika opatření sociálně-právní ochrany. Zprostředkování osvojení je významné především z toho důvodu, že dává, ať už dětem nebo budoucím osvojitelům, možnost vytvořit plnohodnotnou rodinu. Tato činnost je velice důležitá, a proto ji nemůže vykonávat každý. Za účelem řádného naplňování cílů zprostředkování osvojení jsou zřízeny orgány sociálně-právní ochrany dětí, který celý proces řídí. Tyto orgány jsou zřízeny státem, neboť stát dbá o to, aby dítě, které nemůže být ponecháno ve své původní rodině, bylo svěřeno do náhradní výchovy a jen stát nese odpovědnost za zajištění náhradní péče. Z tohoto důvodu není možné, aby zprostředkování osvojení vykonával někdo jiný než OSPOD. Přesto se můžeme setkat například s pověřenými osobami, které zajišťují poradenskou činnost, vyhledávání dětí, přípravu na přijetí dítěte do rodiny, avšak samotné zprostředkování realizovat nemohou.¹⁰²

Zprostředkováním osvojení v podstatě začíná proces směřující k zajištění náhradní rodiny pro dítě, a v důsledku toho, že zprostředkování vykonává orgán určený státem, mají všichni zúčastnění jistotu, že jejich zájmů bude dosaženo a bude jim poskytnuta odpovídající ochrana.¹⁰³

4.1 Fáze procesu zprostředkování osvojení

Zprostředkování osvojení představuje jednu z nejvýznamnějších činností, kterou OSPOD vykonává. Důvodem je především skutečnost, že ono zprostředkování osvojení

¹⁰² NOVOTNÁ, V., BURDOVÁ, E., RIEDLOVÁ JURKOVÁ, J., *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí s komentářem*. 1. vydání. Olomouc: Anag, spol. s r.o., 2014, s. 123.

¹⁰³ Ministerstvo práce a sociálních věcí. Rodina a ochrana práv dítěte. Sociálně-právní ochrana dětí. *Legislativa a systém sociálně-právní ochrany dětí*. (cit. 2015-04-29). Dostupný z [www: http://www.mpsv.cz/cs/14502](http://www.mpsv.cz/cs/14502).

velice ovlivní život nejen dítěte, ale i rodiny, do které dítě přichází. Proto, aby bylo osvojení úspěšné, je potřeba zajistit podmínky pro správný výběr osvojitele pro dítě. Tudíž je velice důležité, aby okruh osob, ze kterých lze vybrat osvojitele pro dítě, byl co nejširší a vždy je potřeba dbát potřeb dítěte.¹⁰⁴

Zprostředkování osvojení je upraveno v § 19a zákona o SPOD, který vymezuje jednotlivé fáze procesu zprostředkování. Jednotlivé fáze můžeme označit jako:

- a) *„Vyhledávání dětí, kterým je třeba zajistit péči v náhradním rodinném prostředí formou pěstounské péče nebo osvojení;*
- b) *vyhledávání fyzických osob vhodných stát se osvojiteli nebo pěstouny;*
- c) *odborná příprava na přijetí dítěte do rodiny;*
- d) *výběr fyzické osoby vhodné stát se osvojitelem nebo pěstounem určitého dítěte, jemuž se osvojení nebo pěstounská péče zprostředkovává a zajištění osobního seznámení dítěte s touto osobou.“¹⁰⁵*

4.1.1 Vyhledávání dětí

První fází procesu zprostředkování osvojení je vyhledávání dětí, jež nutně potřebují zajistit péči v náhradní rodině a pro tyto děti nalezení vhodných osob, které mají z vlastní vůle zájem se o tyto děti starat, stát se jejich osvojiteli. V České republice jsou vyhledávané pouze děti, které mají na našem území trvalý pobyt nebo pobyt v určitém rozsahu, či jiný druh pobytu jak uvádí § 2 odst. 2 ZSPOD.

¹⁰⁴ MACELA, M., HOVORKA, D., KŘÍSTEK, A., a kol. *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí. Komentář*. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2015, s. 259-260.

¹⁰⁵ Česko. *Zákon č. 359 ze dne 9. prosince 1999 o sociálně-právní ochraně dětí*. § 19. In Sbirka zákonů, Česká republika. 1999, částka 111, s. 7662-7681. Dostupný také z <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/ViewFile.aspx?type=c&id=3328>.

4.1.2 Vyhledávání vhodných osob, jako osvojitelů

Druhou fází je vyhledávání fyzických osob vhodných stát se osvojiteli. Tato fáze je však omezena skutečností, že je v České republice možné zahájit proces zprostředkování osvojení až na základě žádosti fyzické osoby, která má zájem o to stát se osvojitelem. Tuto žádost jsou osoby oprávněny podat u obecního úřadu obce s rozšířenou působností.

4.1.3 Odborná příprava osob

Dále je OSPOD povinen zajistit odbornou přípravu fyzickým osobám, které se hodljají stát osvojiteli. Tato příprava spočívá především v tom, že žadatele připravují na přijetí dítěte do rodiny. Hlavním cílem této fáze je poskytnout žadatelům vhodnou formou dostatek informací o osvojení, zejména ukázat žadatelům jaké mohou být specifické potřeby dítěte spojené s jeho vývojem, seznámit je se zvláštnostmi projevu dítěte, které se mohou objevit v důsledku umístění dítěte do náhradní rodiny, ale také je upozornit, jaké změny příchod dítěte do rodiny s sebou přinese. Zejména je nutné žadatelům důkladně objasnit právní stav věci, jaké mohou být důsledky onemocnění v době těhotenství matky dítěte, či po porodu, avšak ne méně důležitá je potřeba uvědomit si rodinné prostředí, ve kterém bude dítě vyrůstat, vzít v úvahu děti žadatele, pokud již nějaké má. Přesto všechno se však pracovníci OSPOD snaží žadatele především motivovat k tomuto kroku, tedy k přijetí dítěte za vlastní. Tuto fázi zajišťují krajské úřady. Tuto činnost ale krajské úřady mohou svěřit jiné osobě, která k převzetí této činnosti musí mít pověření ze zákona udělené na základě správního rozhodnutí krajského úřadu.¹⁰⁶

¹⁰⁶ NOVOTNÁ, V., BURDOVÁ, E., RIEDLOVÁ JURKOVÁ, J., *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí s komentářem*. 1. vydání. Olomouc: Anag, spol. s r.o., 2014, s. 123-124.

4.1.4 Výběr osvojitele pro dítě

V neposlední řadě je OSPOD povinen vybrat osoby vhodné stát se osvojiteli pro dané dítě. Osvojení se vždy zprostředkovává pro dítě, tudíž se vybírají nejvhodnější osvojitelé pro dítě, nikoli vhodné dítě pro osvojitele. V této fázi je potřeba zajistit osobní kontakt dítěte s budoucími osvojiteli. Zde má důležitou roli opět krajský úřad, neboť jen ten vede evidenci uchazečů vhodných stát se osvojiteli a evidenci dětí, jež mohou být osvojeny, a je jeho povinností, aby zhodnotil všechny okolnosti, ať již na straně žadatelů či dítěte, aby na základě jeho doporučení mohl být založen rodinný vztah mezi žadatelem a dítětem.¹⁰⁷

Orgány sociálně-právní ochrany dětí za výkon zprostředkování osvojení nesmí požadovat žádnou úhradu, neboť ze zákona jasně vyplývá, že náklady na zajištění sociálně-právní ochrany dětí hradí stát a sociálně-právní ochrana se poskytuje bezplatně. Tato povinnost vyplývá i z OZ, neboť ten v § 798 jasně říká, že za zprostředkování osvojení nikdo nesmí získat nepatřičný zisk. Toto ustanovení OZ reflektuje zásadu zakotvenou již mezinárodními smlouvami.¹⁰⁸

Ustanovení § 19a ve svém druhém odstavci jasně stanovuje, že zprostředkovávat osvojení jsou oprávněny pouze orgány sociálně-právní ochrany dětí. Je zde výslovně vyjádřen zákaz, aby jakékoli jiné osoby či orgány státu vyhledávaly vhodné zájemce o osvojení, stejně tak je zakázáno, aby jiné osoby či orgány zprostředkovaly osobní seznámení zájemců o osvojení s konkrétním dítětem. V případě, že je tento zákaz porušen, a osvojení je zprostředkováno osobou k tomu neoprávněnou, může být této osobě uložena pokuta až do výše 200.000 Kč.¹⁰⁹

¹⁰⁷ NOVOTNÁ, V., BURDOVÁ, E., RIEDLOVÁ JURKOVÁ, J., *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí s komentářem*. 1. vydání. Olomouc: Anag, spol. s r.o., 2014, s. 124-125.

¹⁰⁸ MACELA, M., HOVORKA, D., KŘÍSTEK, A., a kol. *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí. Komentář*. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2015, s. 262.

¹⁰⁹ Tamtéž, s. 262-264.

4.2 Zprostředkování osvojení orgány sociálně-právní ochrany dětí

Orgán sociálně-právní ochrany dětí zprostředkuje osvojení vždy pouze na žádost osoby, která má zájem osvojit dítě. Věcně příslušným orgánem k přijetí žádosti jsou obecní úřady obcí s rozšířenou působností. Žádost o osvojení je oprávněn podat pouze občan České republiky s trvalým pobytem v ČR, dále také cizinec, který má v ČR povolen trvalý pobyt, nebo který v ČR přechodně pobývá po dobu nejméně 365 dnů, avšak právo podat žádost má i osoba, která má nárok na sociální výhody vyplývající z předpisů Evropské unie. Místní příslušnost obecního úřadu obce s rozšířenou působností je určena dle trvalého pobytu žadatele. Žádost se podává písemně na tiskopisu Ministerstva práce a sociálních věcí. Následkem podání žádosti ze strany žadatele, je žadatel zařazen do evidence uchazečů o osvojení. Obecní úřad obce s rozšířenou působností po podání žádosti založí správní spis žadatele, který je následně o zjištění a zajištění všech podkladů postoupen krajskému úřadu. Krajský úřad pokračuje ve správním řízení, založí nový spis žadatele, ve kterém budou obsaženy i kopie dokumentů, jež obsahoval spis vedený u obecního úřadu obce s rozšířenou působností.¹¹⁰

Účastníky správního řízení vedeného na základě žádosti o zprostředkování osvojení je pouze žadatel nebo žadatelé manželé. V důsledku toho, že účastníky jsou pouze tyto osoby jsou ze zákona vyloučeny lhůty pro vydání rozhodnutí, jež upravuje § 71 správního řádu. Lhůty jsou vyloučeny zejména z důvodu délky a obtížnosti odborného posouzení žadatele.¹¹¹

Nejdůležitějším orgánem v procesu zprostředkování osvojení je krajský úřad, který je v české republice jediným orgánem oprávněným vnitrostátní osvojení zprostředkovat. Novelou č. 401/2012 Sb. byl zrušen druhý stupeň zprostředkování osvojení, který vykonávalo MPSV. Situace byla následující, v případě, že se krajskému úřadu nepodařilo do 3 měsíců od zařazení dítěte do evidence nalézt vhodné osvojitele, a naopak, když se krajskému úřadu nepodařilo do 3 měsíců od zařazení uchazečů do evidence zprostředkovat osvojení, postupoval krajský úřad spisy žadatelů a dětí MPSV,

¹¹⁰ MACELA, M., HOVORKA, D., KŘÍSTEK, A., a kol. *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí. Komentář*. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2015, s. 267.

¹¹¹ Tamtéž, s. 268.

čímž došlo k vyřazení z evidence vedené na úrovni krajských úřadů. Tento postup byl však neefektivní, proto došlo k 1. 1. 2013 odbourání úrovně MPSV. Tím krajské úřady získaly dostatečný časový prostor pro realizaci zprostředkování osvojení. Tímto krokem se předpokládá, že dojde k urychlení procesu zprostředkování osvojení.¹¹²

4.2.1 Postup obecního úřadu obce s rozšířenou působností v procesu zprostředkování osvojení

Postup obecního úřadu obce s rozšířenou působností je upraven v § 21 zákona o SPOD. Obecnímu úřadu obce s rozšířenou působností je svěřena zásadní pravomoc v procesu zprostředkování osvojení. Jeho hlavním úkolem je vyhledávat děti, kterým je potřeba zajistit osvojením náhradní domov a současně vyhledávat osoby, vhodné stát se osvojiteli. S touto činností souvisí povinnost shromažďovat informace a údaje o osobách vhodných stát se osvojiteli a o dětech, jimž je osvojení zprostředkováváno.

113

4.2.1.1 Spisová dokumentace dítěte

Za účelem řádného zprostředkování osvojení vede obecní úřad obce s rozšířenou působností spisovou dokumentaci dítěte. Spis každého dítěte je vytvořen na podkladě dané situace dítěte, jeho rodiny a je vytvořen pro každé dítě individuální plán ochrany.

„Spisová dokumentace obsahuje:

- osobní údaje dítěte,

- doklad o státním občanství, o povolení k trvalému pobytu na území České republiky nebo o hlášení k pobytu na území České republiky po dobu nejméně 90 dnů podle zvláštního právního předpisu upravujícího pobyt cizinců na území České republiky nebo doklad o oprávnění trvale pobývat na území České republiky podle zvláštního právního předpisu anebo doklad o podání žádosti na zahájení řízení o udělení mezinárodní ochrany,

¹¹² MACELA, M., HOVORKA, D., KŘÍSTEK, A., a kol. *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí. Komentář.* Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2015, s. 265-269.

¹¹³ Tamtéž, s. 275-276.

- údaje o sociálních poměrech dítěte, jeho rodičů, sourozenců, popřípadě prarodičů,
- doklad, že dítě splňuje podmínky pro osvojení podle zvláštního právního předpisu,
- rozhodnutí příslušných orgánů o výchově dítěte, bylo-li vydáno,
- zprávu o zdravotním stavu a vývoji dítěte.¹¹⁴

4.2.1.2 Spisová dokumentace žadatelů

Další důležitou rolí orgánu sociálně-právní ochrany na úrovni obecních úřadů, je přijímání žádostí o zařazení do evidence žadatelů od osob, které se chtějí stát osvojiteli. Tato žádost se podává na tiskopisu Ministerstva práce a sociálních věcí. Žadatelé jsou oprávněni podat žádost ať už v listinné, či elektronické podobě, případně žádost doručit prostřednictvím datové schránky. Spolu s žádostí je nutné, aby žadatelé o osvojení předložili další potřebné dokumenty, na základě čehož obecní úřad obce s rozšířenou působností založí spisovou dokumentaci žadatelů.¹¹⁵ „Spisová dokumentace žadatelů obsahuje:

- žádost;
- doklad o státním občanství nebo o povolení k trvalému pobytu na území České republiky nebo o nepřetržitém přechodném pobytu na území České republiky po dobu nejméně 365 dnů podle zvláštního právního předpisu upravujícího pobyt cizinců na území České republiky; jde-li o občana Evropské unie, je možné po žadateli požadovat rovněž předložení jiného dokladu, na základě kterého lze prokázat, že se tento žadatel zdržuje nepřetržitě na území České republiky nejméně po dobu 365 dnů, nejde-li o cizince, kterému vyplývá nárok na sociální výhody z přímo použitelného předpisu Evropské unie
- opis z evidence Rejstříku trestů vyžádaný obecním úřadem obce s rozšířenou působností;

¹¹⁴ Ministerstvo práce a sociálních věcí. Rodina a ochrana práv dítěte. Sociálně-právní ochrana dětí. Legislativa a systém sociálně-právní ochrany dětí. (cit. 2015-11-18). Dostupný z [www: http://www.mpsv.cz/cs/14502](http://www.mpsv.cz/cs/14502).

¹¹⁵ MACELA, M., HOVORKA, D., KŘÍSTEK, A., a kol. Zákon o sociálně-právní ochraně dětí. Komentář. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2015, s. 279-280.

- doklad obdobný opisu z evidence Rejstříku trestů vydaný ve státech, ve kterých se žadatel zdržoval nepřetržitě déle než 3 měsíce v době od dovršení patnáctého roku věku do podání žádosti;
- zprávu o zdravotním stavu předloženou žadatelem;
- údaje o ekonomických a sociálních poměrech;
- písemné vyjádření žadatele, zda
 - a. souhlasí s tím, aby po uplynutí lhůty tří let od zařazení do evidence byl zařazen také do evidence Úřadu pro zprostředkování osvojení dětí z ciziny,
 - b. žádá výlučně o osvojení dítěte z ciziny;
- písemný souhlas s tím, že orgán sociálně-právní ochrany zprostředkující osvojení nebo pěstounskou péči je oprávněn
 - a. zjišťovat další údaje potřebné pro zprostředkování, zejména o tom, zda způsobem života bude žadatel zajišťovat pro dítě vhodné výchovné prostředí,
 - b. kdykoliv zjistit, zda nedošlo ke změně rozhodných skutečností uvedených ve spisové dokumentaci;
- písemný souhlas s účastí na přípravě fyzických osob k přijetí dítěte do rodiny;
- stanovisko obecního úřadu obce s rozšířenou působností k žádosti o zprostředkování osvojení nebo pěstounské péče;
- vyjádření obecního úřadu, krajského úřadu, pověřené osoby nebo obecního úřadu obce s rozšířenou působností, který není příslušný k vedení spisové dokumentace o žadateli, pokud s nimi žadatel uzavřel dohodu o výkonu pěstounské péče, protože již má svěřeno dítě do pěstounské péče.¹¹⁶

Po předložení žádosti se všemi potřebnými dokumenty obecní úřad zhodnotí podanou žádost. Žádost může být ze strany obecního úřadu zamítnuta, jestliže žadatel

¹¹⁶ Ministerstvo práce a sociálních věcí. Rodina a ochrana práv dítěte. Sociálně-právní ochrana dětí. Legislativa a systém sociálně-právní ochrany dětí. (cit. 2015-11-18). Dostupný z [www: http://www.mpsv.cz/cs/14502](http://www.mpsv.cz/cs/14502).

nesplňuje požadavky uvedené v § 20 odst. 1 a 3 zákona o SPOD, které jsou vymezeny výše v této diplomové práci, a také v případě, že žadatelem o zprostředkování osvojení je osoba, která splňuje podmínky pobytu na území České republiky, ale její obvyklé bydliště je mimo ČR. Takovéto osobě OSPOD sdělí, aby žádost o zprostředkování osvojení podal příslušnému orgánu státu, ve kterém má obvyklý pobyt.¹¹⁷ Tento postup orgánu sociálně-právní ochrany dětí vychází z ustanovení čl. 14 Úmluvy o ochraně dětí a spolupráci při mezinárodním osvojení, který říká, že: „*Osoby, které mají obvyklé bydliště v některém smluvním státě a přejí si osvojit dítě s obvyklým bydlištěm v jiném smluvním státě, podají žádost ústřednímu orgánu státu, v němž mají obvyklé bydliště.*“¹¹⁸

V případě, že žádost žadatele není ze strany obecního úřadu zamítnuta a žadatelé předložili veškeré potřebné dokumenty pro zařazení do evidence žadatelů, postoupí obecní úřad obce s rozšířenou působností kopie spisové dokumentace krajskému úřadu. Stejně tak postupuje obecní úřad v případě spisové dokumentace dítěte. Krajský úřad následně odborně zhodnotí žadatele a rozhodne o zařazení žadatele do evidence krajského úřadu nebo rozhodne, že se jeho žádost zamítá.¹¹⁹

4.2.2 Evidence krajského úřadu vedené za účelem zprostředkování osvojení

Krajský úřad má při zprostředkování osvojení nejdůležitější roli. Hlavním důvodem je zejména velikost kraje, kdy je větší předpoklad, že budou pro dítě vybráni nejvhodnější osvojitelé, zároveň se však předpokládá, že orgány kraje při zprostředkování osvojení navzájem kooperují.¹²⁰

¹¹⁷ Česko. Zákon č. 359 ze dne 9. prosince 1999 o sociálně-právní ochraně dětí. In Sbirka zákonů, Česká republika. 1999, částka 111, s. 7662-7681. Dostupný také z <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/ViewFile.aspx?type=c&id=3328>.

¹¹⁸ NOVOTNÁ, V., ŠTASTNÁ, J. *Vybrané mezinárodní dokumenty v péči o rodinu a děti*. Praha: JAN, 2000, s. 173.

¹¹⁹ MACELA, M., HOVORKA, D., KŘÍSTEK, A., a kol. *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí. Komentář*. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2015, s. 280.

¹²⁰ NOVOTNÁ, V., BURDOVÁ, E., RIEDLOVÁ JURKOVÁ, J., *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí s komentářem*. 1. vydání. Olomouc: Anag, spol. s r.o., 2014, s. 143

Za účelem zprostředkování osvojení vede krajský úřad 2 evidence, a to evidenci dětí, které nemohou být vychovávány vlastními rodiči a evidenci fyzických osob, kteří se chtějí stát osvojiteli a požádali o jeho zprostředkování. Tyto evidence vede krajský úřad v listinné podobě, ale též v elektronické. Do elektronické evidence tak mohou nahlížet ostatní krajské úřady.¹²¹

4.2.2.1 Evidence dětí

Tuto evidenci vede místně příslušný krajský úřad, v jehož obvodu je místo trvalého pobytu dítěte.¹²² Evidence je tvořena především kopií spisové dokumentace zaslané ze strany obecního úřadu obce s rozšířenou působností. Krajský úřad postupně evidenci doplňuje o výsledky lékařského posouzení, které se provádí pro účely zprostředkování osvojení. V případě několikaměsíčního dítěte bude stačit pouze zpráva o zdravotním stavu a vývoji dítěte, které je již součástí spisové dokumentace, stejně bude postupováno i tehdy, kdy je součástí spisové dokumentace stanovisko odborného lékaře, kterým lékař komplexně zhodnotil stav dítěte a také, zda je svěřeni do osvojení pro dítě vhodné.¹²³ Nedílnou součástí evidence je i souhlas dítěte s jeho osvojením, který je vyžadovaný zákonem dle věku dítěte.¹²⁴

4.2.2.2 Evidence žadatelů

K vedení evidence je opět příslušný krajský úřad dle trvalého pobytu žadatelů. Krajský úřad žadatele do evidence zařadí na základě správního rozhodnutí. Součástí evidence je především spisová dokumentace postoupená ze strany obecního úřadu obce s rozšířenou působností, dále doklady, výsledky odborného posouzení žadatelů, tj. zprávy o zdravotním stavu, vyhodnocení přípravy k přijetí dítěte do rodiny. V případě, že žadatel není zařazen do evidence žadatelů o osvojení, krajský úřad vydá

¹²¹ MACELA, M., HOVORKA, D., KŘÍSTEK, A., a kol. *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí. Komentář*. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2015, s. 283.

¹²² Tamtéž, s. 283.

¹²³ Ministerstvo práce a sociálních věcí. Odbor posudkové služby. *Doporučený postup pro posudkové lékaře a posuzující krajské lékaře*. Praha, 2014. Dostupný z www.mpsv.cz/files/clanky/20189/2015_4623_721_DP.pdf

¹²⁴ MACELA, M., HOVORKA, D., KŘÍSTEK, A., a kol. *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí. Komentář*. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2015, s. 283.

zamítavé rozhodnutí. Žadatelé mají možnost se proti tomuto rozhodnutí bránit odvoláním, o kterém bude rozhodovat Ministerstvo práce a sociálních věcí. Ministerstvo následně vydá kladné či zamítavé rozhodnutí, proti kterému se však již dále nelze odvolat.¹²⁵ Následně krajský úřad o svém rozhodnutí o zařazení žadatele do evidence informuje obecní úřad obce s rozšířenou působností, a to do 15 dnů ode dne nabytí právní moci rozhodnutí o zařazení do evidence.¹²⁶

4.3 Odborné posuzování

Odborné posuzování je důležitou činností pro možnost zprostředkování osvojení. Při posuzování je velice důležité spolupracovat se specialisty z různých oborů, aby tak byla zajištěna vysoká úroveň odborného posouzení.¹²⁷

4.3.1 Odborné posuzování žadatelů o osvojení

Odborné posuzování je proces, který začíná již podáním žádosti o zprostředkování osvojení obecnímu úřadu obce s rozšířenou působností. Obecní úřad na základě žádosti vyhotoví spisovou dokumentaci žadatele, jehož součástí bude i sociální šetření v rodině žadatele. Je potřeba, aby se sociální pracovníci dostatečně přesvědčili, že rodinné poměry žadatele umožňují a nasvědčují tomu, že o osvojované dítě bude dobře pečováno. Za tímto účelem sociální pracovníci navštěvují žadatele v jejich bydlišti, aby získali komplexní představu o domácnosti žadatelů. Jsou zjišťovány okolnosti, které žadatele vedou k osvojení, jaký je vztah žadatelů s jejich rodinou, jaký je vztah žadatelů manželů spolu navzájem. K získání informací je však nutný souhlas ze strany žadatelů. Další důležitou skutečností, která je posuzována, je zhodnocení přípravy na přijetí dítěte do rodiny, které zajistí budoucím osvojitelům dostatečné informace důležité pro

¹²⁵ MACELA, M., HOVORKA, D., KŘÍSTEK, A., a kol. *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí. Komentář*. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2015, s. 284-289.

¹²⁶ NOVOTNÁ, V., BURDOVÁ, E., RIEDLOVÁ JURKOVÁ, J., *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí s komentářem*. 1. vydání. Olomouc: Anag, spol. s r.o., 2014, s. 150

¹²⁷ Parlament České republiky. Poslanecká sněmovna. Vládní návrh zákona o sociálně-právní ochraně dětí. Praha 1999. Dostupný z www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=3&CT=260&CT1=0

následné přijetí dítěte. Dále je zkoumána bezúhonnost žadatele, jeho manžela, druha, dítěte žadatele nebo jiných osob žijících s žadatelem ve společné domácnosti. Bezúhonnost se prokazuje opisem z rejstříku trestů, který si vyžádá sám obecní úřad obce s rozšířenou působností.¹²⁸

4.3.2 Odborné posuzování dětí

Odborné posuzování dětí zahrnuje především zhodnocení celkového duševního a tělesného vývoje dítěte, jež zahrnuje především zjištění individuálních potřeb a nároků daného dítěte. Současně je nutné pro každé dítě zkoumat, zda je osvojení pro dítě vhodné. Každý žadatel je posuzován z hlediska jeho osobnosti, psychického stavu, zdravotního stavu, při čemž se především dbá na to, aby bylo zjištěno, zda zdravotní stav žadatele, především jeho stav duševní, smyslový, ale i tělesný, není překážkou v dlouhodobé péči o dítě. S tímto souvisí i posouzení, zda má žadatel předpoklady k tomu, aby dokázal řádně vychovat dítě. V neposlední řadě je zkoumáno, co žadatele vede k tomu, že podal žádost o zprostředkování osvojení, s tím související manželské vztahy, vztahy v rodině a sociální prostředí žadatele.¹²⁹

V případě odborného posuzování dětí krajský úřad postupuje tak, aby bylo dítě co nejdříve zařazeno do evidence dítě, které mohou být osvojeny, aby pro něj byli v co nejkratší době nalezeni vhodní osvojitelé. Odborné posouzení žadatele provede krajský úřad do 30 dnů ode dne, kdy jsou mu známy všechny potřebné skutečnosti pro řádné posouzení. Pro účely odborného posouzení je krajský úřad oprávněn vyzvat žadatele k osobnímu jednání, na jehož základě může lépe vyhodnotit danou situaci a předpoklady žadatele.¹³⁰

¹²⁸ Ministerstvo práce a sociálních věcí. Rodina a ochrana práv dítěte. Náhradní rodinná péče. *Zprostředkování osvojení*. (cit. 2016-03-02). Dostupný z [www: http://www.mpsv.cz/cs/14502](http://www.mpsv.cz/cs/14502).

¹²⁹ Ministerstvo práce a sociálních věcí. Rodina a ochrana práv dítěte. Náhradní rodinná péče. *Zprostředkování osvojení*. (cit. 2015-11-20). Dostupný z [www: http://www.mpsv.cz/cs/14502](http://www.mpsv.cz/cs/14502).

¹³⁰ NOVOTNÁ, V., BURDOVÁ, E., RIEDLOVÁ JURKOVÁ, J., *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí s komentářem*. 1. vydání. Olomouc: Anag, spol. s r.o., 2014, s. 180-182.

4.4 Příprava osvojitele na přijetí dítěte

Příprava budoucího osvojitele na přijetí dítěte je nezbytnou podmínkou, aby mohl být žadatel zařazen do evidence krajského úřadu žadatelů o zprostředkování osvojení. Cílem přípravy žadatelů je především poskytnout jim co nejvíce informací, které budou následně potřebovat v péči o dítě, které jim bylo svěřeno do péče. Doporučený metodický rámec MPSV pro přípravu k přijetí dítěte do rodiny stanovuje 3 cíle této přípravy. Prvním cílem je obeznámit žadatele s co nejvíce potřebnými informacemi o specifikách osvojení. Druhým cílem je snaha, aby si žadatelé již při přípravě vytvořili možný obraz toho, jak bude jejich život vypadat po přijetí dítěte do rodiny. Třetí cíl je především pro účely orgánu sociálně-právní ochrany dětí, neboť říká, že příprava osvojitelů je důležitá i z toho důvodu, aby bylo možné zjistit relevantní informace o žadatelích, zejména jejich chování a prožívání a tím vyhodnotit předpokládaný vztah k osvojovanému dítěti. Každý žadatel o zprostředkování osvojení se musí účastnit základního přípravného kurzu v minimální délce 48 hodin, který zajišťuje krajský úřad. Kurzy jsou vedeny odborníky se zkušenostmi s osvojením. Součástí přípravy žadatele se účastní jak sociální pracovník, tak psycholog, za účelem následného vyhodnocení vhodnosti žadatele pro osvojení. Přípravu žadatelů lze rozdělit do dvou fází.¹³¹

4.4.1 Fáze první – setkání

První fáze se skládá ze dvou setkání. Při prvním setkání jsou žadatelé seznámeni s cílem přípravy, s jejími principy a hlavně s celým procesem zprostředkování osvojení dítěte. Na druhém setkání jsou pak žadatelé obeznámeni se samotným institutem osvojení, jeho právními aspekty, současně jsou žadatelé poučeni o psychologii osvojeného dítěte a jaká specifika v péči o dítě osvojení s sebou přináší. Podstatnou částí druhého setkání je i obeznámení o situaci osvojování v daném kraji. Z první fáze přípravy vypracuje odborník daného střediska, ve kterém příprava proběhla, zprávu, ve které by měl vytyčit oblasti, na které by se měl zaměřit psycholog v následujícím

¹³¹ Ministerstvo práce a sociálních věcí, Metodické doporučení MPSV č. 7/2009 k odbornému posuzování žadatelů o zprostředkování náhradní rodinné péče. Praha, 2009. Dostupný na http://www.mpsv.cz/files/clanky/7271/Metodicke_doporuceni_MPSV_c-7.pdf

psychologickém vyšetření. Psychologické vyšetření by mělo být zaměřeno na zjištění případných patologických jevů. V případě, že jsou taková rizika při psychologickém vyšetření zjištěna, proces přípravy bude ukončen a žadatel nebude zařazen do evidence žadatelů o zprostředkování osvojení. Zpráva z psychologického vyšetření vždy obsahuje závěrem buď DOPORUČUJI, kdy žadatelé pokračují v přípravě, nebo se závěrem NEDOPORUČUJI, kdy tedy proces přípravy je ukončen, nebo DOPORUČUJI S PODMÍNKOU, kdy žadatelé sice pokračují v přípravě, ale je sledován vývoj oblasti, kvůli které byla udělena výjimka. Výstupy z vyšetření psycholog sepíše ve zprávě, která bude podkladem pro rozhodnutí krajského úřadu o zařazení žadatele do evidence.¹³²

4.4.2 Fáze druhá – základní témata

Druhá fáze příprav je zaměřena na hlavní témata spojená s osvojením. Jde především o tom, seznámit žadatele se zásadními tématy. V této fázi jsou žadatelé informováni o tom, které děti jsou převážně osvojovány, co přináší péče o dítě se zvláštními potřebami, zejména děti s různými druhy onemocnění, ale i poruchami chování, co může pro budoucí rodinu znamenat biologická zátěž, kterou má dítě z původní rodiny, co vše obnáší zprostředkování osvojení, specifika v péči o etnicky odlišné dítě, a další témata důležitá pro to, aby si žadatel mohl vytvořit o svém budoucím životě s osvojeným dítětem alespoň malou představu.¹³³

4.5 Výběr osvojitele pro dítě

Výběr osvojitele pro dítě je jednou z nejdůležitějších úloh, kterou má krajský úřad v procesu zprostředkování osvojení. Krajský úřad zprostředkovává osvojení pro dítě, které má hlášený trvalý pobyt v jeho správním obvodu. Pro takovéto dítě krajský úřad

¹³² Ministerstvo práce a sociálních věcí, Metodické doporučení MPSV č. 7/2009 k odbornému posuzování žadatelů o zprostředkování náhradní rodinné péče. Praha, 2009. Dostupný na http://www.mpsv.cz/files/clanky/7271/Metodicke_doporuceni_MPSV_c-7.pdf

¹³³ Ministerstvo práce a sociálních věcí, Metodické doporučení MPSV č. 7/2009 k odbornému posuzování žadatelů o zprostředkování náhradní rodinné péče. Praha, 2009. Dostupný na http://www.mpsv.cz/files/clanky/7271/Metodicke_doporuceni_MPSV_c-7.pdf

vyhledá ve své evidenci žadatelů o zprostředkování osvojení vhodného kandidáta. Za účelem zvýšení pravděpodobnosti nalezení vhodného kandidáta na osvojitele pro konkrétní dítě, je krajský úřad oprávněn nahlížet do evidencí žadatelů vedené jinými krajskými úřady.¹³⁴ „Krajský úřad při zprostředkování osvojení přihlíží k výsledkům odborného posouzení dítěte, k výsledkům odborného posouzení žadatele, k vyhodnocení situace dítěte a jeho rodiny, k opatření vyplývající z individuálního plánu ochrany dítěte.“¹³⁵

Důležitou roli v celém procesu hraje především fakt, že osvojení musí být vždy ve prospěch dítěte, pro které je osvojení zprostředkováno, nikdy tedy nemůže dojít k osvojení, které by bylo pouze ku prospěchu žadatelů a dle jejich požadavků. Proto zde platí zásada, která se prolíná celým procesem osvojení, a to, že pro konkrétní dítě se vybírají co nejvhodnější žadatelé, nikoli vhodné dítě pro konkrétního žadatele. Při výběru vhodného osvojitele pro dítě může krajský úřad požádat obecní úřad obce s rozšířenou působností, který vede spisovou dokumentaci dítěte, ale i obecní úřad obce s rozšířenou působností, který vede spisovou dokumentaci žadatelů, o součinnost. Současně je krajský úřad oprávněn vytypovat vhodného žadatele pro dítě, které je však vedeno v evidenci jiného krajského úřadu, v případě, že je tímto krajským úřadem informován o takovém dítěti.¹³⁶

4.5.1 Výběr žadatele, jako vhodného žadatele

Výběr vhodného žadatele, jako osvojitele pro dítě, je oprávněn vykonávat výlučně krajský úřad. V případě, že by tuto fázi procesu zprostředkování osvojení vykonávaly jiné osoby, zákon v § 19a odst. 2 ve spojení s § 59 odst. 1 písm. c) a § 59f odst. 2 písm. b) zákona o SPOD stanovuje pokutu až do výše 200.000 Kč.¹³⁷

¹³⁴ MACELA, M., HOVORKA, D., KŘÍSTEK, A., a kol. *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí. Komentář*. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2015, s. 294.

¹³⁵ Ministerstvo práce a sociálních věcí. Rodina a ochrana práv dítěte. Náhradní rodinná péče. *Zprostředkování osvojení*. (cit. 2015-11-24). Dostupný z [www: http://www.mpsv.cz/es/14502](http://www.mpsv.cz/es/14502).

¹³⁶ MACELA, M., HOVORKA, D., KŘÍSTEK, A., a kol. *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí. Komentář*. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2015, s. 294-295.

¹³⁷ Tamtéž, s. 296.

V případě, že krajský úřad po vyhodnocení situace nalezne ve své evidenci žadatelů, nebo v evidenci žadatelů vedenou jiným krajským úřadem, vhodného žadatele pro dítě, je ze zákona povinen tuto skutečnost neprodleně sdělit žadateli. Zákon požaduje pro sdělení žadateli písemnou formu.¹³⁸ Písemné oznámení obsahuje základní informace o dítěti, zejména o místě, kde se dítě momentálně nachází. Součástí sdělení je také poučení pro žadatele o tom, jaký bude následující postup, zejména sdělení o možnosti navštívení dítěte, podání návrhu na svěřeni dítěte do péče. V praxi se často uplatňuje takový postup, že žadatelé jsou nejprve informováni telefonicky, následně jsou informováni o schůzce na krajském úřadě, kde se dozvědí více informací o dítěti a je jim současně předáno písemné sdělení o to, že byli vybráni jako vhodní žadatelé. Dále je krajský úřad povinen o zprostředkování osvojení informovat obecní úřad obce s rozšířenou působností, který založil spisovou dokumentaci dítěte a současně obecní úřad obce s rozšířenou působností, který založil spisovou dokumentaci žadatelů. V případě, že je dítě vedeno v evidenci Úřadu pro mezinárodní osvojení dětí, je krajský úřad povinen informovat i tento úřad.¹³⁹

4.5.2 Informování žadatele o jeho výběru

Následně poté, co krajský úřad informuje žadatele písemným oznámením, že byl vybrán pro dítě jako vhodný osvojitel, má žadatel právo se s dítětem osobně seznámit. Vybraní žadatelé jsou oprávněni dítě navštívit v ústavním zařízení, pokud se v takovém zařízení nachází, či pokud je dítě v péči jiné osoby, jsou oprávněni dítě navštívit u takové to osoby. Osoba, u které se dítě nachází, je povinna umožnit setkání dítěte s vybranými žadateli. V případě, že by tato osoba bránila seznámení dítěte s žadateli, nebo by jejich setkání neumožnila, dopustila by se přestupku dle § 59 odst. 1 písm. a) za nějž lze uložit pokutu až do výše 50.000 Kč. Stejně bude potrestána právnická osoba, či

¹³⁸ NOVOTNÁ, V., BURDOVÁ, E., RIEDLOVÁ JURKOVÁ, J., *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí s komentářem*. 1. vydání. Olomouc: Anag, spol. s r.o., 2014, s. 153.

¹³⁹ MACELA, M., HOVORKA, D., KRÍSTEK, A., a kol. *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí. Komentář*. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2015, s. 296.

fyzická osoba podnikající, která se dopustí správního deliktu tím, že brání seznámení dítěte s vybraným žadatelem.¹⁴⁰

4.5.3 Seznámení s dítětem

Současně je žadatel oprávněn požadovat, aby setkání s dítětem proběhlo v místě jeho bydliště. V případě, že je dítě umístěno v ústavní péči či v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc, je možné souhlasit s uskutečněním návštěvy dítěte v bydlišti žadatele pouze tehdy, pokud o tom rozhodne ředitel takového zařízení současně s písemným souhlasem obecního úřadu obce s rozšířenou působností, do jehož obvodu dané dítě spadá. Návštěva dítěte v domácnosti žadatele je možná maximálně na dobu 30 dnů, ale i například pouze na víkend. V případě, že se dítě nachází v péči jiné osoby, uskutečnění takové návštěvy v bydlišti žadatele je možné na základě vzájemné dohody, přičemž krajský úřad nebo obecní úřad obce s rozšířenou působností napomáhá ke sjednání dohody zejména svým stanoviskem k dané věci, neboť si je vědom, že pro co možná nejlepší vzájemné poznání dítěte a žadatele, je takovéto seznámení nejvhodnější. V případě, že žadatel má vlastní děti, nebo mu již dříve bylo dítě do péče svěřeno, je návštěva dítěte v rodině žadatele důležitá zejména z důvodů poznání nového přicházejícího dítěte do rodiny s dítětem stávajícím, zejména za účelem ověření, že děti žadatele jsou připravené na přijetí dítěte do rodiny a nebudou tím pociťovat újmu.¹⁴¹

Seznámení dítěte s žadatelem nelze uspěchat, proto zákonodárce stanovil lhůtu pro seznámení v délce 30 dnů. Lhůta počíná běžet ode dne doručení písemného vyrozumění o tom, že jako vhodní žadatelé byli vybráni pro dítě, které je vedené v evidenci dětí pro zprostředkování osvojení. V této lhůtě je vybraný žadatel oprávněn opakovaně navštívit dítě, aby o dítěti zjistil co nejvíce informací a dostatečně zvážil podání návrhu na předání dítěte do péče.¹⁴²

¹⁴⁰ NOVOTNÁ, V., BURDOVÁ, E., RIEDLOVÁ JURKOVÁ, J., *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí s komentářem*. 1. vydání. Olomouc: Anag, spol. s r.o., 2014, s. 154.

¹⁴¹ MACELA, M., HOVORKA, D., KŘÍSTEK, A., a kol., *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí. Komentář*. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2015, s. 297.

¹⁴² NOVOTNÁ, V., BURDOVÁ, E., RIEDLOVÁ JURKOVÁ, J., *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí s komentářem*. 1. vydání. Olomouc: Anag, spol. s r.o., 2014, s. 154-155.

4.5.4 Návrh žadatele o svěřeni dítěte do péče

Následně poté, co se žadatel osobně seznámil s dítětem, záleží už jen na něm, zda projeví zájem o svěřeni dítěte do své péče. V případě osvojení záleží na tom, v jaké právní situaci se dítě k okamžiku podání návrhu nachází. Pokud v době podání návrhu byl udělen souhlas s osvojením dítěte oběma, popřípadě jediným rodičem, a od udělení takového souhlasu již prošla lhůta 3 měsíců, žadatel podá soudu návrh na vydání usnesení o svěřeni dítěte do péče před osvojením podle § 826 a § 827 OZ. Stejný návrh žadatel podá v případě, že k osvojení dítěte není třeba souhlasu rodičů dle § 821 OZ, nebo bylo-li soudem rozhodnuto o zbavení rodičovské odpovědnosti a současně práva udělit souhlas s osvojením dítěte dle § 873 OZ a také v případě rozhodnutí soudu o omezení svéprávnosti, který má dopad na právo rodiče udělit souhlas s osvojením dle § 812 OZ. Druhý typ návrhu, návrh na vydání usnesení o předání dítěte do péče budoucího osvojitele dle § 823 a § 824, bude využit tehdy, pokud neuplynula 3 měsíční lhůta od udělení souhlasu rodiče dítěte s jeho osvojením a současně nebylo soudem rozhodnuto o tom, že souhlasu rodiče k osvojení není potřeba. Základním předpokladem pro to, aby mohlo být dítě dle typu návrhu buď svěřeno do péče před osvojením nebo do péče budoucích osvojitelů, je vykonatelné rozhodnutí soudu o takovémto návrhu. Tudiž je vyloučeno, aby pěstoun, který má dítě v například v pěstounské péči na přechodnou dobu, předal dítě vybraným žadatelům na základě své vlastní vůle. Druhou možností, jak svěřit dítě vybraným žadatelům, je předběžné opatření dle § 76 nebo § 102 občanského soudního řádu.¹⁴³

Pokud na základě osobního seznámení se s dítětem a zjištění všech potřebných informací o dítěti vybraní žadatelé dospějí k rozhodnutí, že nemají zájem o osvojení tohoto dítěte, jsou povinni toto své stanovisko sdělit neprodleně krajskému úřadu, v jehož evidenci jsou vedeni jako žadatelé o zprostředkování osvojení. Přestože zprostředkování osvojení nebylo úspěšné, pro žadatele jeho odmítnutí o přijetí dítěte nemusí mít žádné negativní důsledky. Žadatel bude dále krajským úřadem veden v evidenci žadatelů o zprostředkování osvojení, a tudíž není vyloučeno, že tento žadatel bude opětovně vybrán jako vhodný žadatel pro jiné konkrétní dítě. Avšak krajský úřad

¹⁴³ MACELA, M., HOVORKA, D., KŘÍSTEK, A., a kol., *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí. Komentář*. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2015, s. 297-298.

je povinen důkladně vyhodnotit skutečnosti, které žadatele vedly k tomu, že nakonec zájem o dítě neprojevil a nepodal příslušný návrh k soudu. V konečném důsledku na základě závažnosti posuzovaných důvodů, může krajský úřad rozhodnout o přerušení zprostředkování osvojení dle § 24b odst. 1 písm. d) zákona o SPOD, či dokonce rozhodnout o vyřazení žadatele z evidence krajského úřadu dle § 24c odst. 1 písm. b) bod 2 zákona o SPOD.¹⁴⁴

V souladu s § 24 odst. 4 zákona o SPOD je dále krajský úřad oprávněn k podávání podnětů o zprostředkování osvojení. Pokud tedy krajský úřad zjistí, že v evidenci dětí vedené jiným krajským úřadem, popřípadě Úřadem pro mezinárodně právní ochranu dětí, se nachází dítě, pro které dle názoru krajského úřadu se v jím vedené evidenci nacházejí vhodní žadatelé o osvojení, podá tomuto krajskému úřadu či Úřadu pro mezinárodně právní ochranu dětí podnět ke zprostředkování osvojení. Takto oslovený krajský úřad či Úřad pro mezinárodně právní ochranu dětí mají ze zákona povinnost se takovými podněty zabývat.¹⁴⁵

4.6 Přerušení zprostředkování osvojení

Zákon uvádí 4 situace, které když nastanou, krajský úřad proces zprostředkování osvojení přeruší.

4.6.1 Žádost o přerušení zprostředkování osvojení

První situace, při které bude proces zprostředkování osvojení přerušen, je taková, že žadatel písemně o přerušení zažádá. Přerušení nastává doručením žádosti o přerušení krajskému úřadu. Žadatel je v žádosti o přerušení osvojení povinen uvést důvody, které ho vedou k podání takovéto žádosti. Častými důvody bývají zejména těhotenství, odjezd do ciziny. Dobu, po kterou bude zprostředkování osvojení přerušeno, uvede žadatel ve

¹⁴⁴ MACELA, M., HOVORKA, D., KŘÍSTEK, A., a kol. *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí. Komentář*. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2015, s. 298.

¹⁴⁵ NOVOTNÁ, V., BURDOVÁ, E., RIEDLOVÁ JURKOVÁ, J., *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí s komentářem*. 1. vydání. Olomouc: Anag, spol. s r.o., 2014, s. 155.

své žádosti o přerušení. Krajský úřad je povinen tuto žádost přiřadit k spisové dokumentaci žadatele a o přerušení sepíše záznam. V případě, že doba přerušení se jeví krajskému úřadu jako příliš dlouhá, ale i pokud po uplynutí doby přerušení okolnosti na straně žadatele nenasvědčují tomu, že by mohlo dojít ke zprostředkování osvojení, zváží krajský úřad možnost vyřazení žadatele z evidence žadatelů o zprostředkování osvojení. V opačném případě po uplynutí stanovené doby, může krajský úřad pokračovat ve zprostředkování osvojení. O přerušení zprostředkování osvojení je krajský úřad povinen neprodleně informovat obecní úřad obce s rozšířenou působností, který vede spisovou dokumentaci žadatele a Úřad pro mezinárodně právní ochranu dětí, v případě, že se jedná o žadatele, který je zařazen do evidence tohoto úřadu. Toto oznámení musí krajský úřad učinit do 15 dnů ode dne podání žádosti žadatelem, nebo ode dne nabytí plné moci rozhodnutí o přerušení.¹⁴⁶

4.6.2 Výběr osvojitele

Druhou situací, na základě které může dojít k přerušení zprostředkování osvojení, je fakt, že žadateli bylo krajským úřadem oznámeno, že byl shledán jako vhodný osvojitel pro konkrétní dítě vedené v evidenci krajského úřadu a bylo mu již odesláno oznámení. Toto přerušení trvá ode dne odeslání oznámení až do dne zprostředkování osvojení nebo do dne, kdy soud rozhodl o svěřeni dítěte do péče.¹⁴⁷

4.6.3 Svěření do péče budoucího osvojitele / do péče před osvojením

Třetí situací, kdy nastává přerušení zprostředkování osvojení, je skutečnost, že dítě bylo na základě rozhodnutí soudu svěřeno do péče budoucího osvojitele, nebo svěřeno do péče před osvojením. Přerušení na základě této skutečnosti trvá až do doby,

¹⁴⁶ MACELA, M., HOVORKA, D., KŘÍSTEK, A., a kol. *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí. Komentář*. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2015, s. 301 a 303.

¹⁴⁷ Tamtéž, s. 301-302.

kdy je soudem rozhodnuto o návrhu na osvojení, respektive do právní moci tohoto rozhodnutí.¹⁴⁸

4.6.4 Důvody, pro které nelze osvojení zprostředkovat

Čtvrtou situací, na základě které dochází k přerušení osvojení, je, že krajský úřad v době, kdy zprostředkovává osvojení, nalezne takové závažné skutečnosti, pro které nelze ve zprostředkování osvojení nadále pokračovat. Takovými závažnými okolnostmi mohou být zejména zdravotní problémy žadatele, zhoršení jeho majetkové situace, ale i zhoršení sociálních a rodinných vztahů. V praxi se častým důvodem pro přerušení osvojení stává narození vlastního potomka, či svěření dítěte do osvojení. V těchto případech dochází k přerušení zprostředkování zejména z důvodu, aby žadatelé mohli zvyknout na nově nastalou situaci spojenou s příchodem ať už vlastního či osvojeného dítěte do rodiny, a případně se připravit na přijetí dalšího dítěte. O přerušení zprostředkování osvojení podle této čtvrté situace krajský úřad vydává rozhodnutí, a to z moci úřední, které musí být dostatečně odůvodněné. Proti tomuto rozhodnutí mohou žadatelé podat odvolání k Ministerstvu práce a sociálních věcí.¹⁴⁹

Informace ohledně přerušení zprostředkování osvojení je povinen zpracovávat obecní úřad obce s rozšířenou působností. To znamená, že jakmile obecní úřad obce s rozšířenou působností zjistí, že rozhodnutí o přerušení nabylo právní moci, bez zbytečného odkladu o tom spraví krajský úřad, který případně informuje Úřad pro mezinárodně právní ochranu dětí, byla-li kopie spisové dokumentace dítěte poskytnuta i tomuto úřadu.¹⁵⁰

¹⁴⁸ MACELA, M., HOVORKA, D., KŘÍSTEK, A., a kol. *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí. Komentář*. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2015, s. 302.

¹⁴⁹ Tamtéž, s. 302-303.

¹⁵⁰ Tamtéž, s. 303.

4.7 Vyřazení z evidence dětí nebo žadatelů

Zákon o sociálně právní ochraně dětí ve svém § 24c vymezuje případy, za nichž může krajský úřad vyřadit děti z evidence dětí pro zprostředkování osvojení, a také žadatele z evidence žadatelů o zprostředkování osvojení.

4.7.1 Vyřazení z evidence dětí

Krajský úřad vyřadí děti z evidence z několika důvodů. Tím prvním důvodem je rozhodnutí o osvojení dítěte, přičemž rozhodnutí musí být pravomocné. Druhým důvodem, pro který krajský úřad vyřadí dítě z evidence, jsou okolnosti, které zjistí krajský úřad, a pro jejich závažnost nelze pro dítě zprostředkovat osvojení. Mezi závažné důvody, pro které bude dítě vyřazeno, lze zařadit především skutečnost, že dítě dosáhlo zletilosti,¹⁵¹ avšak i případy rozhodnutí soudu o přiznání svéprávnosti, odjezd dítěte ze země, který není jen přechodný, ale také skutečnost, že je dítě navraceno do péče rodičů. V prvním případě, tedy kdy je dítě vyřazeno z evidence na základě rozhodnutí o osvojení, o vyřazení z evidence nevydává krajský úřad žádné rozhodnutí a tuto skutečnost krajský úřad pouze zaznamená do spisu. Naproti tomu ohledně vyřazení dítěte z evidence na základě vážných důvodů, je nutné, aby o takovém vyřazení krajský úřad vydal rozhodnutí. Toto rozhodnutí je nutné ze strany krajského úřadu řádně odůvodnit, aby mohlo být následně dále přezkoumatelné. Jelikož forma vyřazení není v zákoně o SPOD nikde zakotvena, užíje se podpůrně zákon č. 500/2004 Sb., správní řád, zejména jeho § 9 a §67.¹⁵²

4.7.2 Vyřazení z evidence žadatelů

V případě žadatelů, je může krajský úřad vyřadit z evidence ze čtyř důvodů. Tím prvním je rozhodnutí o osvojení pokud žadatel nežádá o osvojení dalšího dítěte.

¹⁵¹ NOVOTNÁ, V., BURDOVÁ, E., RIEDLOVÁ JURKOVÁ, J., *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí s komentářem*. 1. vydání. Olomouc: Anag, spol. s r.o., 2014, s. 162-163.

¹⁵² MACELA, M., HOVORKA, D., KRÍSTEK, A., a kol. *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí. Komentář*. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2015, s. 305-306.

Druhým důvodem, pro který krajský úřad vyřadí žadatele z evidence, je zjištění, že na straně žadatele existují tak závažné důvody, pro které nelze osvojení zprostředkovat. Častými důvody pro vyřazení jsou důvody zdravotního charakteru, zejména vážné onemocnění ať už přímo žadatele, či člena jeho rodiny. Vždy je potřeba dostatečně zjistit všechny okolnosti případu. Např. infekční onemocnění, o kterém není pochyb, že bude úspěšně vyléčeno není důvodem pro vyřazení z evidence žadatelů, naproti tomu vážný úraz žadatele, který způsobí bezmocnost žadatele do té míry, že on sám potřebuje péči jiné osoby, již naplňuje důvody pro vyřazení z evidence žadatelů. Dalšími důvody mohou být důvody sociální, např. ztráta zaměstnání, zhoršení bytové situace. Není vyloučeno ani zjištění krajského úřadu, že žadatel není vhodnou osobou, které by mělo být osvojení zprostředkováno. Třetím důvodem pro vyřazení z evidence žadatelů o zprostředkování osvojení je závažné porušení povinnosti žadatele sdělovat změny v údajích rozhodných pro zprostředkování osvojení. Mezi toto závažné porušení povinností patří především neoznámení změny zdravotního stavu, změna státního občanství. Čtvrtým a posledním důvodem pro vyřazení je žádost žadatele, kdy z vlastní vůle projeví zájem, aby zprostředkování osvojení nebylo uskutečněno. Ohledně vyřazení na žádost krajský úřad nevydá rozhodnutí.¹⁵³

Krajský úřad je ze zákona povinen vyřazení žadatele z evidence vedené za účelem zprostředkování osvojení neprodleně nahlásit obecnímu úřadu obce s rozšířenou působností, u kterého žadatel podal žádost a v jehož obvodu má trvalé bydliště. Na základě vyřazení a oznámení obecní úřad obce s rozšířenou působností uzavře spisovou dokumentaci vyřazeného žadatele a datum vyřazení v evidenci žadatelů.¹⁵⁴

4.8 Výjimky ze zprostředkování osvojení

Situace, za nichž ke zprostředkování osvojení nedochází, jsou upraveny v § 20 odst. 3 zákona o SPOD. Jedná se o 3 situace, za kterých by vyhledávání vhodných osvojitelů pro dítě bylo bezpředmětné. Prvním takovým případem je situace, že rodiče

¹⁵³ NOVOTNÁ, V., BURDOVÁ, E., RIEDLOVÁ JURKOVÁ, J., *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí s komentářem*. 1. vydání. Olomouc: Anag, spol. s r.o., 2014, s. 163-164.

¹⁵⁴ MACELA, M., HOVORKA, D., KRÍSTEK, A., a kol. *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí. Komentář*. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2015, s. 308-309.

dítěte dali souhlas s osvojením dítěte ve prospěch konkrétní osoby. V tomto případě nemůže ke zprostředkování osvojení ze stany OSPOD vůbec dojít, neboť osvojitel je vybrán rodičem dítěte, a tudíž je potřeba tuto projevenou vůli respektovat. V tomto případě rodiče dítěte dali souhlas s osvojením ve prospěch konkrétní osoby, proto není možné, aby následně proběhl proces zprostředkování a byli pro dítě nalezeni jiní osvojitelé. Druhou situací, za níž nelze osvojení zprostředkovat, je situace, kdy je dítě osvojováno manželem rodiče dítěte nebo pozůstalým manželem po rodiči nebo osvojiteli dítěte. Ani v tomto případě zprostředkování osvojení nepřichází v úvahu, neboť v době, kdy žadatel žádá o osvojení, žádá o osvojení konkrétního dítěte, se kterým žije ve společné domácnosti, má s ním vytvořený blízký vztah. Poslední, třetí situací je případ, kdy je žádost o osvojení podána ze strany příbuzného dítěte nebo jinou osobou blízkou dítěti, avšak nesmí u nich být vyloučeno osvojení dle OZ. V tomto případě se opět předpokládá, že mezi dítětem a žadatelem jsou již vytvořeny citové vazby a zprostředkování osvojení by bylo nadbytečné.¹⁵⁵

V těchto případech, kdy nedochází ke zprostředkování osvojení ze strany orgánu sociálně-právní ochrany dětí, je fyzická osoba oprávněna podat návrh na osvojení dítěte přímo věcně a místně příslušnému soudu, aniž by byla potřeba nejprve podávat žádost o zprostředkování osvojení ze strany orgánu sociálně-právní ochrany dětí.¹⁵⁶

4.9 Porovnání počtu umístěných dětí do osvojení v letech 2010 až 2014

Tabulka znázorňuje počty dětí, jež byly osvojeny v letech 2010 až 2014. Z údajů MPSV je jasně zřejmé snížení počtu dětí, jimž je zprostředkováno osvojení v daném roce. Přestože ještě v roce 2010 bylo osvojeno v celé České republice 549 dětí, v roce 2014 to bylo pouze 300 dětí. Důvodů poklesu osvojení dětí v roce 2014 může být

¹⁵⁵ NOVOTNÁ, V., BURDOVÁ, E., RIEDLOVÁ JURKOVÁ, J., *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí s komentářem*. 1. vydání. Olomouc: Anag, spol. s r.o., 2014, s. 127-129.

¹⁵⁶ Ministerstvo práce a sociálních věcí. Rodina a ochrana práv dítěte. Sociálně-právní ochrana dětí. *Legislativa a systém sociálně-právní ochrany dětí*. (cit. 2015-05-06). Dostupný z <http://www.mpsv.cz/cs/14502>.

několik. Asi nejlepším důvodem by byla skutečnost, že v roce 2014 bylo dáno do osvojení méně dětí, tedy že méně dětí bylo odloženo. Dalším důvodem může být nižší počet zájemců o osvojení. Třetím důvodem by mohl být zdlouhavý proces osvojení, kdy celková doba procesu je v řádech několika měsíců.

Tabulka č. 1 – Umisťování dětí do osvojení na území ČR

Územní jednotka	rok				
	2010	2011	2012	2013	2014
Hl. m. Praha	69	51	54	54	21
Středočeský kraj	70	67	61	58	39
Jihočeský kraj	51	39	27	39	20
Plzeňský kraj	28	24	27	34	9
Karlovarský kraj	17	20	26	22	23
Ústecký kraj	66	70	98	72	59
Liberecký kraj	31	29	27	19	9
Královehradecký kraj	20	14	11	26	15
Pardubický kraj	41	24	41	35	12
Kraj Vysočina	24	22	16	13	10
Jihomoravský kraj	33	25	33	48	23
Olomoucký kraj	23	21	32	22	21
Zlínský kraj	25	15	11	10	9
Moravskoslezský kraj	51	57	62	52	30
Celkem	549	478	526	504	300

Zdroj: vlastní zpracování dle informací dostupných z <http://www.mpsv.cz/cs/3869>

5 ZPROSTŘEDKOVÁNÍ OSVOJENÍ ÚŘADEM PRO MEZINÁRODNĚ PRÁVNÍ OCHRANU DĚTÍ

Úřad pro mezinárodně právní ochranu dětí (dále jen „Úřad“) byl zřízen na základě § 3 zákona o SPOD. Úřad patří mezi správní úřady s celostátní působností a je podřízen Ministerstvu práce a sociálních věcí.

V souladu s Úmluvou o ochraně dětí a spolupráci při mezinárodním osvojení Úřad kooperuje s orgány či jinými subjekty pověřenými zprostředkováním osvojení v cizině. Tato spolupráce přináší především informace o rodinném prostředí v cizím státě, do něhož dítě bude svěřeno. Zprostředkování osvojení do ciziny je zaručeno ze strany státu, což zabraňuje nelegálnímu osvojení dětí do ciziny.¹⁵⁷ Úmluva o právech dítěte v čl. 21 říká: „*Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy a které uznávají a (nebo) povolují systém osvojení, zabezpečí, aby se v první řadě bral do úvahy zájem dítěte, a uznávají, že osvojení v cizí zemi lze považovat za náhradní způsob péče o dítě pokud dítě nemůže být předáno do výchovy v zařízení péče o dítě nebo rodině osvojitele nebo o ně nemůže být pečováno jiným vhodným způsobem v zemi jeho původu, a zabezpečí, aby dítě osvojení v jiné zemi využívalo stejných záruk a práv, které by platila v případě osvojení ve vlastní zemi.*“¹⁵⁸

Pro účely mezinárodního osvojení je pro Českou republiku stěžejní Úmluva o ochraně dítěte při mezinárodním osvojení, která je využívána v situacích, kdy dítě, které má obvyklé bydliště v jednom smluvním státě, má být přemístěno do jiného smluvního státu. Za účelem řádného zprostředkování osvojení dle této úmluvy je v České republice zřízen Úřad. V případě, že některá osoba s obvyklým bydlištěm v jednom smluvním státě má zájem osvojit si dítě s obvyklým bydlištěm v jiném členském státě, je povinna podat žádost ústřednímu orgánu státu, v němž mají obvyklé bydliště. Tento ústřední orgán následně provede důkladné šetření, jehož cílem je zjistit veškeré informace o žadateli, jeho rodinných, sociálních poměrech, zdravotním stavu, o schopnostech přijmout dítě z ciziny, apod. Následně tento ústřední orgán

¹⁵⁷ NOVOTNÁ, V., BURDOVÁ, E., RIEDLOVÁ JURKOVÁ, J., *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí s komentářem*. 1. vydání. Olomouc: Anag, spol. s r.o., 2014, s. 169.

¹⁵⁸ NOVOTNÝ, V., ŠTASTNÁ, J., *Vybrané mezinárodní dokumenty v péči o rodinu a děti*. Praha: Nakladatelství JAN, 2000, s. 62.

přijímajícího státu zašle informace o osvojitelích ústřednímu orgánu státu původu dítěte. Dalším krokem je rozhodnutí ústředního orgánu státu původu dítěte o tom, že dítě bude svěřeno do péče budoucích osvojitelů. Na základě této úmluvy je zaručeno, že osvojení, které proběhlo dle zákonných požadavků, bude uznáno ve všech smluvních státech.¹⁵⁹

Pojem mezinárodní osvojení můžeme chápat jako osvojení, kde hlavní zkoumanou skutečností je obvyklé bydliště žadatelů, což znamená místo, kde vykonávají zaměstnání, kde je jejich zázemí, nikoli státní občanství, ani trvalý pobyt, jak by se mohlo zdát. Tuto skutečnost si lze ukázat na příkladu, kdy český státní občan trvale žijící ve Francii zažádá o osvojení dítěte, které však žije v České republice, v tomto případě bude nutné, aby osvojení zprostředkoval Úřad, neboť jen ten je k tomu oprávněn.¹⁶⁰

Pro účely zprostředkování osvojení Úřadem je potřeba rozlišovat, zda se jedná o zprostředkování osvojení českých dětí do ciziny, nebo zprostředkování osvojení dětí z ciziny. V prvním případě se osvojení provede pouze za předpokladu, kdy děti nemohou být osvojeny nebo svěřeny do pěstounské péče ve státě původu. Což znamená, že osvojení dítěte do ciziny je pouze podpůrný prostředek, jehož hlavním cílem je předcházet únosům dětí a obchodu s dětmi. O osvojení se ve většině případů rozhodne v cizině, neboť v případě, že jsou osvojitelé cizinci žijící v jiném smluvním státě, je zde vyloučena pravomoc českých soudů rozhodovat. V druhém případě je o osvojení ve většině případů rozhodováno v České republice a rozhodnutím o osvojení nabude dítě české státní občanství, je-li alespoň jeden z osvojitelů českým státním občanem.¹⁶¹

Pro účely zprostředkování osvojení vede úřad několik evidencí. Úřad vede především evidenci dětí, které mají na území české republiky trvalý pobyt, děti, které mají oprávnění v české republice přebývat a také děti, které přebývají na území ČR přechodně déle než 90 dnů a současně musí být splněna jedna z podmínek pro zařazení takovýchto dětí do evidence Úřadu. První podmínkou je, že marně uplynula 6 měsíční lhůta ode dne zařazení dítěte do evidence vedené krajským úřadem za účelem

¹⁵⁹ MACELA, M., HOVORKA, D., KŘÍSTEK, A., a kol. *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí. Komentář*. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2015, s. 313-314.

¹⁶⁰ Úřad pro mezinárodně právní ochranu dětí. Osvojení. *Mezinárodní osvojení*. Brno, (cit. 2016-02-20). Dostupný na <http://www.umpod.cz/osvojeni/>

¹⁶¹ HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z., WESTPHALOVÁ L. a kolektiv. *Rodinné právo*. 1. vydání. Praha: C.H. Beck, 2015, s. 170.

zprostředkování osvojení nebo pěstounské péče v České republice, druhou podmínkou je, že krajský úřad dospěl po uplynutí 6 měsíční lhůty k závěru, že nelze očekávat, že by v brzké době došlo ke zprostředkování osvojení na území ČR a není ani pravděpodobné, že by osoba blízká dítěte žádala o jeho svěřeni do své péče. Třetí podmínkou je, že Úřad dojde na základě prostudování kopie spisové dokumentace dítěte k závěru, že jsou u dítěte splněny podmínky pro osvojení v cizině.¹⁶² O zařazení těchto dětí do evidence usiluje v České republice několik orgánu, např. zastupitelské úřady České republiky v zahraničí, Ministerstvo vnitra, Ministerstvo zahraničí. Důležitou roli zde hrají také orgány cizích států, které jsou na svém území pověřeny povinnostmi ke zprostředkování mezinárodního osvojení.¹⁶³

Dalším typem evidence je evidence žadatelů o osvojení dítěte z ciziny. Žadatelé jsou do této evidence zařazení na základě správního rozhodnutí. Pro účely mezinárodního osvojení je dále vedena evidence fyzických osob vhodných stát se osvojiteli. Jedná se o fyzické osoby, které nemají povolen trvalý pobyt v České republice a nebo v České republice nepobývají přechodně po nepřetržitou dobu alespoň 365 dnů.¹⁶⁴

Úřad na základě zhodnocení spisové dokumentace dítěte a spisové dokumentace žadatelů provede odborné posouzení, z něhož musí být jasně patrné, zda je žadatel o osvojení vhodným osvojitelem pro dané dítě. V případě, že Úřad vybere pro dítě vhodného žadatele, zašle o tom zprávu ústřednímu orgánu státu pobytu žadatele, že byl žadatel vybrán. Současně s oznámením o výběru žadatele zašle Úřad ústřednímu orgánu další podklady ohledně dítěte, zejména zprávu o psychologickém posouzení dítěte, o jeho zdravotním stavu, o jeho sociální situaci, prohlášení o osvojitelnosti, vyhodnocení vhodnosti žadatele pro dítě a současnou fotografii dítěte. Dnem, kdy je doručeno oznámení o vhodnosti, vzniká žadateli s bydlištěm v cizině právo na osobní seznámení s dítětem. V případě, že žadatel žádá o zprostředkování seznámení v České republice, dojedná Úřad termín seznámení, přičemž setkání dítěte a žadatele se účastní odborný zaměstnanec Úřadu, či zaměstnanec obecního úřadu obce s rozšířenou

¹⁶² MACELA, M., HOVORKA, D., KŘÍSTEK, A., a kol. *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí. Komentář*. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2015, s. 317-319.

¹⁶³ NOVOTNÁ, V., BURDOVÁ, E., RIEDLOVÁ JURKOVÁ, J., *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí s komentářem*. 1. vydání. Olomouc: Anag, spol. s r.o., 2014, s. 170.

¹⁶⁴ Tamtéž, s. 171.

působností, v jehož evidenci je dítě vedeno. Za účelem vzájemného poznání by měl žadatel strávit s dítětem alespoň týden až 14 dnů. Dalším krokem, který následuje po seznámení žadatele s dítětem, je sdělení žadatele, zda chce, aby mu dané dítě bylo svěřeno do péče, přičemž se předpokládá úmysl dítě osvojit. Souhlas s osvojením zašle ústřednímu orgánu Úřadu a současně se souhlasem je Úřadu doručen návrh žadatele na svěřeni dítěte do péče před osvojením. Tento návrh je třeba podat buď v českém jazyce, nebo v cizojazyčném originálu, k němuž je však třeba přiložit překlad do češtiny. O tomto návrhu bude vždy rozhodovat dle občanského soudního řádu Městský soud v Brně. Je-li soudem kladně rozhodnuto o návrhu žadatele o svěřeni dítěte do péče před osvojením do ciziny, jsou žadatelé oprávněni si dítě převzít a vycestovat s ním do zahraničí. Při převzetí dítěte je žadateli předán cestovní doklad dítěte, jeho rodný list, propouštěcí zdravotní zpráva, průkaz zdravotní pojišťovny a očkovací průkaz dítěte. Následně jsou Úřadu ze strany ústředního orgánu přijímajícího státu zasílány zprávy o šetřeních v rodině žadatele, celkem by mělo jít o 5 zpráv v průběhu prvních 12 měsíců a následně 4 zprávy v průběhu dalších 3 let. Ve většině případů dochází po 6 měsících od svěřeni dítěte do péče před osvojením do ciziny a předloženi 3 zpráv o situaci v rodině žadatele, k podání žádosti k Úřadu na vydání rozhodnutí o udělení souhlasu s osvojením dítěte do ciziny. Toto rozhodnutí Úřadu je nutnou podmínkou, aby v přijímajícím státě mohlo být rozhodnuto o osvojení. O tom, že bylo rozhodnuto o osvojení, je nutné opět informovat Úřad, který následně informuje další úřady.¹⁶⁵

Na základě zákona je možné, aby došlo k vyřazení z evidence jak žadatelů, tak dětí. Vyřazení z evidence žadatelů je možné za následujících předpokladů. Úřad vždy z evidence vyřadí dítě, žadatele nebo jinou fyzickou osobu, jestliže již došlo ke zprostředkování osvojení. K vyřazení dochází bezprocedurálně automaticky s nabytím právní moci rozhodnutí o osvojení dítěte. Dále je možné vyřazení z dalších 3 důvodů. Prvním důvodem je skutečnost, že Úřad zjistí vážné důvody, kvůli kterým nemůže k osvojení dojít, např. následné zjištění, že žadatelovy povahové vlastnosti a jeho osobní poměry nejsou předpokladem pro vhodné převzetí dítěte do své rodiny. Druhým důvodem je skutečnost, že žadatel významným způsobem porušil povinnost sdělovat údaje důležité pro evidenci, např. neoznámení vážného onemocnění. Třetím důvodem je

¹⁶⁵ MACELA, M., HOVORKA, D., KŘÍSTEK, A., a kol. *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí. Komentář*. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2015, s. 315.

vyřazení z evidence na základě žádosti samotného žadatele, přičemž se nezkoumá důvod nebo bližší informace o dané věci. O rozhodnutí o vyřazení vydá Úřad rozhodnutí, které je následně zasíláno krajskému úřadu. Vyřazení dítěte z evidence je možné tehdy, pokud nemá v České republice povoleno trvalý pobyt, není na území ČR hlášeno po dobu nejméně 90 dnů a ani není oprávněno v ČR pobývat. O jeho vyřazení se však rozhodnutí nevydává, pouze se o vyřazení informuje ten, kdo o jeho zařazení zažádal.¹⁶⁶

Tabulka č. 2 nám ukazuje kolik žadatelů a z jakých zemí v roce 2013 zažádali u Úřadu o zařazení do evidence žadatelů o mezinárodní osvojení a výsledky řízení.

Tabulka č. 2 - Původ cizích žadatelů o osvojení a výsledky řízení

Stát	Žádosti	Zařazení	Nezařazení	Neukončeno
Dánsko	4	4		
Francie	1	1		
Itálie	7	6		1
Island	3	2	1	
Malta	1	1		
Německo	17	15	1	1
Rakousko	10	8	1	1
Španělsko	1	1		
Švédsko	13	13		
Celkem	57	51	3	3

Zdroj: http://www.umpod.cz/fileadmin/user_upload/vyrocní_zpravy__106/Zprava_o_cinnosti_2013.pdf

Tabulka č. 3 nám podává přehled o počtu dětí umístěovaných do předadopční péče v roce 2013 v jednotlivých smluvních státech.

¹⁶⁶ NOVOTNÁ, V., BURDOVÁ, E., RIEDLOVÁ JURKOVÁ, J., *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí s komentářem*. 1. vydání. Olomouc: Anag, spol. s r.o., 2014, s. 172-173.

Tabulka č. 3 - Umístění dětí do předadopční péče v cizině

Stát	počet dětí
Dánsko	5
Island	4
Itálie	5
Německo	8
Rakousko	3
Španělsko	13
Švédsko	17
USA	1
Celkem	56

Zdroj: http://www.umpod.cz/fileadmin/user_upload/vyrocní_zpravy__106/Zprava_o_cinnosti_2013.pdf

6 PRÁVNÍ ÚPRAVA OSVOJENÍ VE VYBRANÝCH ZEMÍCH EVROPSKÉ UNIE

6.1 Právní úprava osvojení ve Velké Británii

Osvojení ve Velké Británii bylo tradičně pojímáno jako zajišťování péče odloženým dětem narozeným mimo manželství manželskými páry, které děti mít nemohly. V současné době je osvojení pojímáno odlišně, neboť hlavní důraz je kladen na zájem dítěte, nikoli na uspokojení potřeb osob, které nemohou mít vlastní dítě. V současné době je osvojení upraveno v zákoně Adoption and Children Act 2002.¹⁶⁷

6.1.1 Podmínky osvojení

Mezi základní podmínky, které musí být splněny, aby mohlo dojít k osvojení, je věk osvojitelů. Ve Velké Británii je stanovena věková hranice osvojitelů na 21 let, avšak pokud rodič osvojuje své vlastní dítě, věková hranice je snížena na 18 let. Pokud chtějí osvojitelé osvojit dítě jako společné, musí být sezdáni nebo mít uzavřené registrované partnerství nebo žít jako partneři s trvalými rodinnými vazbami. V případě, že osvojitelé mezi sebou mají pouze neformální vztah, nemohou osvojit dítě jako společné dítě, nýbrž by se osvojitelem stal pouze jeden z nich. Ve VB je umožněno osvojení i jednotlivým osobám. Osvojencem může být osoba do 19 let věku.¹⁶⁸

6.1.2 Proces osvojení

Osvojení je ve Velké Británii jednou z forem náhradní rodinné péče. Osvojením dochází, stejně tak jako v České republice, k přijetí cizí osoby za vlastní, kdy dítě po ukončeném procesu osvojení vstupuje do příbuzenských vztahů k členům rodiny

¹⁶⁷ HERRING, J., *Family law*. 6th ed. Harlow, England: Pearson, 2013, lxx, s. 666-668.

¹⁶⁸ HERRING, J., *Family law*. 6th ed. Harlow, England: Pearson, 2013, lxx, s. 670-671.

osvojitele. Nejdůležitější roli v procesu zprostředkování osvojení mají adopční agentury, kdy převážná většina z nich působí v rámci tzv. Local Authority. Proto, aby mohlo dojít k osvojení, je třeba splnit několik bodů vyplývajících z Adoption Children Act 2002. Nejprve je nutné, aby si Local Authority zhodnotil, jaké dítě je možné osvojit, sestavit plány pro osvojení. Následuje posuzování žadatelů o osvojení, kdy jsou zkoumány sociální aspekty žadatelů, jejich vztahy v rodině, širší rodina osvojitele i např. bývalí partneři. Dalším krokem je sestavení zprávy, ve které agentura sepíše všechny poznatky o žadateli, dle nichž je možné rozhodnout o jejich schválení či nikoli. Následně adopční agentura na základě poznatků rozhodne o žadatelovy vhodnosti stát se osvojitelem. Dalším krokem v procesu zprostředkování osvojení je přiřazení dítěti vhodného osvojitele. V případě, že agentura najde pro dítě vhodné osvojitele, poskytne osvojitelům veškeré informace o dítěti. Následně agentura schválí shodu ve výběru osvojitelů pro dítě, vždy je nutné dbát o nejlepší blaho dítěte. Budoucím osvojitelům je poskytnuta úplná zpráva o dítěti, jeho historii, zdravotním stavu,... Poté je dítě konečně umístěno do péče budoucích osvojitelů, k tomuto je nutný souhlas obou rodičů dítěte, kterým náleží rodičovská odpovědnost, nebo je nutné získání souhlasu s umístěním od soudu. Posledním krokem k osvojení je žádost budoucích osvojitelů o vydání soudního příkazu k adopci. Tímto posledním krokem se dítě stává osvojencem osvojitelů a vstupuje do příbuzenských vztahů s ostatními členy osvojitelovi rodiny.¹⁶⁹

6.2 Právní úprava osvojení v Polsku

Právní úprava osvojení je v Polsku upravena především v zákoně o rodině a opatrovnictví (dále jen ZoRO), část II., § 114 n., další úprava je v zákoně o podpoře rodiny a systému náhradní rodinné péče, díl V., § 154 n., který je speciální k předchozímu zákonu a upravuje osvojení z procesní stránky a v neposlední řadě je důležitým zákonem občanský soudní řád (Kodeks Postępowania Cywilnego), § 585-589, který upravuje řízení o osvojení.

¹⁶⁹ HERRING, J., *Family law*. 6th ed. Harlow, England: Pearson, 2013, lxx, s. 672-675.

Úprava osvojení je v Polsku velice podobná úpravě osvojení v České republice. Osvojitelé mohou být jak manželé, tak jednotlivci, avšak aby se jednalo o společné dítě osvojitelů, musí být dítě osvojováno oběma manželi. Osvojit lze v Polsku pouze nezletilé dítě, přičemž dítě starší 13 let musí vždy dát k osvojení souhlas, dítě mladší 13 let je o důsledcích osvojení poučeno a je brán ohled na jeho názor. Stejně jako v ČR je nezbytný souhlas biologických rodičů, ale existují výjimky, kdy je možné osvojení i bez jejich souhlasu v případě, že jim byla odebrána rodičovská odpovědnost, není známo, kdo je rodičem a nebo v případě, že není možné dosáhnout dohody s rodiči a osvojení se jeví jako nejlepší varianta pro dítě. Polská právní úprava zná i termín neúplné osvojení, což znamená, že dítěti nezanikají rodinné vazby v původní rodině.¹⁷⁰

Mezi nejdůležitější instituce vstupující do procesu zprostředkování osvojení v Polsku je především Ministerstvo práce a sociálních věcí, které je ústředním orgánem státní správy v oblasti sociálně-právní ochrany dětí. Dále je nezastupitelná role Vyšších územních celků (samorząd wojewodski), okresních středisek rodinné pomoci (Powiatowe centrum pomocy rodzinie), obcí s rozšířenou působností (gmina).¹⁷¹

6.3 Právní úprava osvojení v Dánsku

Právní úprava osvojení je v Dánsku upravena zejména v zákoně o adopci („lov om adoption“ či „Adoptionsloven“) ve spojení s prováděcími předpisy - nařízením o adopci („Bekendtgørelse om adoption“) a prováděcím nařízením č. 921 ze dne 28. září 2009, které vymezují jednotlivé kroky v procesu osvojení. Nejdůležitější institucí do jejíž kompetencí náleží problematika osvojení je Dánská národní rada pro osvojení.¹⁷²

¹⁷⁰ Nadace Sirius. *Právní úprava náhradní výchovy v Polsku*. (cit. 2016-02-26). Dostupný na <http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:iow7P42AW00J:www.nadacesirius.cz/soubory/prilohy/pravni-uprava-nahradni-vychovy-polsko.doc+&cd=1&hl=cs&ct=clnk&gl=cz>

¹⁷¹ Nadace Sirius. *Právní úprava náhradní výchovy v Polsku*. (cit. 2016-02-26). Dostupný na <http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:iow7P42AW00J:www.nadacesirius.cz/soubory/prilohy/pravni-uprava-nahradni-vychovy-polsko.doc+&cd=1&hl=cs&ct=clnk&gl=cz>

¹⁷² Nadace Sirius. *Právní úprava náhradní výchovy v Dánsku*. (cit. 2016-02-26). Dostupný na <http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:mR1XHOWmafJ:nadacesirius.cz/soubory/prilohy/pravni-uprava-nahradni-vychovy-dansko.doc+&cd=1&hl=cs&ct=clnk&gl=cz>

Osvojení je v Dánsku řazeno mezi náhradní způsoby péče o dítě, avšak do dnešní doby je ze všech forem nejméně využíváný. Ve většině případů dojde k osvojení v již existujícím příbuzenském vztahu, např. osvojení nevlastních dětí manžela osvojitele, osvojení jinými příbuznými, osvojení osobou, která má k dítěti hluboké citové vazby.¹⁷³

Podstatnou podmínkou, aby mohlo dojít k osvojení, je uznání ze strany státu, že žadatel o osvojení je způsobilý osvojit si dítě, dalšími kritérii jsou školení. Osvojitelem se v Dánsku může stát osoba starší 25 let, musí splňovat určité ekonomické podmínky, mít stabilní prostředí k bydlení vyhovující pro péči o dítě. V případě, že dítě hodlají osvojit manželé společně, je zde kladena podmínka, že musí být sezdáni alespoň 2 a půl roku. Orgány zkoumají zdravotní stav žadatelů. Mezi další podmínky patří věkový rozdíl mezi osvojitelem a osvojencem, který je zákonem stanoven na maximální hranici 40 let a minimální věková hranice pro osvojované dítě je 3 měsíce.¹⁷⁴

¹⁷³ Nadace Sirius. *Právní úprava náhradní výchovy v Dánsku*. (cit. 2016-02-26).

Dostupný na

<http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:mR1XHOWmafJ:nadacesirius.cz/soubory/prilohy/pravni-uprava-nahradni-vychovy-dansko.doc+&cd=1&hl=cs&ct=clnk&gl=cz>

¹⁷⁴ Nadace Sirius. *Právní úprava náhradní výchovy v Dánsku*, (cit. 2016-02-26).

Dostupný na

<http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:mR1XHOWmafJ:nadacesirius.cz/soubory/prilohy/pravni-uprava-nahradni-vychovy-dansko.doc+&cd=1&hl=cs&ct=clnk&gl=cz>

ZÁVĚR

Činnost OSPOD v procesu zprostředkování osvojení je důležitým aspektem výkonu státní moci, které je potřeba věnovat značnou pozornost. Struktura práce byla jasně vymezena již v jejím úvodu, kdy cílem této diplomové práce bylo vymezit roli orgánu sociálně-právní ochrany dětí v procesu zprostředkování osvojení.

Při zpracování této diplomové práce jsem v převážné míře pracovala s českou odbornou literaturou. Při vypracování současné právní úpravy jsem pracovala převážně s komentáři k zákonům, neboť v dnešní době je minimum knih zabývajících se touto problematikou.

Dle mého názoru je právní úprava osvojení a s tím související role OSPOD vyhovující, avšak myslím, že do budoucna by se zákonodárci měli zaměřit na možnost osvojení dětí homosexuálními páry a možnost osvojení společného dítěte partnery nesezdanými. Touto úpravou by se zákonodárci mohli inspirovat úpravou osvojení ve Velké Británii. Osvojení homosexuálními páry je velice diskutované téma. Dle mého názoru nezáleží na tom, zda dítě vyrůstá v rodině, kterou tvoří muž a žena nebo dvě osoby stejného pohlaví, důležité je, že dítě vyrůstá v milujícím prostředí. Druhou otázkou však zůstává, jestli výchova v rodině, kdy rodiče jsou stejného pohlaví, má nějaký vliv na psychiku dítěte. Názory typu, že se takovými dětem budou ostatní děti ve škole posmívat, jsou dle mého názoru nesprávné, neboť s výsměchem se mohou setkávat děti rozvedených manželů, nebo děti matek samoživitelek, výsměchu mohou být podrobeny i děti vyrůstající v klasické fungující rodině, kdy důvodem posměchu mohou být např. jeho tělesné proporce, brýle, ale i to, že pochází z chudších poměrů. Bohužel asi v každé době se najde něco, čemu se druzí budou posmívat. Dle mého názoru je důležité dbát na výchovu celé společnosti, aby předsudky nebyly přenášeny dále na děti. Přece není důležité, kdo dítěti lásku dává, ale je důležité, že dítě vyrůstá v rodinném prostředí. Myslím, že pokud umožnění osvojení homosexuálním páram sníží počty dětí v dětských domovech a ústavách, tak je to krok správným směrem.

Nedostatky právní úpravy osvojení a jeho zprostředkování spatřuji především v dlouhém procesu zprostředkování. Žadatelé čekají mnohdy i několik let než jsou vybráni jako vhodní osvojitelé pro dítě, avšak důvodem může být i skutečnost, že

někteří žadatelé mají striktní požadavky, jak by dané dítě mělo vypadat, a tudíž je velice obtížné jejich požadavky splnit. Nicméně myslím, že pokud mají žadatelé striktní požadavky na barvu dítěte, jeho rodiče, jeho zdravotní stav a zdravotní stav rodičů, občanství dítěte, mi připadají, jako kdyby si žadatelé mohli vybírat, dítě není věc, kterou bysme si mohli vybrat v obchodě, nýbrž dar, který v případě, že není možné, aby žadateli měli vlastní dítě, prostřednictvím osvojení umožnit vyrůst v rodině dítěti, kterému výchovu jeho vlastní rodina nezajistí.

Dále jsem se snažila popsat roli OSPOD v procesu zprostředkování osvojení. Dle mého názoru není dostatečně oceněna role sociálních pracovníků a pracovníků, kteří tuto činnost vykonávají, a to jak po stránce sociální, tak i finanční. Mezi lidmi není tato činnost příliš ceněna, někteří je mohou vnímat dokonce jako své nepřátele, avšak tito lidé dbají především o to, aby byla dětem poskytnuta odpovídající péče v jejich rodině, až následně pokud to není možné, jsou nuceni použít další prostředky ochrany dítěte, kdy v krajním případě může dojít až k odebrání dítěte. Z mé osobní zkušenosti vím, že sociální pracovníci se při výkonu této činnosti dostávají do vypjatých situací, kdy je vždy důležité, aby nepodléhali svým pocitům, zachovali profesní přístup, ale vždy se chovali lidsky a s pochopením.

Při stáži na MÚ Praha 9 jsem se dozvěděla, že postup je ve většině případů takový, že budoucí matka se dostaví na daný sociální odbor a žádá o pomoc s tím, že se o dítě nechce nebo nemůže sama postarat a chce dítěti umožnit vyrůst v náhradní rodině. V případě žadatelů o zprostředkování osvojení jsou převážnými iniciátorkami ženy, kdy ve většině případů jsou to právě ženy, které přijdou na sociální odbor s tím, že by si chtěli osvojit dítě a zjišťují informace a až následně se koná schůzka za přítomnosti obou osvojitelů manželů.

Rozhodnutí osvojit dítě není jednoduché, a proto je dle mého názoru role OSPOD velice důležitá. OSPOD je povinen žadatele o osvojení seznámit se všemi nástrahami, které se mohou at' už v samotném procesu osvojení nebo v průběhu výchovy dítěte objevit. Je nutné, aby sociální pracovníci upozornili budoucí osvojitele na skutečnost, že vždy se může objevit biologický rodič dítěte, a tudíž je nutné dítě o osvojení informovat. OSPOD v této oblasti musí postupovat citlivě, avšak s důrazem na splnění

všech důležitých podmínek pro to, aby byla naplněna hlavní myšlenka osvojení, a to přijetí cizí osoby za vlastní.

Dle mého názoru si každé dítě zaslouží vyrůstat v rodinném prostředí, neboť základy, které dítě získá z rodinného prostředí, si odnáší do své rodiny, kterou v dospělosti vytváří. Rodina je důležitá pro dítě, neboť se naučí rozpoznat jednotlivé role, které později on sám bude moci uplatňovat při založení a fungování jeho rodiny. Proto by mělo docházet k umístování dětí do osvojení nebo pěstounské péče ve větší míře a snížit tak počty dětí v dětských domovech.

SEZNAM LITERATURY A DALŠÍCH ZDROJŮ

BARTOŠEK, M., *Encyklopedie římského práva*. 1. vydání. Praha: Panorama, 1981.

HERRING, J., *Family law*. 6th ed. Harlow, England: Pearson, 2013, lxx,
ISBN 978-1-4479-2314-5.

HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z., WESTPHALOVÁ, L. a kol. *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655-975)*. Komentář. 1. Vydání. Praha: C. H. Beck, 2014,
ISBN 978-80-7400-503-9.

HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z., WESTPHALOVÁ, L. a kol. *Rodinné právo*.
1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2015. ISBN 978-80-7400-552-7.

KINCL, J., URFUS, V., SKŘEJPEK, M., *Římské právo*. 1. vydání. Praha: C.H.Beck,
1995, ISBN 80-7179-031-1.

MACELA. M., HOVORKA, D., KŘÍSTEK, A., a kol. *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí. Komentář*. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2015, ISBN 978-80-7478-727-0

MALÝ, K., *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. Praha:Leges 2010.
ISBN 978-80-87212-39-4

NOVOTNÁ, V., BURDOVÁ, E., RIEDLOVÁ JURKOVÁ, J., *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí s komentářem*. 1. vydání. Olomouc: Anag, spol. s r.o., 2014.
ISBN 978-80-7263-914-4.

NOVOTNÁ, V., PRŮŠOVÁ, L., *K vybraným otázkách osvojování dětí*. Praha: Linde,
2004, ISBN 80-86131-56-4.

NOVOTNÁ, V., ŠŤASTNÁ, J. *Vybrané mezinárodní dokumenty v péči o rodinu a děti*.
1. vydání. Praha: Nakladatelství JAN, 2000. ISBN 80-85529-85-8.

RADVANOVÁ, S., ZUKLÍNOVÁ, M.: *Kurs občanského práva – Instituty rodinného práva*. 1. vydání. Praha, C. H. Beck, 1999, ISBN 80-7179-182-2.

ŠVESTKA, J.. *Osvojení v československém právním řádu*. In: Acta Universitatis Carolinae Monographia XIX, 1973. Praha: Universita Karlova, 1973.

ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., FIALA, J. a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek II*. Praha: Wolters Kluwer, a.s. 2014, ISBN 978-80-7478-369-2.

TŮMA, A., *Právní základy sociální péče o mládež v republice československé*. Praha: Unie. Nákladem České zemské komise pro péči o mládež v Čechách, 1925.

VODÁK, P., *Problémy osvojení dětí*. 1 vyd. Praha: Státní zdravotnické nakladatelství, 1967.

ZPRACOVALI A USPOŘÁDALI ROUČEK, F. a SEDLÁČEK, J., *Komentář k Československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi*. Svazek 1. Praha: Codex Bohemia, 1998., ISBN 9788085963793.

Elektronické dokumenty

Česko. *Usnesení předsednictva ČNR č. 2 ze dne 16. prosince 1992 o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součást ústavního pořádku České republiky*. In Sbíрка zákonů České republiky. 1992, částka 1, s. 17-23. Dostupný také z <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/ViewFile.aspx?type=z&id=22426>

Česko. *Zákon č. 1 ze dne 16. prosince 1992 ústava české republiky*. In Sbíрка zákonů, Česká republika. 2012, částka 1, Dostupný také z <http://www.psp.cz/docs/laws/constitution.html>, stav ke dni 29. 2. 2016.

Česko. *Zákon č. 89 ze dne 3. února 2012 občanský zákoník*. § 843. In Sbíрка zákonů, Česká republika. 2012, částka 33, s 1026-1365. Dostupný také z <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/ViewFile.aspx?type=z&id=24084>.

Česko. *Zákon č. 292 ze dne 12. září 2013 o zvláštních řízeních soudních*. § 427. In Sbíрка zákonů, Česká republika. 2013, částka 112, s. 3186-3256. Dostupný také z <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/ViewFile.aspx?type=z&id=26684>.

Česko. *Zákon č. 359 ze dne 9. prosince 1999 o sociálně-právní ochraně dětí*. § 1. In Sbíрка zákonů, Česká republika. 1999, částka 111, s. 7662-7681. Dostupný také z <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/ViewFile.aspx?type=c&id=3328>.

Ministerstvo práce a sociálních věcí. Rodina a ochrana práv dítěte. Sociálně-právní ochrana dětí. *Legislativa a systém sociálně-právní ochrany dětí*. Dostupný z <http://www.mpsv.cz/cs/14304>

Ministerstvo práce a sociálních věcí. Rodina a ochrana práv dítěte. Sociálně-právní ochrana dětí. *Legislativa a systém sociálně-právní ochrany dětí*. Dostupný z <http://www.mpsv.cz/cs/14502>.

Ministerstvo práce a sociálních věcí. Odbor posudkové služby. *Doporučený postup pro posudkové lékaře a posuzující krajské lékaře*. Praha, 2014. Dostupný z www.mpsv.cz/files/clanky/20189/2015_4623_721_DP.pdf

Parlament České republiky. Poslanecká sněmovna. Vládní návrh zákona o sociálně-právní ochraně dětí. Praha, 1999. Dostupný z www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=3&CT=260&CT1=0

Ministerstvo práce a sociálních věcí, Metodické doporučení MPSV č. 7/2009 k odbornému posuzování žadatelů o zprostředkování náhradní rodinné péče. Praha, 2009. Dostupný na http://www.mpsv.cz/files/clanky/7271/Metodicke_doporuceni_MPSV_c-7.pdf

Úřad pro mezinárodně právní ochranu dětí. Osvojení. *Mezinárodní osvojení*. Brno. Dostupný na <http://www.umpod.cz/osvojeni/>

http://www.umpod.cz/fileadmin/user_upload/vyrocní_zpravy__106/Zprava_o_cinnosti_2013.pdf

http://www.umpod.cz/fileadmin/user_upload/vyrocní_zpravy__106/Zprava_o_cinnosti_2013.pdf

Nadace Sirius. *Právní úprava náhradní výchovy v Polsku*. Dostupný na

<http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:iow7P42AW0J:www.nadacesirius.cz/soubory/prilohy/pravni-uprava-nahradni-vychovy-polsko.doc+&cd=1&hl=cs&ct=clnk&gl=cz>

Nadace Sirius. *Právní úprava náhradní výchovy v Dánsku*.

Dostupný na

<http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:mR1XHOWmafJ:nadacesirius.cz/soubory/prilohy/pravni-uprava-nahradni-vychovy-dansko.doc+&cd=1&hl=cs&ct=clnk&gl=cz>

Ministerstvo práce a sociálních věcí. Rodina a ochrana práv dítěte. Sociálně-právní ochrana dětí. *Legislativa a systém sociálně-právní ochrany dětí*. Dostupný z <http://www.mpsv.cz/cs/14304>

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha č. 1 - Vyjádření registrujícího praktického lékaře o zdravotním stavu osoby pro účely posouzení vhodnosti stát se osvojitelem / pěstounem / pěstounem na přechodnou dobu

Příloha č. 2 - Žádanka o vyšetření

Příloha č. 3 – Posudek o zdravotním stavu žadatele / žadatelky o zprostředkování náhradní rodinné péče

Příloha č. 4 – Žádost o zařazení do evidence žadatelů vhodných stát se osvojiteli / pěstouny / pěstouny na přechodnou dobu

Příloha č. 5 – Dotazník k žádosti o zařazení do evidence žadatelů vhodných stát se osvojiteli / pěstouny / pěstouny na přechodnou dobu

SEZNAM TABULEK

Tabulka č. 1 – Umístování dětí do osvojení na území ČR.....	75
Tabulka č. 2 - Původ cizích žadatelů o osvojení a výsledky řízení	80
Tabulka č. 3 - Umístění dětí do předadopční péče v cizině.....	81

RESUMÉ

Role orgánu sociálně-právní ochrany dětí v procesu zprostředkování osvojení.

Tato diplomová práce se zabývá rolí orgánu sociálně-právní ochrany dětí v procesu zprostředkování osvojení. Sociálně-právní ochrana dětí je jednou nejdůležitějších činností státu. Stát pečuje o děti, které nemají vlastní rodiče. Hlavním cílem osvojení je přijetí cizí osoby za vlastní.

Diplomová práce je rozdělena na dvě základní části a šest kapitol. První část je zaměřena na institut osvojení. S přijetím občanského zákoníku se změnil pohled na osvojení. Nyní není osvojení jedním z typů náhradní rodinné péče, ale OZ staví osvojení na roveň vztahům biologickým mezi rodiči a dětmi. První kapitola je zabývá historickým vývojem osvojení. Druhá kapitola popisuje institut osvojení, např. typy právních předpisů, hlavní charakteristiku, souhlasy s osvojením, péče před osvojením a zrušení osvojení.

Druhá část popisuje proces zprostředkování osvojení. Třetí kapitola popisuje sociálně-právní ochranu dětí. Tato kapitola je věnováno pojmu sociálně-právní ochrana, historickému vývoji a orgánům, které se sociálně-právní ochranou zabývají. Čtvrtá kapitola je hlavní kapitolou diplomové práce, která je věnována procesu zprostředkování osvojení. V procesu zprostředkování osvojení je velice důležitá role OSPOD. Tato kapitola popisuje fáze procesu zprostředkování osvojení, např. vyhledávání dětí, jímž je potřeba poskytnou pomoc, evidence dětí, evidence žadatelů o osvojení. OSPOD vyhledává vhodné osvojitele pro konkrétní dítě, ne vhodné dítě pro osvojitele. Základním pravidlem v procesu zprostředkování je zájem dítěte. Pátá kapitola je věnována mezinárodnímu osvojení. Šestá kapitola popisuje proces zprostředkování osvojení ve Velké Británii, Polsku a Dánsku.

Cílem mé diplomové práce bylo popsat roli orgánu sociálně-právní ochrany dětí v procesu zprostředkování osvojení, neboť dle mého názoru je tato činnost velice důležitá, především z toho důvodu, aby docházelo ke snižování počtu dětí v dětských domovech, přece každé dítě si zaslouží vyrůstat v rodině.

RESUMÉ

The role of Social and Legal Authority providing protection of Children in the process of arranging adoptions

This thesis deal with the The role of Social and Legal Authority providing protection of Children in the process of arranging adoptions. The Social and legal protection of children is one of the most important activity. The state cares about children without parents. The aim of adoption is acceptance of another person as their own.

The thesis is divided into two parts and six chapters. The first part is devoted to institute of adoption. The Civil Code changed view of the adoption. Now the adoption isn't one of the types foster care of children, but the adoption is at the same level like biology relationship between parents and children. The first chapter describes historical development of adoption. The Second chapter describes the institute of adoption, for example sorts of law, main characteristics, type and conditions of adoption, consents with adoption, care before adoption and revocation of adoption.

The second part describes process of arranging adoption. The third chapter describes social and legal protection of children. This chapter is devoted to term social and legal protection, historical development and authorities. The fourth chapter is the main of chapter, which is devoted to process of arranging of adoption. There is the most important role of the Social and Legal Authority. This chapter describes the parts of the process of arranging, for example searching children, professional training applicants of adoption, register of children, register of applicants of adoption. The authorities have to choose good adopter for child not eligible child for adopter. Interest of the child is the most important rule. The fifth chapter is devoted international adoption. The sixth chapter describes process of adoption in the Great Britain, Poland and Denmark.

The aim of my thesis was to describe the role of Social and Legal Authority providing protection of Children in the process of arranging adoptions, because it is very important reduced the number of children in children's home, because every child deserves to grow up in family.

KLÍČOVÁ SLOVA

Dítě

Osvojení

Osvojenec

Osvojitel

Orgán sociálně-právní ochrany dětí

Zprostředkování osvojení

Child

Adoption

Adoptee

Adopter

Social and Legal Authority

Process of Arranging Adoption